

Eusebiu Camilar
Stejarul din Borzești
Editura Ion Creangă București, 1983
Ilustrația copertei ADRIAN IONESCU

Eusebiu Camilar, poet și prozator român, s-a născut la 7 oct. 1910 în satul Udești din nordul Moldovei, într-o familie de țărani săraci. Debutază la 16 ani, cu un poem, în revista „Moldova literară”. A scris povestiri, romane, reportaje, poezii: „Chemarea cumpenelor” (1937), „Cordun” (1942), „Negura” (1949), „Poezii” (1966) etc.; cărți pentru copii și tineret: „1001 de nopți” - (repovestire după motive orientale) (1956), „Stejarul din Borzești” (1855), „Povestiri eroice” (1980), „Vrancea” (196 ă). S-a stins din Viață la 27 august 1965, la București.

ZIMBRUL

1

De douăzeci și cinci de ani adormise Alexandru cel Bun, și parcă la anii morții lui, 1432, s-ar fi slobozit, pe frânghii de aur, în mormântul de la mănăstirea Bistrița, și timpul de liniște. Ca un vânt nimicitor a început a pustii

Moldova. Tabere de boieri adverse, fiecare cu pretendentul ei, aduceau când ostile nobililor Unguri, când ostile șleahțicilor Poloni. Și cu toate că domnișorii stăteau în jilț cât cioara-n par, le «ra destul pentru a aduce țării lacrima și suspinul, focul și prădăciunea, nesiguranța, bejenia și moartea.

Zicala: „schimbarea domnilor bucuria nebunilor”, credem că în acele vremuri s-a născut, și nicidecum după aceea sau în timpurile dinainte! Tăieri de capete și orbiri între domni, și sărăcirea pământenilor, iată semnul acelor timpuri!

Pe la scuturarea frunzelor din anii aceia de sugrumări, s-a arătat domnul Bogdan, feciorul lui Alexandru cel Bun, urmat de pământeni. A dat o bătălie la Tămășeni și la apa Siretului, biruind taberele lui Alexandrei, venit cu boieri și cu cavaleria polonă! Și la Crasna s-au izbit ostile, și Bogdan a biruit, tăria lui s' Ind în armele multe ale pământului. Și așa, biruindu-l *r*, *i* pe fratele său Petru

S

Aron. Bogdan a intrat în Suceava, hotărât să pună rân... S în furtuni.

Aflând pământenii, și. neguțătorii, și ostile, că vine. cu gânduri bune, l-au întâmpinat în lauda cântărilor de clopot.

Cum și-a pus deoparte spada și s-a așezat în jâlț, Bogdan al II-lea se pregătea să dea pământului lungă e de liniște, să înnoade timpul slobozit pe frânghii de aur în cripta de la Bistrița, cu viitorimile.

Într-adevăr, primul an a fost dulce și bun. Prin sate zumzăiau cât erele și trăgeau la arcuș lăutarii, la hramuri, la nunți și cumetrii, și se bea vin și se mânca pită, după atâția ani de pojaruri, foamete și lacrimi.

2

În toamna aceluia an, pădurile dinspre Miazăzi păreau catapetesme gigantice, zugrăvite multicolor. Așa le-a văzut Bogdan, de la fereastra cetății, înainte de a coborî în curți, unde-l așteptau în pâlc călăreți buni, împreună cu Ștefan

domnișorul.

Curând au ieșit toți, pe sub turnul mare, pe podul lăsat deodată peste șanțul împrejmuitor, și abia când au ajuns pe câmpul Tișăuțului, la o bătaie de arbaletă, au frmat nerăbdarea cailor, să se uite mai bine la frumusețea zilei de toamnă.

La dreapta, departe, departe, abia se zărea Rarăul, ca o mărgică în seninul limpede. Drept înaintea lor, peste păduri, se zărea dealul Oadeciului, ca un uriaș, iar apa

§

Sucevâi curgea veselă și albastră, șerpuint printre luncile desfrunzite.

Lăsându-se în vraja acelei clipe de contemplare, atât Bogdan cât și feciorul său zâmbeau soarelui calduț și bun, și zâmbeau cu încredere spre tainele nopții viitorului.

Prin mintea calmului și bătrânului voivod se perindau trecute întâmplări din bătălii grele, și era mulțumit că-și purtase fiul și și-l *școlise* la aspra școală a selecției, căci ce învățătură putea fi în acel veac, mai bună, decât trăirea deplină, decât mișcarea între bubuiturile pușcelor și trecerea cu grumazul printre sulite, spade și halebarde...

Feciorul lui, Ștefan, se dovedise curajos și tare în cumpănă, și la Tămășeni, și la Crasna, învățând de la părintele său că prima armă a Moldovei e folosirea stihiei pădurilor, unde cavaleriile bine rânduite se încurcă, se amestecă întraolaltă la strâmtime, încât le poți căsăpi în voie, în sunetul cornurilor de năvală...

De câte ori era cât pe ce să-l prindă pe feciorel niște cavaleri Poloni, îmbrăcați în fier, însă el a trecut printre dâșii ca năluca și s-a întors în duium, cu un pâlc de păru. nteni cu coase, și când picioarele cailor au fost cosite, cavalerii s-au prăbușit sub greutatea fierului de pe ei ca niște turnuri.

3

Deși aflat încă în anii mânzului, Ștefan căpătase pe obraz brăzdaturi, și era musculos și cu palmele asprite de purtătura armelor. Se putea spune că nu avusese coi pilărie, căci din joaca de-a Tătarii trecuse de-a dreptul în

vijeliile adevărate, în experiența riscului vieții; se pomenise cu arcul de joacă între îngrozitoarele și necruțătoarele arme adevărate.

Și din pricina asta, Bogdan voivod dorea numai ani de liniște, să se poată bucura feciorul său de ce n-a avut el, Să se poată bucura de tinerețe, acest plai unic, care odată pierdut, nu-l mai poți zări decât cu regret, la alții...

Acum, Bogdan se ducea la nunta din Reuseni, minat de două pricini: întâi, să nu-l supere pe Boldur Udeștean, prea-bogatul boier, Care avea din partea lui Alexandru cel Bun *priviteghium sau uric cu tot venitul*, adică era domn și stăpân pe moșia lui, fără drept de amestec din partea nimănui; și pricina cealaltă, care-l hotărâse să coboare din jilțul grijilor, era dorința de a-l duce pe Ștefan să petreacă împreună cu coconi și domnițe, căci dacă nu va petrece acum, în anii petrecerilor, ce fel de om tare va fi, când va fi să ia în mâini schiptrul vijeliilor?

Pilcul de călăreți rămăsese mai în urmă.

Ștefan a zâmbit spre tatăl său, întrebându-l ce acoperișuri se mresc înainte, departe...

Bogdan voivod i-a răspuns blând, că se văd să reurile robilor tătari din Bosanci, și că acest sat mare e al lui Boldur Udeștean, cel mai cuprins boier miluit cu *privir leghium*, stăpân pe toată valea Sucevii, pân' la confluența cu Șiretul.

Și fiindcă fecioreăul a stăruit, punându-i alte întrebări, Bogdan voivod s-a uitat la soare, să vadă cât mai are până la scăpătare; și prinzând a grăi, perinda prin fața fiului său imaginea rânduielilor Moldovei.

S

I

Așa erau rânduielile din cel mai îndepărtat veac, ca voivodul să fie stăpân pe tot pământul țării și pe toate avuțiile, de la față și de sub pământ; și era stăpân peste ape și avuția lor; și iată de ce se înghesuiau la vremea aceea de vifor pretendenții, căci nu veneau la masă goală, sărmană, ci la hram lung cât țara și cât durata domniei! Însă voivod Bogdan n-avea să aibă masă întinsă, căci

moștenise vremuri strâmte. Gropnițele uriașe din târgurile domniei erau goale, căci nu se strânsese de mult birul găleiăritului; și acele depozite ale Domnului erau goale, și ploua în ele, iar pietroaiele de acoperire erau cuprinse încet-încet de rădăcini și ierburi. De mult, deci, șirurile lungi de care cu coviltir nu mai aduceau grâul cuvenit domniei prin dare; după cum, de mult nu se strânsese vama de pe oi și nici vinăriciul, adică darea pe vin; nici albinăritul...

Degeaba s-ar fi dus globnicii prin sate, să dea mare strigare cnejilor, să adune birurile către Domn; căci vremurile nu îngăduiseră omului să are și griului să se coacă! La fel, nici fânarii n-aveau de ce să ia cnejii satelor de grumaji, căci prin finul țării trecuseră cavaleriile străine și para focului.

Nici cu dările în bani nu stătea bine în vremea aceea, așa încât xhaznauă domnească era mai mult goală decât plină, și nici de la vămi nu se putea strânge nimic, căci și vămile se stricaseră, drumurile de comerț căzuseră pradă neliniștii, focului și hoților.

8

Iată, de pildă, la un pas, vama de la Tișăuți... Podul umblător stătea repezit de apo, de partea cealaltă, iar peste casa vămii cârâiau ciorile și se scuturau frunzele arborilor bătrâni. Și așa erau toate vămile țării Moldovei; și de mult ttu se arătaseră nici carele Liovenilor dinspre Nord, nici ale Brașovenilor dinspre Soare-Apune, căci nimeni nu putea da încredințarea neguțătorilor că se vor întoarce cu viață și cu bani.

Însă Bogdan voivod avea planuri mari și îndrăznețe, să tocmească la loc ce stricaseră anii crânceni, tot ce râhduise cu chibzuință și blândețe tatăl său, Alexandru cel Bun-bătrânul... Curând, încă înainte de căderea iernii, va rândui țara, așa fel ca toți să fie la locul și la rostul lor! va chema pământenii la lucru la cetăți, cu carele și cu brațele, și va statornici legea și datoria posadelor, adică paza cetăților și fruntariilor. Deocamdată, toate erau paragină, și Bogdan nu putea și nu voia să piardă de la sine

dragostea pământenilor. cerându-le munci și biruri peste putere.

5

Adevărat este că voivodul era stăpânul întregului pământ, dar dacă se socotea bine, prea puțin era al său, și acest adevăr îl rodea cumplit! La vremea aceea, pământul Moldovei era împărțit în zeci de țări de sine stătătoare, moșiile celor cu *privilegium* sau *uric cu tot venitul*! Fiecare privilegiat era stăpân deplin asupra averii și oamenilor din cuprinsul zecilor de sate, fiecare își avea și judecători, și strângători ai dărilor, și oști, și chiar curțf împrejmuite cu zid și turnuri de apărare. Se putea deci bizui Bogdan pe o putere aflată aproape total în mină str. Ună? Să fi îndrăznit oamenii domniei să intre în hotare] a celor cu uric! Să fi îndrăznit să întrebe măcar cum stau oamenii pe-acolo cu împărțirea dreptății și osâr. delor! Judecătorii domnești se puteau amesteca doar când era vorba de moarte de om sau răpire de fată fecioară; încolo, privilegiatul hotăra uneori până și luarea capului! Și chiar când moarte de om se întâmpla, veneau împlinatorii Domnului să ia *aușegubina*, și asta se întâmpla doar din an în Paști, și atunci oamenii voivodului ieșeau din hotarele privilegiatilor jigniți și uneori fugăriți cu câinii. Putea crește bunăstarea Moldovei, așa împărțită în atâtea puteri de sine stătătoare?

Chiar și târgurile erau menite căderii în ruină, căci meșteșugurile se opriseră, în niște vremuri tulburi ca acele! Dar, la drept grăind, privilegiatii n-aveau nevoie de propășirea meșteșugurilor de la târguri, căci aveau tot ce le trebuia în cuprinsul curților și moșiilor! Robii le făureau lucrurile mai grele, din aramă și fier, le durau chiar și arme, și unelte, și care de povară, și vase de lut, și era vai și amar de cel ce ar fi scornit o unealtă nouă și ar fi vândut taina ei unui privilegiat vecin... Se vedeau și la Țara Moldovei robi cu mâinile tăiate sau cu ochii scoși, sau cu limbile smulse, să nu mai poată trece taina dincolo de zidurile înconjurătoare.

În ce privește lucrul pământenilor, ei își durau singuri

tot ce le trebuia, de ia resteie până la înaltele și înfioritele

U

arcade ale porților, de la lingura din lemn moale de paltin până la leagănul pruncilor.

Aceasta Fiind starea adevărului, neînflorirea târgurilor părea firească, după cum firească părea și rămânorea Moldovei în urmă, atât de departe de noile descoperiri de tot felul ale timpului. Moșiile privilegiaților erau ca niște inimi pulsând singure, însă Bogdan voivod, ca om al veacului său plin de noutăți. și frământări, își da seama că așa nu era bine! E drept că în schimbul stării lor, privilegiații erau datori să răspundă chemării domnești, să vină cu satele la vifor, dar de cele mai multe ori treceau în oastea vrăjmașului cu toată puterea lor de arme!

Și tot ca om luminat al veacului, Bogdan da fiului său seamă despre starea adevărului, ca să știe, căci zilele omului sunt trecătoare! Fratele său, Petru Aron, se afla în Polonia, cu o ceată de privilegiați, și putea veni oricând cu război, și asta-l rodea la inimă pe Bogdan și acum, în timp ce grăia, și frunzele din arbori cădeau în amurgul prelung asupra-le.

Chiar și Boldur Udeștean, către a cărui așezare călătoreau, trăgea cu ochiul spre Polonia, așteptându-l pe Petru Aron în taină. Bogdan voivod știa acest lucru. A căzut în gânduri și-n presimțiri negre! S-a uitat cu milă la feciorul său, întrebându-se ce se va face în zilele lui dacă rămâne singur, atât de tânăr...

Și pentru că feciorul i-a răspuns zâmbetului cu ochii lui albaștri și limpezi plini de dorul de a asculta mai departe cuvântul de învățătură. Bogdan voivod a prins iar să grăiască, blând ca amurgul și picurarea frunzelor.

12

I-a arătat cum, încă din bătrânii cei vechi, Drago și Bogdan, starea Țării Moldovei alta era. Tari au fost cândva ostile cu vatananii; și cu lucrul și împărțeala în devălmășie; însă rânduiala asta s-a stricat demult, demult... nimeni nu-și mai aduce aminte când.

Dar la drept vorbind, oare nu tot privilegiații au

cuprins obștile și le-au dat neființei? Stând strâmb și judecând drept, așa era; căci dacă fericii boieri au primit de la vechii voievozi *uric cu tot venitul*, pentru o obște, fericii privilegiați au distrus-o, călcând în picioare drepturi și obiceiuri vechi! Pământenii, stăpâni de-a valma, au fost osândiți încet, încet, să plătească stăpânului biruri grele și dijme, încât binefacerea vieții obștești doar cu numele au rămas.

Grelele osânde și angarale hotărau oamenii să-și pără-sească vatra satului cu mormintele părinților, și să fugă în locuri cu rânduiri mai blânde sau de-a dreptul la tâlhărit, în codri!

Crăpa inima privilegiaților, după cât mai multe brațe omenesti.

Uneori își chemau pâlcurile de oaste în poruncă!

Se repezeau spre obști libere sau spre câmpiile altor privilegiați.

Le răpeau oamenii!

Mai fericii erau, cândva, pământenii dăruiți de domn privilegiaților, odată cu pământurile, căci erau totuși stăpâni și dădeau numai dajdie din rod!

Vai și-amar era, însă, de cei ce nu puteau plăti! Trebuiau să se vândă!

13

În ani grei, ca cei ce-i parcurgem, Moldova cunoscuse foametea.

Și nouri de lăcuste se arătaseră! Mâncaseră până și spinii! Și, totuși, la vremearăzboiului, dajtiile trebuiau plătite!

Cum nu se poate scoale apă din pulberea fierbinte a drumului, tot așa nu se puteau stoarce bani din punga pământenilor moldoveni! Și, atunci era vai și amar de pielea bietului om sărman!

Dacă nu se arunca spre libertatea codrilor, trebuia să se înfățișeze plecat, la treptele privilegiatului, împreună cu ai săi, arătând că de bunăvoie se vând!

Câteodată, când se trezeau privilegiații, dimineața, să-meșii le aduceau știre că satele sunt pustii de oameni; și

dacă se uită bine, departe în zare, măriile lor mai pot desluși pulberile exodurilor...

1

Încet-încet. plaiurile libere au fost călcate de laba neîndurătoare: încât, mândrul om liber pe ogorul său; mândrul om liber, săvârșitor de fapte ele arme cu vitejia paraleului, plătea până și zeciuală din găini!

Primăvara, când ciocârlia se ridică și-și rotea prâsnelul de aur pe firmamentul Moldovei, mândrul om liber o privea din pridvorul său; și după ce o saluta și-i mulțumea, înșfăca plugul și ieșea la câmp, însetat de soare și zile bune! Și deodată, cum se apropia de glia aburindă, se freca pe la ochi și stupea de mirare, ca într-o vrajă

14

drăcească! Oare cine îndrăznise să-i cuprindă glia și să i-o are? Până să se dumirească, veneau credincioșii privilegiatului și-i porunceau să-și vadă de drum, să se supună și să se socotească dijmaș, căci altfel rău fi-va!

Cuvântul înțelept, că „până la Dumnezeu sfinții îți scot ochii”, și pe vremea aceea s-a născut, căci cine putea ajunge la treptele Domnului, să se plângă? Domnul era departe, și atât de sus, iar privilegiatii, la un pas; și vrând-nevrând omul trebuia să pună pace cu ei și dijmaș să fie!

Bogdan voivod nu putea suferi nedreptatea. Știa că dedesubtul liniștii aparente, dedesubtul frumoaselor priveriști de toamnă, poporul moldovean gemea sub laba nemilostivă!

În ce privește uneltele țării, erau în urma timpului și ele; și văzuse Bogdan cu ochii lui, în Țara Românească de peste munți, fiare de plug noi și mari, care scurmă glia până-n măduvă; însă Țara Moldovei n-avea parte de ele! Să cheme neguțătorii sau fierarii de-acolo, să aducă unelte noi, peste puțină îi era, în starea de sărăcie și neliniște! Dacă va fi să fie, dacă va putea da țării pacea lungă, lungă, va încheia cu Brașovenii și cu Liovenii înțelegeri în regulă, ca pe timpul tatălui său, și altele vor fi brăzdarele Moldovei... Deocamdată oamenii folosesc scurmătura de lemn, care abia zgârie ogorul, și mulți s-au întors la

metoda și mai rudimentară, a plugului de foc!

Încă de cu primăvară, cum Crivățul prindea a se alina, „pământeni urcau în codri, și-i aprindeau, și-i ardeau, și-i curățau, astfel dobândind câte-o palmă de loc pentru semănătură! Și cum strângeau holda, toamna, lăsau locul

15

părăginirii; iar în primăvara următoare, intrau iar în codri cu plugul focului, dobândind altă palmă de pământ; cea veche fiind lăsată navei spinilor și lăstarilor.

Cunoască oricine că așa nu putea fi pâine bună și destulă pe masa nimănui! De aceea, dacă va fi să fie, și-n latura asta va fi făcută rânduială deplină; și bogățiile vor crește; omul pământean va avea cât îi trebuie; și va avea de unde da și domniei; și privilegiaților; și egumenilor, dijma din secara cu spic cât vrabia...

Altă binefacere, întreruptă de vifor și de chiorârile și sugrumările dintre domni, era rânduială atât de bună a sloboziilor! Slobod să fie omul pământean să se ducă în ținutul marilor păduri, și dacă vrea să aibă glie multă, să asude la deștelenire, să descopere în fața soarelui întinderi, să fure codrului și pustiei vetre de sate noi, eleștee și pășuni și tot ce aduce folos omului și vitelor sale!

Deocamdată, vechile slobozii, întemeiate încă înainte de Alexandru și întărite de el cu documente de scuteală, zac sub laba privilegiaților, pământeni fiind supuși cu sila... Și dacă acesta era adevărul, cărui om îi mai ardea să urce la codru, să se ia la trântă cu sălbăticia semeață a stejarului?

Cum bine se vedea, totul era vraște, ca după trecerea unui vânt năprasnic!

Uneltele, care au mânat omenirea înainte, de Moldova nu se puteau apropia! Lipsa îndelungată a unei mâini bune de gospodar, pretutindeni își vădea prezența, și ar fi destul dacă s-ar aminti și de starea vâmlor!

18

7

Iată, de pildă, sârmanul dijmaș! După ce și-a dat

partea privilegiatului sau egumenului, i-a rămas și lui atât cât să-și ducă zilele până la anul! O parte din grâu o va duce la târg, să ia în schimb pălării brașovenești pentru băieți, atât de rare și scumpe de la stricarea rânduielilor... Va cumpăra și un opaiț, poate și câteva cuie... Apoi, se va întoarce acasă, în carul tras de vituțele plăvane, și femeia va face gură, că ei nu i-a cumpărat nimic; dar, lasă... oare nu știe ea lucra totul, cu mina ei, în casă? Va toarce lâna, tunsă de pe cele câteva mioare, și în loc să țese bărbatului cioareci de pănură, - își va face ei o ca-trință frumoasă! Va colora lâna în fel și chip, și cu zeamă de arin, și cu zeamă de laptele câinelui, și cu alte buruieni numai de ea știute, încât catrința ei va avea toate nuanțele curcubeului... Cei trebuie gospodinei noutăți, când vătaleie și suveica abia așteaptă?

Toate ca toate, - dar de sărbători trebuie pe masa omului o pâine alba, și deci grâul rămas pentru gură trebuie măcinat!

Și astfel, pământeanul pune în car trei-patru saci și, hăis-bouleni, spre moara privilegiatului sau mănăstirii! Înainte de a porni, trage o suduitură zdravănă, căci o grijă întunecată nu-i dă pace; cită vamă i se va lua la moară? Vameș va fi fiind oare tot tâlharul de călugăr bărbos, sau tot lacomul acela cu bot ascuțit de vulpe, credinciosul privilegiatului?

Însă, până să ajungă la târguiala cu tâlharii de la moară, are de trecut prin alte vămi!

* 1

n

Credem că pe atunci au scornit oamenii chinurile cu cele șapte vămi ale văzduhului!

Cei trei saci vor fi vămuiți până la moară de câteva ori, întâi, la podul umblător de peste râu! Cu toate că încărcătura e ușoară și carul poate trece prin vad, vameșul de la pod îi va lua vamă, încât prea puțin va rămâne pentru bietul om, după ce-l vor vămui și credinciosul privilegiatului și bărbosul cu comanac.

Aceste amănunte le știa prea bine Bogdan voivod; și

le mărturisea feciorelului său, să știe... Vama trebuia să se dea, însă pe cinste și dreptate; și nu să fie omul de șapte ori jupuit! Și-n această privință trebuie făcută regulă, căci numai frumos nu-i șade cuiva să poată îndrepta un rău și totuși să stea cu mâinile cruciș!

Feciorelul își întipărea totul în memoria proaspătă ca fagural, pentru o zi când va fi să ia în mâini schiptrul vânturilor.

O, câte greutatea avea înaintea sa Bogdan, părintele feciorelului! I-ar fi trebuit ani o mie să îndrepte tot ce stricaseră răii și lacomii, tot ce încurcaseră vânturile într-un sfert de veac de zbucium!

Cu silă s-a uitat calmul voivod, și la Apus, și în urmă la Miazănoapte, căci și Ungurul și Leahul cereau să le fie vasal! Ca mijloc de amenințare, Leahul îl ținea pe Petru Aron, rivalul și fratele său, gata oricând să-l repeadă la Suceava! Iar înainte, departe, se zărea tot mai bine, la geana Mării și Dunării, iataganul curbat al Turcului.

18

Pentru Bogdan, învățătura era îămurită bine, iar feciorelul abia o deslușea: să nu ai a face cu doi dușmani deodată! Fă ce poți, și pe unul încurcă-l și ține-l cu botul pe labe, până ce pe celălalt îl stropșești și-l amesteci cu țarina!

Iar de va fi să fie vreun rău în țară, feciorelul să treacă în Țara Românească de peste munți, la domnul Ioan de la Hunedoara; sau în cealaltă Țară Românească, la Vlad Țepeș...

Asta, numai dacă Bogdan voivod va pieri, în luptă dreaptă sau de sabie hicleană!

Dedesubtul pământenilor, m și mai adânc întuneric, viețuiau robii, mai cu seamă Tătarii și Țiganii, și-și treceau starea din tată-n fiu și din neam în neam. Unii Tătari erau prinși în războaie și aduși spre a munci gliile Domnului și privilegiaților, dacă nu erau trecuți prin ascuțișul sabiei încă pe câmpiile înfrângerii.

Însă, din timp în timp, domnii porneau și singuri războaie împotriva vecinilor, aducând pe moșii mulțimi în

funii, așa cum în veacuri mai apropiate se furau cârduri de vite!

Dar întorcându-ne la robi, trebuie să mărturisim că dacă un rob lua de soață o femeie liberă, îi puneă și ei pe tâmple cununa robiei, odată cu cununa de nuntă! Dacă roaba lua de soț un bărbat liber, prin însurătoare devenea rob și el.

Voivozii erau stăpâni peste toți robii din întinsul țării; se aflau la cămările diecilor catastife anume, unde toți erau scriși cu numele lor, cu îndeletnicirea și locul unde se află, Din vreme-n vreme voivozii miluiau privilegiații.

II

2*

dăruindu-le robi și.ro" 5 be, iar dacă cumva globnieii prindeau robi fără trăpin, îndatorați erau să-i aducă la cămările domniei, să fie scriși la catastif! Și dacă, ferească cerul! un privilegiat sau un om al său, sau un călugăr, ucidea vreun rob de la vreo curte străină, era osândit nu să ispășească pentru moarte de om, ci rob în loc să dea I

„8

Când a ajuns cu istorisirea aici, Bogdan voivod s-a oprit, căci tocmai se auzeau între acoperișurile Bosancilor izbituri de baros.

Peste câteva clipe, Ștefan, feciorelul Domnului, vedea în faurăriile lui Boldur Udeștean robi dezbrăcați pân' la jumătate, bătând fierul și transformându-l în lacăte și clești, în cuțite, în căldări și tingiri; și băteau ciocanele în ritm sacadat; scânteile roiau ca bondarii în lumina din ce în ce mai scăzută a amurgului. Dar strașnic avea să se minuneze feciorelul, deslușind în alte făurarii meșteri subțind fierul și modelându-l în săbii și halebarde, în scări pentru săi, în zăbale, topoare și buzdugane...

Înainte, departe, departe, deasupra pădurilor la Răsărit, scânteia în soarele scăpătând o turlă, și atât Bogdan cât și feciorelul său și-au întors privirile într-acolo. Cum era pace desăvârșită, ei au stat să asculte freamătul liniștii înserării. Oștenii din pâlc s-au oprit și ei.

Stins s-a auzit, undeva în codri, tocmai sub dealul

Udeștilor, mugetul zimbrului. Era ca un oftat ori ca o picurare de frunză. Și când mugetul s-a auzit iar, ceva

20

mai tare, poate ca un foșnet de undă, Bogdan a oftat; feciorelul s-a semețit spre tăcerile dominate de păduri.

Au pornit mai departe, privind turla mănăstirii de 1» Vorona.

Așa a aflat Ștefan că mănăstirile erau o putere negrăit de mare, căci stăpâneau moșii nesfârșite, din daniile domnești sau luate cu hapca; așa a aflat de nesfârșitul număr de robi mănăstirești, de morile mănăstirilor, de iazurile întinse; și de dreptul egumenilor de a judeca uneori chiar și moartea de om și de a da osânde pân' la tăiei-ea capului... Pământenii erau dăruiți mănăstirilor, odată cu pământurile și satele; și deseori se întâmplau certuri și sfadă mare tind cereau dreptul de strămutare spre iar Imuri mai libere...

Averi uriașe strângeau egumenii și din rodul câmpiilor; și din albinărit; și din iazurile cu pește; încât și mănăstirile erau ca niște țări de sine stătătoare... Și mai aveau mănăstirile mori multe pe ape; și pământenii erau îndatorați să macine numai la morile lor, dând legiuită vamă.

9

Ascultând feciorelul cuvântul părintelui său, se întreba de mult în sine un lucru grozav și chinuitor – se întreba, și pe sfânta dreptate! dacă averea Moldovei era împărțită în atâtea părți, în ce sta puterea voivodului? Cum putea face față întreținerii oștilor, cumpărării de arme și

21

mai ales vrăjmașilor dinafară, dacă nu ținea sub schiptrul său tot ce alcătuia puterea?

Întrebarea pl indea forme nelămurite în mintea lui ageră, dar atât de tânără; însă n-a avut nevoie să-și chinuiască fruntea, căci Bogdan voivod și-a reînceput cuvântul, după ce s-a uitat în urmă, la pâlcul de oaste...

A mărturisit fiului său, ca o împărțășanie supremă a acelor ceasuri, că ținta cea mare a vieții sale va fi tocmai

lupta pentru strângerea puterii sub schiptru unic!

Cel mai mare vrăjmaș al lumii și-a arătat turbanul în zarea Moldovei! Și, apoi, unele curți și cetăți dăruite cu *uric cu tot venitul*, au fost cuiburi de șerpi unde s-a clocit veninul urâciunii și hicleniei, unde s-au hotărât ivirea pretendenților veniți cu sânge și lacrimi peste țară... La astfel de privilegiați au stat pe rând domnișorii care s-au sugrumat și și-au scos ochii, un sfert de veac în capăt, iar Petru Aron stă la pândă în Pocuția, înconjurat de privilegiați hicleniți!

O ură neagră ca întunericul a încruntat fața voivodului; dar s-a stăpânit, să nu strice inima feciorelului și să nu bage de seamă pâcul. În afară de asta, trebuia stăpânire de sine și răbdare îndelungă, după exemplul morilor încete ale timpului, care macină munții și întind pe aria trufiei lor aria mărilor; și usucă tot cu aceeași încetineală mările, cum ar usca lacrimile sau rouă câmpului.

Destul că feciorelul a înregistrat bine în adâncul memoriei tinere spusele părintelui, și a văzut în adâncul vorbelor tot ce trebuia! A mai înțeles că puterea Moldovei stă jos de tot, unde freamătă mulțimile; adevăr văzut la Crasna, când au venit în ajutorul Domnului ostile pământului, dărâmând ca pe niște turnuri fala cavaleriei polone! A înțeles că tatăl său este om drept și nefericit; și în candoarea vârstei lui, feciorelul credea că-i poate șterge nourul de pe frunte cu o sărutare! Aflase cât de cât din rânduielile țării Moldovei, și multe din cele auzite l-au mișcat, i-au pus inima în ritm mai repede, mai ales auzind despre nedreptăți. Multe l-au revoltat pe feciorelul Domnului; și inima lui proaspătă ca dimineața se înnoura, dându-și seama că tatăl său domnește pe-un puhoi adormit.

10

Cum trecuseră de satul Bosancilor, și cum au urcat dealul la Luncușoara, amândoi s-au uitat în urmă, și printre culorile toamnei se zăreau turnurile cetății luminate ca de-un pojar. Se distingeau clopotele Sucevii, ca

suspinele. Sau, poate, erau numai zimbrii în adâncul pădurilor udeștene, boncăluind la apele singurătăților; și le răspundeau alți zimbri, din pădurile veacurilor.

Destul că privind pojarul de pe turnuri și ascultând, Bogdan voivod a oftat.

Feciorelul s-a îngălbenit.

Și unul și altul simțeau nelămurit că fac un drum primejdios!

De ce oare?

Niciunul, nici altul n-ar fi putut spune, însă teribilul simțământ le-a crescut când au zărit Reusenii, cu cetățuia lui Boldur.

23

Zidul împrejmuitor avea creneluri, iar în turnul de deasupra porții se vedea straja în zale și cu halebardă.

A răsunat un corn.

Înlauntru s-a auzit freamăt scurt.

Abia când a văzut că poarta nu se deschide îndată, și că e. lăsat să aștepte, Bogdan voivod a simțit fulgerul jignirii; dar s-a stăpânit.

Feciorelul și-a dus mâna la jungher.

Însă poarta s-a deschis.

Se auzeau glasuri de oșteni, grăind și dând porunci, pe nemție.

Înalt, pietros, bărbos și trufaș, boier Boldur s-a înfățișat cu pas calm.

S-a descoperit încet.

N-a îngenuncheat.

Numai s-a înclinat puțin, poftind oaspeților bună venire și făgăduindu-le, după legea vasalității, *cojisilium* ei *auxilmin...* K

Apoi, după ce și pilcul de oaste a intrat, porțile s-au închis.

Lăutarii au prins a cânta.

Bogdan și feciorelul s-au așezat la masa mare, între boieri bătrâni.

Erau și coconi la masă. Și domnițe.

S-au sculat și au închinat, boier Boldur numai

prefăcându-se că repede oala cu vin spre gură!

1 Sfat și ajutor.

24

Însă și Bogdan așijderea făcea, deși boier Boldur luase băutura de credință, jurind pentru a zecea oară că-i gata oricând să dea Domnului cuvenitul *consilium et auxilium*!

— Tătuță, nu-i da încredere! îi venea feciorelului să țipe, dar ochii lui Bogdan zâmbeau spre el:

— N-ai teamă, feciorel!

Deodată un vânt mare a izbit ferestrele! Peste o clipă, răpăia furtuna de toamnă. Luminările au clipit speriate în sfeșnice și-n ulcioare. Una câte una s-au stins.

Afară se petrecea un vălmășag!

Pumni grei băteau în uși!

Într-o clipită s-a arătat un oștean de-al voivodului I Horcăia, arătând cu mâna afară. i

A izbutit să geamă:

— A venit Petru Aron...

S-a auzit hohotul de râs al lui Boldur.

Ușile s-au năruit.

Petru Aron s-a arătat în prag.

S-a repezit spre Bogdan.

L-a lovit cu sabia în grumaz.

A țâșnit sângele, stropind bucatele, coconii și domnițele.

— Pe fratele tău? a răcnit careva.

— Da, chiar pe fratele meu! Unde se află Ștefan, fiul fratelui?

Totul s-a petrecut într-o clipă. Săbii și scuturi l-au apărat pe Ștefan, la furișarea afară.

25

Cu capul gol, prin ploaia repede, el urca Dealul Cramei, spre codru, îi urma doar un ora, un pământean necunoscut, îl apucase de mână.

— Spre Transilvania, domnișorule! a spus o singură dată și în urmă răsunau cornurile și nechezaucii vrăjmașilor.

Nu s-au îndepărtat prea mult.

S-au oprit într-o singură neagră, la câteva băți de arbaletă.

S-au zărit facile, dar s-au pierdut toate și repede, în alte direcții.

Ștefan sta în coliba de crengi a pământeanului. Se uita în umbrele codrului. Cum ploaia contenise și lumina luna, deslușea exodul fiarelor speriate. Țâșneau cârdurile de căprioare, sărind peste pârâu în salturi arcuite. Le împingeau din urmă cerbii cu coarnele rămuroase.

Pământul s-a hurducat ușor, când au prins a năvăli spre râpi zimbrii în cârd compact. Mugeau, și parcă-și urmăreau rostogolirea hohotitoare a boncălurilor.

Apoi, pământeanul a răs spre fugăr, încredințându-l că oricât va fi în seama stihilor, să n-aibă teamă! I-a pus pe umăr sumanul său mirosind a fum; și l-a petrecut spre apa Moldovei și spre Bistrița; iar când s-au zărit străji la brazda Țării Românești de peste munți, a urât copilului orfan și nefericit drum bun!

Așa a început feciorelul Ștefan pribegia lungă de șapte ani.

A trecut brazda Țării Românești de peste munți, ducând cu sine imaginea îngrozitoare a morții tatălui și ho

26

târârea de a se răzbuna, oricum și oricâtă vreme ar trebui să treacă!

Știa *însă* din învățăturile proaspete ale tătâne-su că nimic nu se înfăptuiește din senin și vânt, ci prin răbdare, cumpăt și organizare. Trebuia să se înfrângă, să muncească din răspuțeri, să se pregătească răbdător și tăcut pentru ceasul cel bun al viitorului. Îi învățase părintele său că răbdarea macină munții și usucă mările, și cu acest exemplu feciorelul a trecut brazda, către castelul de la Hunedoara, unde mai fusese odată împreună cu tatăl său.

11

Dacă n-ar fi fost și alți eroi împotriviți puhoiului otoman. Ioan de la Hunedoara, Domnul Țării Românești de

peste munți, ar fi putut să umple cu umerii lui acel timp, tot!

După cum știut este, tatăl său, Voicu Românul, fost-a și el viteaz mare al vremurilor sale: și pentru faptele de vitejie săvârșite răsplătit fost-a, dăruindu-i-se domeniul Hunedoarei.

Ioan, marele viteaz de mai târziu, a fost întâi luptător în armatele ducelui de Milano. Intrând în slujba Ungariei, i s-au dat și lui multe stăpâniri în Banat. A fost și ban de Severin, și voivod al Transilvaniei, și regent al Ungariei. Armata lui, atât de vestită prin vitejii, era alcătuită în primul rând din țărani și mici nobili.

Însă înainte de a trece la faptele lui de arme, se cuvine să ascultăm și o legendă, căci mare încântare și mare

bucurie sunt ele! Le-am putea numi, grăind pe sfânta dreptate, sare a bucatelor și izvor în pustie!

Iată deci ce se spune despre sămânța Corvinilor: Pe când era mic, Ioan se juca odată cu un inel! Și pe când se juca el așa, se spune că s-ar fi repezit un corb și i-ar fi luat inelul, urcându-se în văzduh. Și se spune că așa s-a născut numele „Corvin”, dat mării familii a viteazului, adică după corbul acela. Și se mai spune că cei ce au văzut cum a răpit fiara văzduhului inelul au citit în întâmplare un semn că fiul lui Voicu va fi în zilele lui om mare și vestit, spre norocul pământenilor transilvani!

Într-o zi, demult, demult, au sunat la creneluri cornurile de la Hunedoara, vestind un alai din Miazănoapte. Ioan voivod a binevoit, să-și arate fața la soare și să suradă. Îi veneau de departe, de la Moldova, în ospeție, un crai și-un crăișor.

Când a sunat din cornuri pââcul Moldovei, portalul s-a deschis cu solemnitățe. S-au rânduie pe două rânduri oșteni întru onoarea clipei. Erau oșteni bătrâni ascunzând sub scuturi grele brațe rănite în înfricoșate încleștări cu Turcii. Ba, unii, din straja de onoare, aveau pe câte-un ochi bandaj, semn că orbiseră în flăcările cetăților sau în

grindina sulitelor. Craiul oaspete era destul de alb la tâmpile. Crăișorul era iute în gesturi și, ochii îi umblau repede, de la oștean la oștean, minunându-se de greimea făpturilor, de mulțimea rănilor și mai cu seamă de greimea armelor. Abia-l stăpânea bătrânul crai, ghiontindu-l ușor cu cotul, să se astâmpere.

25

Deodată, după ce au deseâuecat, s-au văzut față în față cu eroul legendar, cel ce – stropșise duiumuri de Turci la Varna, la burgul Sibiului și la Belgrad... S-au închinat unii spre alții, în timp ce rânduitorul ȋteremoniilor striga numele, rangurile și numele țării oaspeților.

— Maria sa Bogdan voivod, Domnul Moldovei!

— Maria sa Ștefan, fiul măriei sale Bogdan, urmaș în jilțul voivozilor Moldovei...

După ce voivod Ioan și voivod Bogdan și Ștefan fecior de voivod s-au închinat unii spre alții iar, și-au spus cuvinte de bungăsit și de bunvenit, grăind toți în graiul străbun românesc.

Crăișorul Ștefan nu-și mai putea lua ochii de la viteazul între viteji. Răspundea la întrebări anapoda. Ducea bucăturile ia ureche, după ce s-au așezat ia masă; toată închipuirea lui fiind țintită spre fața viteazului, căci parcă se afla în fața unei făpturi coborâtă din legendă.

Nimeni dintre cei de față n-a bănuit însemnătatea clipei, nimeni nu și-a dat seama atunci nici pe departe că feciorelul cu ochi albaștri și cu trup parcă tras prin inel avea să preia în mâinile sale spada Corvinului mai târziu, întru apărarea țărâmului natal.

Noi nu știm cât vor fi stat cei doi Moldoveni în ospeție **k** Ioan Corvin, însă ni-l închipuim pe Ștefan părăsind repede de tot regulile ȋteremoniilor și coborând la ogrăzi, să pipăie armele, bătrânilor oșteni, să le pipăie rănilor, și poate să asculte înfricoșate istorii asupra bătăliilor prin care i-a purtat Ioan.

ta

Cea mai înfricoșată bătălie a vieții sale, cu Turcii, a dat-o Ioan Corvin în 1448, pe Câmpia Mierlei, și a ieșit

biruit. Dar sabia voivodului trebuia să se ridice, iar, spre răzbunare cumplită! Un an după ce a cucerit Constantinopolul și i-a zis Stambul, adică la anii de durere 1453, Mahomed al II-lea a pornit hotărât, cu oști 150.000, întâi să stropșească cetatea Belgrad. Bine înțelegând tâcul acestei furtuni înspăimântătoare, Ioan i-a luat-o cu ostile înainte și s-a ascuns în cetate. Și cum au ajuns oștenii lui Mahomed, au văzut că n-au de ce scoate iataganele, nici măcar pentru ce-și ridica gurile tunurilor spre porți și metereze. La cele dintâi strigăte ale lor, cetatea Belgrad a ridicat basma albă.

Cuceritorul Constantinopolului și-a strunit calul.

Și-a făcut vânt prin poartă înăuntru!

Îl urmau ienicerii și călărimile, gata să dea iuruș asupra averilor sârbești, femeilor și copiilor!

Și pe când Mahomed trecea cu fală pe ulițe, deștepta-tu - s-au trâmbițele celor ascunși!

A urmat măcel neînchipuit!

Cel ce se credea biruitor, abia a scăpat cu zile, în cetatea pomenită, Belgrad, în anii amintiți 1454, spre gloria oștilor crăișorului Ioan!

12

În preajma acestui stejar alb de promoroacă a stat Ștefan, feciorelul pribeag, un timp, și a deprins multe din știința organizării oștilor. Băgase de seamă că puterea

30

acestui leu, tot în mulțimea cea mare stă... Chiar îi traiul și pâinea mulțimii era mai bună, pe întinsele lui domenii, Ioan înțelegând că trebuie să dea scuteală și păsuire celor ce alcătuiau tăria avânturilor în lupte, înțelegând că nu trebuie să acopere fântânile și izvoarele nemuritoare cu lacrimi.

Drumurile de dtrpă aceea ale lui Ștefan au rămas problematice, dar el vedea înainte în timp un ochi rău în negură, ochiul ucigașului Petru Aron, acum stăpân pe Moldova.

Într-o zi, cum mergea, a zărit turnul cel mare de la Târgoviște; și astfel, după ce a cerut bunului și asprului

Vlad Țepeș casă și masă; și după ce le-a primit cu prisosință, degeaba n-a stat; ci, după obiceiul timpului și după învățătura tătâne-su, a început școala călirii. Nu între perne moi ședea, și nu în încăperi, ci afară în zloate și geruri aspre, sau la cămările oștenilor, luând parte la mustru! zilnic.

Bătrânii oșteni, care mai apucaseră vremea cea mare a lui Mircea, istoriseau despre marșul nemaipomenit care a ținut doi ani, prin țara Dobrogei, prin pădurile fremătătoare și-n vecinătatea orcanului... Aminteau Rovinele, și ascultătorii auzeau parcă răcnete de asalt!

Dar cruciada de la Nicopole, când au venit cavaleri tocmai de la Burgundia?

Așa învăța Ștefan istoria; și trăgea învățăminte de la acești dascăli bătrâni, care apucaseră vremuri de vitejie și între fulgerele lor se amestecaseră, determinând cu spada cursul timpului.

}»

Se afla ca într-o înaltă academie, unde învățați bătrâni Be arătau mai ales la ceasul cel mare al amurgului, să-și predea învățăceilor știința. Încăperea mirosea nu a flori de câmp, ci a fum de luminare de seu și sudoare; și încălțările înțelepților cât și ale învățăceilor răspândeau și ele miros tare, amintind pielea de cal dubită... în ce privește taxa pe învățătură, era nespus de ușoară și simplă: o bardacă de vin bun pe seară! Iar pe pereți, armele vechi stăteau mărturii practice, stăteau halebarde, lănci și arbalete, talismane de care nu se putea atinge niciun învățacel fără să se facă de ocară!

În scurt timp, Ștefan a poftit să se ia la întrecere cu cei mai iscusiți trăgători și ochitori cu arbaleta, spre mirarea și încremenirea înțelepților! Când a spus că pofteste una ca asta, învățăceii au râs de acest pui de moldovean pripășit între ei și despre care se știa vag că e fiu de voivod și râvnește jilțul țării de baștină.

Când a apucat Ștefan arcul cu vârtej, și când a ochit, și când a tras, înțelepții l-au îmbrățișat, mai cerându-i o bardacă, în timp ce restul academieii, ieșită la câmp la

probă, se uita cu pizmă la feciorul scurt la stat și atât de destoinic la braț!

Dar nu numai în mijlocul acestor înțelepți petrecea Ștefan, căci toate laturile vieții trebuiau binecunoscute, pentru lucrul ce avea să-l înceapă, la coacerea deplină a unui anumit ceas al timpului! Academia aceea avea înțelepți predători de lecții practice, și la vama domnească din poarta cetății unde se vămuiau străinii și pământenii; avea înțelepți învățători la hanurile simple, unde poposeau neguțatori tocmai din Genua și Florența.

32

Aici, după cât se vede, Ștefan deprindea știința geograficească, odată cu imerea în rânduială a drumurilor celor mari și bătrâne, care veneau tocmai din veacul lui Bas arab.

E drept că adesea îl cuprindea boala arzătoare a nostalgiei; zărea turnurile Sucevii în pojar, și parcă auzea boncăluitul zimbrului, ca un suspin sau ca o picurare; însă și boala nostalgiei are leac! Când îl cuprindea, ieșea repede la muștrul aspru, în viforul câmpiilor dunărene; își străpgea vârtejul arcului până la plesnire; și săgeata aruncată parcă țintea drept în ochiul ucigașului din negură...

După munca muștrului, adormea ca pământul în preajma apelor liniștite, și dormea somn fără visuri! Se trezea râzând și însetat de viață!

Așa își apăra el și sănătatea trupului și sufletului, să fie tare în ziua când va porni la izbitura decisivă 1

În ce privește vederile lui cu Domnul Vlad, erau scurte și rare, căci asprul și dreptul gospodar n-avea când întinde taifasuri! Din timp în timp îl poftea și-i vorbea despre Moldova, împărtășindu-i știri aduse de neguțatori și iscoade trimise anume.

O ură neagră întuneca obrazul voivodului târgoviștean, când grăia despre ticălosul Petru Aron! Nici nu-i venea a crede că într-adevăr se închinase Turcului... Ce silă și rușine! Astfel de capete, care se pleacă fără să încerce să înfrunte vânturile, sunt demne de pus în par, să

fie stupite de trecători o mie de ani în șir!

3 - Stejarul din Borzești

33

Iar buclor, care poftesc să stea pe pernă moale, când țara geme în osândă, li se cuvine întâi să fie mângâiate cu ciomagul, apoi înfipite în țeapă, fără judecată!

13

Într-adevăr, în vremea asta Moldova crâșoa și răbda cum nu mai răbdase din partea nici unui nelegiuit! Rânduielile puse de Bogdan, în domnia lui scurtă ca suspinul, s-au prăbușit; încât sârmana țară era arie de măceluri între taberele de boieri adverse; și credem că vorba „peștele cel mare înghite pe cel mic” tot atunci a luat naștere! Peștele cel mare din înțeleptul cuvânt era tagma privilegiaților; și după ce au înghițit ogoarele cele mărunte ale oamenilor necăjiți și buni, au prins să strice și hotarele boierilor mai mici, înghițindu-le stăpânirile și lor, așa încât peste toți și toate umbla freamătul cel mare al nemulțumirii. Și-n stăpânirile mănăstirești se amesteca laba voivodului întunecos ucigaș de frate, încât și egumenii crâșcau în bărbi și se ascundeau peste noapte în altare, de frică să nu vină să-i gâtuie oamenii întunecosului!

Toți cei ce nu iubeau furtul, jaful și aventura, toți cei ce nu făceau parte din tabăra Ucigașului se pribegeau peste munți, la Bistrița, iar pământeni stăteau îngenuncheați sub șuvoaiele vremii, cu îndărătnicia pietrei și spinului! Ulițele neguțătorilor din Suceava, din Baia, din

U

Iași, din Bacău și Roman erau de mult pustii; încât pasul străjerilor răsuna sinistru, ca-n cetățile pe vecie adormite.

Și oare se mai putea grăi despre hanuri și despre popasul de seară al carelor cu mărfuri? Hanurile erau locuri doar ale crimei, și creștea iarba părăsirii sub umbra arborilor bătrâni, plantați pe vremea lui Dragoș voivod... Dacă un copac se prăvălea de trăsnet, de-a latul drumului, așa i amânea, căci drumurile mari nu mai erau de trebuință nimănui; toți cei ce aveau de mers de la un tâi-g

la altul sau de la un sat la altul, foloseau drumurile ascunse, prin lunci și păduri, pe urmele căpriorilor și zimbrilor.

O boală mai cumplită ca ciuma și o cumpănă mai cumplită ca roirea înspăimântătoare a lăcustelor bântuia pământul Țării Moldovei, odată cu înscăunarea lui Petru Ucigașul! Oamenii Țării Moldovei, cu de toate erau deprinși; și cu răpirea ogorului; și cu darea dijmelor; și cu birurile la vremea creșterii pe răboj; erau deprinși și cu năvala deasă și succesivă de oști; și cu lucrul greu la cetăți; și cu paza lor; și cu cositul finului domnesc; și cu căratul lui; erau deprinși și cu judecăți nedrepte; însă oamenii Țării Moldovei nu erau deprinși cu plecarea capului de bunăvoie și nici de nevoie; căci zicala „capul plecat sabia jiu-l taie” nu poporului aparține, după cum o dovedesc luptele dinainte și de mai târziu!

Oamenii Țării Moldovei s-au cutremurat de ticăloșia Ucigașului, când au aflat că vor avea de plătit tribut sultanilor! Una ca asta Moldova n-o putea răbda, întâi pen

35

3*

tru mândria și neîncovoierea legendară, pe urmă pentru suma colosală care însemna gătuire adevărată!

Vestea a cutremurat și pământeni, și neguțători, și meșteșugari, și deopotrivă s-au cutremurat boierașii; căci

Aron Petru deopotrivă avea să-i tundă! Fesul Turcului s-a arătat prima dată la Suceava atunci; și tot atunci s-a instaurat și temeneaua, semn al căderii mândriei în pulberea odinioară generatoare numai de stejari.

14

Că Moldova nu putea suferi jignirea, s-a dovedit repede de tot! În numele scuturării jugului, s-a ridicat un pământean simplu, cu nume neînfocat. Îl chema sau i se spunea Leul; când a dat Leul strigare, cetele au înșfăcat uneltele și parii! N-a fost răzmerița Leului numai spulberare de fulgi, sau vânturare de pleavă; ci s-au adăugat armelor simple de lemn și armele de fier ale meseriașilor, și scuturile și halebardele boierașilor; și când

întâiul puhoi de foc a zburat pe zare, ochiul Ucigaşului s-a holbat de spaimă. Au ars atunci curţi şi cetăţi de-ale privilegaţilor, şi s-au dat focului catastifele dărilor; şi s-au legănat în crengi mulţi dintre stropşitorii sărmanilor! Petru Aron spumega, în timp ce răscoala Leului bântuia spre Pocuţia de la Suceava-n sus.

Ştafete sucevene au alergat la şleahicii Poloniei, vestindu-i că se apropie Leul; şi să ia măsuri, domnii şleahici, căci pe unde trece coama de foc a Leului, pă

30

mântenii fug de pe moşii şi se alătură furtunii de primenire!

Şleahicii au prins să ia măsuri, însă şi ei şi-au dat seama că nu se pot păzi cârdurile de iepuri... Focul a cuprins şi brazda Pocuţiei; şi a bântuit şi dincolo de ea, încât era vai şi amar de cei ce stăteau pe pernele moi!

Răzmeriţa Leului învederează două adevăruri, că puterea mulţimilor nu s-a lăsat supusă de bunăvoie umilin – tei tributului; şi că şederea Ucigaşului la Moldova era mai scurtă ca şederea cioarei în par.

De altfel, după ce a repezit ştafeta la Poloni, Petru Aren a primit cuvenita dojana, repezită prin alte ştafete înapoi:

— Ce fel de stăpân era, că nu putea ţine în frâu mulţimile? Dacă ştiau domnii Poleci că e – om de paie, nu-l sprijineau cu spadele, nici la uciderea lui Bogdan, nici la aburcarea în jilţul Muşatinilor!

Aşa să ştie Petru Aron; şi altă dată să pună şaua mai zdravăn pe poporul Moldovei, cal binecunoscut ca năvălaş!

Petru Aron a înghiţit în sec, repezind răspuns dulceag, că până la moarte va da domnilor suzerani poloni *consi-Uum et auxilium*; şi că răzmeriţe nu se vor mai întâmpla...

— Altfel te stropşim! au repezit suzeranii răspuns.

Destul că Leul a fost şi biruit şi prins; iar coama lui, care a trecut ca flacăra prin întunericul veacului, s-a alinat poate sub toporul gădelui.

37

Însă Ucigașul n-avea să aibă zilișoare bune, nici după aceea și nici în vecii vecilor; căci tot mai des i se aducea știre că nepotul său Ștefan trăiește și se află la Târgoviște...

Deseori, întunecatul vărsător de sânge rămânea eu îmbucătura în gât când iscoadele, trimise anume în cetatea Țepilor, îi spuneau la întoarcere că Ștefan a crescut mare, că e desăvârșit oștean; și că ocrotitorul său, Vlad, îl ține ca pe copilul său...

— Cu ce scop? întreba întunecosul, dar răspunsul aveau să i-l dea vremurile.

A aflat repede că pământeni și boierași fug în Sud, la brazda Țării Românești, și se alcătuiesc în tabără!

A aflat că fugarii și mustru fac, ca-n pregătirea furtunilor cu spada! Știrile de acest soi erau tot mai dese; și întunecosul se uita tot mai strâmb la aleșii săi; iar aleșii îi răspundeau mai lingușitor; cu vorbe și mai pompoase de închinăciune, parcă spre a-și ascunde niște planuri... Lăudau virtuți inexistente în firea Ucigașului și pe care el însuși știa că nu le are! îi lăudau până și calul; și până și dinele de vânătoare; ca spre a intra în grațiile cailor și dinilor; într-un cuvânt, practicau față de omo-rătorul fratelui ceea ce în toate vremurile se chema slugărnicie, care din veac sună hodorogit, ca un poloboc spart... îi sărutau mâna stropită de sânge frățesc; dar nici întunecosul nu era prost; știa bine că la o adică toți îi întorc spatele, toți fug la dușmanul său, jurându-i *consilium et auxilium*... Așa că pâinea lui numai dulce nu era; **n** iar *despre* somn putea spune că era noapte numai de lujgere brăzdată.

Afla că deseori pământeni străini, de dincolo de brazda Sudului, urcă la satele Moldovei și tăinuiesc cu supușii săi! Ce tăiniuiau, era limpede ca lumina: Ștefan, nepotelul, își pregătea izbitura de întoarcere... Degeaba trimitea Petru - Aron oști repezi de pedeapsă și de stricare a taberelor, căci măruș primejdiei se cocea neconținut; și trebuia să-i pice drept în moalele capului!

Șapte ani trecuseră de la pribegirea feciorelului, și acum, în primăvara 1457, după ce s-a alinat spulberul alb al iernii definitiv, și pe când ogoarele se zbiceau, la Brazda Sudului s-a zvârcolit alt spulber, ridicat, de sub copitele cailor.

Înfruntarea dintre unchi și nepot a fost pe cât de scurtă, pe atât de înspăimântătoare; malurile Siretului la Doljești s-au încruntat; s-au spurcat cu sângele și cu balele vântătorilor; și s-au sfințit cu sângele eroilor lui Ștefan.

Lângă ajutorul de oaste dat de Vlad Țepeș, s-au aliniat repede pâlcurile țării, pământeni și boierașii năpăstuiți; și așa cu acel număr de oameni șase mii, Ștefan a măsurat puterea unchiului.

Îți întins capcană, amăgindu-l când într-o parte a câmpului de luptă, când în alta, dar Ucigașul scăpa ca

8 «»

prin urechile acului, înconjurat de cetele de credință. La urmă, văzând că puterea săbiilor scade, Ucigașul a dat ceea ce de-atunci se cheamă „bir cu fugiții”, apucând spre munți, dar ca nălucile îl urmăreau armile feciorelului! Și-l urmărea toată Țara Moldovei, câtă nu fugise la adăpost, ca pe-un ticălos ce era; și numai cu puțini oameni a apucat spre Miazănoapte, să plângă la porțile suzeranilor... -.

Așa începea acea epocă nouă în istoria noastră, luminoasă și plină de eroism; și parcă și firea își da partea ei cu toate florile primăverii!

Într-adevăr, fumegările pământului păreau uriașe altare antice, sub seninul cerului ca lacrima, și unghiurile de cocoare evoluau încet, năzuind către Suceava pe deasupra armiiilor biruitoare. Bubuia arama clopotelor Moldovei, pe tot întinsul, și la porțile satelor ieșeau pământeni cu pâine și sare.

Ștefan era nespus de tânăr încă, dar înfățișarea și statura vădeau că trecuse prin aspră selecție și că se dovedise vrednic să poarte spada răspunderilor. Moldova ieșea la marginea drumurilor și-i zâmbea, prin ochii fetelor, prin binecuvântarea mamelor și prin lacrimile ochilor bătrâni.

Tot ce era viu în Moldova, spre Suceava mărușua, la soborul obștesc de elecțiune, după cum vesteau pristavii fecioreâului! O, de când nu se mai ținuse acel sobor obștesc! De când? Tocmai de la anii de demult, una mie și patru sute...

40

Ștefan a observat totul dintr-o ochire, și nu ți-a putut stăpâni deplin sabia când a zărit boieri de-ai Ucigașului amestecați în pâncuri. S-a stăpânit, căci nu voia și nu era bine să pună sânge la temelia domniei! Dacă ar fi fost numai privilegiații, s-ar fi putut socoti pierdut, ca iedul între haitele de lupi și ca hulubul între ulii! Dar dintr-o ochire Ștefan a văzut cum se înghesuie mulțimile cele mari; plăieși cu plete albe și în îmbrăcăminte albă ca neaua iernii abia topite; flăcăi cu căciuli împodobite cu pană smulsă de la vulturii vânători ai cerului; neguțătorii, meșteșugarii, boierașii...

După ce feciorelul a întrebat spre numărul mare dacă-l vor sau nu să le fie Domn, glasurile au bubuit strașnic și ca un vânt a trecut peste Câmpia Dreptății. Bubuiiau la crenelurile cetății săcălușurile și bombardele; iar în vale, cântau clopotele Mitropoliei, pe șapte glasuri. Înfloriseră mălinii și lilecii; și toată firea înverzise și înfrunzise. Cerul părea un blid de cristal, încă umed de ploile abia contenite ale desprimăvărării. Pe sub blidul gigantic și translucid vâsleau berzele și unghiurile cocoarelor.

Așa arăta ziua aceea de Florii 1457; iar feciorelul, după ce a lăsat numărul mare să petreacă în preajma zidurilor, a intrat în cetate și a sărutat drept în frunte bourul de pe pânza moale a flamiyei Moldovei, A și lăcrămat; dar și-a șters ochii repede; și s-a întors zâmbind spre cei ce-l urmau așteptând pedepse sau miluiri, după vrednicia și purtarea fiecăruia între valurile evenimentelor vremii.

41

I-a văzut pe unii boieri mari tremurând, pe alții plângând de bucurie: dar i-a privit pe toți deopotrivă de

binevoitor, încât pentru toți firea lui și gândurile și planurile lui erau o taină. Mulți îl vor fi socotit scăzut în virtuți și nedestomic, însă Ștefan știa bine că ceasul cerea tăcere; cerea să-i lase pe alții să vorbească. Veneau boieri mari și îngenuncheau pe rând; și-i sărului poala veșmântului, jurându-i credință; iar Ștefan îi întârea în stările lor vechi, făgăduindu-le ocrotire și pavază, ca suprem suzeran al lor. Știa bine că întărește în putere mulți farisei, părtași cu ucigașii tătâne-su; dar ceasul începutului cerea cumpăt, căci altfel nu putea înfăptui marea și înțeleaptă organizare.

Era asemeni înțeleptului pescar care prinde în pânza slobozită în adânc și broaște, și coromâsle, și pietre, dar și pești de cei buni; și când va trage pânza la mal, va săvârși în amestec actul selecției.

Până atunci, pân' la tragerea pânzei afară, era vreme înainte!

După ce a întărit privilegiu, a poftit să vadă și alte secțiuni ale piramidei, nu numai vârful! Deci, a dat poftire boierașilor, primind și de la ei cuvinte de jurământ; și când au venit starostii neguțătorilor, bărboși și cu documente de la Alexandru, a schimbat cu ei cuvinte de prietenie; și despre starea negoțului; și despre prețul lucrurilor; încât la așa pricepere, starostii s-au mirat întorcându-și bărbile unii spre alții... Iar Ștefan zâmbea. perindându-i-se prin față amintiri și ani de la academia liberă târgovișteană...

n

Tare au binevoit a se mira toți cei de față, când și starostii meseriașilor au primit poftire! se întrebau: de unde și cum de se pricepe acest feciorel la unelte, ca și când ai fi fost semănător de mei? A și oftat feciorelul, arătându-le că plugurile Moldovei sunt simple și înapoiate, față de plugurile Țării Românești, importate de la Brașov! Și pământurile Moldovei erau în urmă, căci anii tulburi lăsaseră pădurile să năvălească! Țara va avea nevoie de pluguri europene, cu brăzdare puternice, să pătrundă țelina până-n măduvă, să zvârlă la cer spic cât vrabia!

Meseriașii au zâmbit, și-și frecau mâinile, de bucurie,

dându-și seama că vor avea de-lucru, că vor putea să mlădieze în voie fierul și arama.

Erau de față și croitori; și ciubotari; și armurieri; i și fauri de clopote; toți se bucurau deschis în fața acestui fecior care încă nu-și schimbase veșmintele de drum; și sta sprijinit în arbaletă...

În mare cinste i-a ținut câteva clipe pe meșterii făurari de bani, care i se tânguiau că de-atâta timp tiparele lor cu bour nu mai simțiseră arsura metalului topit.

Și așa, rând pe rând, unul câte unul sau în cete, părăseau încăperea, și-l părăseau pe voivod tot sprijinit în arbaletă, deși se însera, afară și în cetate.

S-a purces apoi la alegerea Sfatului Moldovei. Și a fost ales în Sfat mitropolitul Teoctist; și Duma; și Stanciul; și Vlaicul; și Toma Chindie; și Petre Ponici; și Albul; și Pitic; și Isaiia Neamțul; și Hodeu; și Buhtea; și

13

Juga; și Pașcu; și Zbira; și Toader; fiecare cu rostul său.

Apoi, dând slobod Sfatului, l-a oprit numai pe Manoilogofăt, împreună grăind despre starea cancelariilor și caligrafiilor. Se aflau scriitori pricepuți de slavonie? Dar în latinie se pricepea vreunul? Căci trebuiau întemeiate legături cu țările vecine și cu Europa, cu rigi și crai, cu neguțători și cu tot felul de învățați!

Râdea inima lui Manoil, ascultându-l pe acest preaînțelept tânăr... Tânăr era și el, încât grăiau de la o inimă tânără la alta; în timp ce fereștriciile se întuneau și umbrele se ghemuiau în colțurile încăperii; parcă înviau sau coborau din zugrăveli și picturi umbrele voivozilor și domnițelor;

Dar Ștefan avea griji grele care cereau dezlegări repezi! Care era starea oștirii Moldovei, pavăza faptelor și viitorului?"

lfi 1

Bucuria ceasului era deplin justificată, căci odată cu stropșirea întunecosului la Doljești, Țara Moldovei va lepăda jugul tributului apăsător aproape pentru toți

deopotrivă; și mai ales țărănimea se va îndrepta din vremelnica încovoiere, cum se îndreaptă ramurile codrului după ce vântul primăverii scutură zăpada. Au răsuflat toți oamenii, truditori fie cu plugul! fie cu acul, fie cu ciocanul, fie cu gândirea; și toți visau ani lungi de pace.

41

Când au văzut că Domnul înconjoară cu ziduri noi cetatea Sucevii; și săpătorii sapă șanț mai adânc; și că a chemat alți meșteri să aducă apă în cetate prin conductele de olane tocmai de la Iazul Ipoteștilor - s-a crezut că tânărul domnișor vrea să se pună pe trai, să-și scoată pârleala anilor de pribegie.

O, înșelătoarelor aparențe! Toți privitorii vremii au trebuit să înțeleagă numaidecât tâlcul primenirilor și să audă înainte în timp armele zăngănind!

Înainte de a trece la marile isprăvi gospodărești, tânărul Domn a purces la întocmirea oștilor, și pe Câmpia Dreptății și între ziduri muștrul aspru nu mai avea alin!

Odinioară, în anii de liniște relativă, Moldova putea ridica la semnul focului abia câteva mii de oameni, mulțimea cea mare a pământenilor fiind rar întrebuințată pe câmpiile isprăvilor. Însă, înainte de a purcede la selecția virtuților, Ștefan a hotărât, sfătuindu-se cu aleșii săi, împărțirea gospodărească a Țării Moldovei; și au împărțit Țara Moldovei în ținuturi, după cum mărturisesc amintirile rămase; Suceava, ținând de cetatea Sucevii și de pârcălabul ei; ținutul Neamțului, ținând de cetatea și pârcălabul ei; ținutul Romanului, ținând de cetatea și pârcălabul ei; ținutul Câmpulungului; ținutul Herței; ținutul Hârlăului). Ținutul Cârligătura, toate cu pârcălabii lor, ținutul Hotinului, cu pârcălabul său; ținutul Bălților, cu pârcălabul său; ținutul Orheiului, cu pârcălabul său; ținutul Soroca, cu pârcălabul său; ținutul Lăpușnei sau Chișinăului, cu pârcălabul său; ținutul Tighinei sau Benderului, cel mai mare ținut dintre Prut și Nistru.

45

Și a mai hotărât Domnul Ștefan Voivod și alte ținuturi, întărind peste ele pârcălabi.

După ce s-au hotărât ținuturile, și după ce pârcălabii au bătut deasupra porților de cetăți peceti cu bour. s-a purces la sus-amintita selecție a vrednicilor. Așa au fost aleși *curtenii*, dintre fiii boierașilor: și ei fiind împărțiți în *viteji*, oamenii cei mai de credință; și *voinici*, paznici ai cetăților. Privilegiaților li s-a hotărât să nu uite că sunt datori să vină cu cetele de prin sate, dacă, ferească cerul, furtunile vor începe! Cea mai tare putere de sprijin rămânea însă tot *țara*, cu numărul!

Grijă deosebită au avut Domnul și pârcălabii săi, la întocmirea *călărimilor*. Astfel *călărima ușoară*, înarmată cu arc, lance, spadă și, scut, trebuia să aibă mișcări iuți ca ale vântului, și la cercetare, și la har; iar la urmărirea vrăjmașului trebuia să aibă sprinteneală și rânduială! *Călărima grea*, alcătuită din feciori de boierași și din viteji, era înarmată cu arbalete, cu spade, sulite și. scuturi și era îmbrăcată în za.

Uneltele breslașilor din târgurile Moldovei au stat din mișcare, când s-a văzut că noul și tân. arul voivod aduce artilerie, și nu puțini breslași și neguțatori au simțit fiori reci la inimă, când au fost poftiți să-și trimită feciorii să deprindă lupta de apărare a zidurilor, și să deprindă de la vrednicii și pietroșii hauplmani nemți taina cea nouă și înfricoșată a mânuirii tunurilor.

S-a trecut îndată la împărțirea pe... sectoare" a zidurilor și turnurilor, fiecare om și breaslă să știe unde să sară

II

dacă va fi să sune cornul cel rău vestitor. Toți, deopotrivă, oricine ar fi fost, erau sculați în zori, încă pe inima goală, la mustru; și așa, înainte de a-și deschide atelierele sau casele de negoț, pârgarii Moldovei se supuneau mișcărilor înviorătoare.

În genere, meseriașul stă ghemuit pe scaunul său, iar neguțatorul stă din veac în umbra încăperilor de negoț; și odată cu scoaterea lor să respire fără voie aer curat, s-au trezit și murmure, și se întâmplau încontrări prin Badnițele sau berăriile. târgurilor, unde meseriașii și neguțatorii

intrau să bea bere rece, după ce li se scotea untul la mustru. Însă cântirile erau de scurtă durată, căci încet-încet toți își dădeau seama că Ștefan vrea parcă să-i oblige să fie toți tineri ca el, încorporând vigoare din mișcare, aer și lumină.

Se putea vedea în târg la Suceava armeni oacheși și pântecoși, de mult iertați de toate vântuirile zburdăciunii tinereții, dar înșfăcând dimineața armele de mustru, arcuri și arbalete, spade și scuturi, și alergând la ziduri, fiecare la locul său, închipuind lupte de apărare... E drept că fetele și soațele lor râdeau de ei când îi vedeau împiedicându-se în lănci, dar timpul avea să dovedească bunătatea și înțelepciunea rostului pregătirii. Ba, ceva din rost și bunătate simțiseră încă de la început, când n-au mai fost nevoiți să se scotocească în pungi să-și dea partea de bir pentru tribut.

Această bunătate a viitorului o simțea toată Țara Moldovei, dar în același timp își da seama că trebuie să se i7

pregătească bine și neconținut de răfuială! Așa se lămurește bucuria și acceptarea cu largă inimă a tuturor măsurilor domnești, vestite prin pristavi.

În ce privește muștrul pământenilor, e destul să ne aducem aminte că toată viața lor era mustru, începând cu mânguirea coaselor și sfârșind cu vânătoarea de fiare când se luau la trântă cu ursul! Tot pământeanul își avea deasupra patului. În cui, armele sale „arcul și cucura! în ce privește lăncile. În vreme de pace moldovencele scotoceau cu ele tăciunii din vatră. Întindeau pe ele rufe la uscat, însă, când venea vestea sculării la arme, lăncile moldovenești deveneau unelte înfricoșătoare. Arcul și arbaleta, praștia și lancea, măciuca și toporul, sabia și coasa - iată armele vremii, dominate de trăsnetele tunurilor. Cămășile ele zale ale călărimilor, coifurile, halebardele, toate trebuiau să fie din vreme pregătite, pentru un ceas încă de nimeni știut.

— După aceste statorniciri, Ștefan a poftit în poruncă pârcălabii și le-a cuvântat numaidecât să porceadă la

repararea și întărirea cetăților, în primul rând cele de la intrările în Moldova, unde în curând se vor reîntocmi vămile stricate de furtuni și pe unde vor începe să dea carele neguțătorilor buluc!

Bătrânii și pășiții pârcălabi l-au privit și au zâmbit cu drag feciorelului pornit pe treabă. La rândul său, Ștefan le-a zâmbit deschis, ca într-o înțelegere tacită, că adică pe înțelepții și vitejii pârcălabi îi ține la inima sa în primul rând, și se bizuie pe nestrămutata lor credință. Și deci, îndată ce s-au întors la pârcălabii, toți au purces la înde. pornirea înțeleptelor și marilor porunci.

În

Au strigat adunarea satelor, la posadă! Și s-au strâns pământeni; și unii cărau piatră din munte; alții pietriș din vadul râurilor; zidarii cârpeau spăturile; săpătorii curățau șanțurile de gunoaie și buruiene; alții aduceau care cu pari ascuțiți la ambele capete și-i băteau în adâncul șanțurilor, jur-împrejurul zidurilor, pentru ca și așa, la nevoie, șanțurile să fie de netrecut, ci cu pieptul în pari să pice, și năvălitorii și caii lor!

Cum se istovea lucrul de cârpire a zidurilor, crenelurilor și turnurilor, se rânduiau străjile, fiecare sat și om din sat venind la vreme și la rând să ia lancea și să urce la crenel, să scruteze tuspătru zările, gata oricând să ridice cornul de rea vestire.

În timp ce străjile stăteau la crenel, pârcălabii nu erau puși pe ședere, și aproape că nu aveau când își muia mustățile și nici când își răsfărânge cușma cu bold în limpezimea vinului de Cotnar... De mult nu mai băteau ciocanele în atelierele cetăților! Pieriseră armurierii vechi și ruginiseră uneltele războiului. Halebarde, și securi, și buzdugane se vedeau prin colțurile atelierelor, neridicate de cine știe când... Iată însă că și aici trebuia să se facă regulă, și în acest scop meșterii armurieri aveau căutare ca buruiena de leac... Buni erau și robii țigani, și pricepuți erau, însă veacul nou al lui Ștefan gel Mare îi depășise, și stăteau la o parte, cu ucenicii, privind cu oarecare pizmă, clar cu mirare deplină spre meșterii cei noi, aduși de la

Braşov şi Liov, odată cu noile şi cumplitele arme cu explozie., i 1

19

Artileria era arma veacului nou, şi Domnul o socotea drept armă a sa, şi numai la îndemâna sa, încât mereu chema pârcălabii să-şi dea seama asupra tunurilor. Când pârcălabii au urcat tunurile în turnuri, şi au slobozit primele ghiulele asupra unui vrăjmaş deocamdată imaginar, s-au speriat straşnic, şi străjile, şi pârgarii, şi satele din preajmă, şi s-a înţeles atunci că puterea nouă înseamnă amurgul cetăţilor. Însemna totodată şi căsăpirea vrăjmaşului de la distanţă, şi începutul de amurgire a metodelor de luptă vechi, când oamenii se bizuiau pe forţa trupească! Vor amurgi încet-încet celebrele turniruri, şi îngrozitoarele lupte corp la corp, cu ruperi cu dinţii şi sugrumări...

Dar noutatea asta pătrundea în Moldova odată cu tot alaiul de noutăţi şi scorniri din Europa întreagă şi din adâncul fabulos al Orientului.

Drumul noutăţilor l-au deschis marile tratate de comerţ şi genialului strateg şi gospodar Ştefan cel Mare îi datorează istoria noastră smulgerea din pâclele izolării.

17

Până-n vecii-vecilor fiinţa omenească va tresări la apariţia noutăţilor şi le va râvni ca pe nişte primeniri trupeşti şi morale. Tresărirea asta învederează tinereţe şi sete de viaţă nestinsă. Totdeauna, viitorul a fost al celor ce s-au aprins în faţa noutăţilor şi le-au îmbrăţişat, dându-le intrare în inima lor şi-n viaţa practică! Restul, cei nepăsă

50

tori, izolaţii şi încremeni ţii, au fost totdeauna consideraţi, pe drept cuvânt, trepte putrede şi colbăite.

Moldova parului afumat la capăt, Moldova îmblăciului şi grapei de spini avea să fie copleşită ca de lumina soarelui de tot ce frământa marea aceluia timp!

Să nu se creadă că nu ajungeau la Ţara Moldovei ştiri tocmai din brazda de Miazăzi a Continentului, tocmai din Englitera, Burgundia, Spania şi Portugalia! De mult, încă

din veacul anterior, oamenii tineri ai Spaniei și Portuga-
liei se avântau în largul necunoscutului mărilor, scriind pe
flamurile de la catarge: „*Navigare necesse est, vivere non
est necesse*” – adică să navigam, căci altfel viața nu are
rost! Brăzdările navelor depășiseră limitele geografiei de
până atunci, răsturnaseră concepțiile unor oameni ai
Antichității, care susțineau că lumea a fost creată în șase
sau șapte zile... An de an apăreau insule noi, peninsule,
colțuri de continente, oameni de alte culori și eu alte obi-
ceiuri, și odată cu aceste noutăți apăreau alte plante și
animale, iar vămile Europei erau potopite de bunuri aduse.

* În conștiința omenirii se deschidea un ochi nou și mirat
nespus, se lărgea în conștiința omenirii noțiunea depărtării
și se făcea mai multă și tot mai multă lumină, cu cât
brăzdările flotelor despicau apele mai depărtate. Se
ajunsese de mult la ploile Ecuatorului și oamenii din
Spania și Portugalia gustau mirodeniile picante, și
aduseseră de mult mare parte din tot ce până atunci nu
existase.

Fenomenul a fost determinat de pricini multiplă.
Turcii gătuiseră căile de comerț răsăritene, și marii
neguțători di-și

„4*

buiau alte drumuri, de ocolire, spre a ajunge la
averile fabuloase din Răsăritul îndepărtat. Dacă la
începutul drumurilor pe mări spre necunoscut armatorii
prindeau echipajele cu forța spre a le trimite în larg, acum
cheiurile porturilor portugheze și spaniole erau ticsite de
mii de oameni gata de aventură, făcându-și loc cu spada
până la punțile corăbiilor...

Nu s-ar putea spune că Moldova fusese străină de
navigație, căci navele ei cu bour ieșiseră de mult pe Marea
Neagră și ajunseseră și-n Mediterană, însă lucrul se
părăsise, și Ștefan cel Mare trebuia și avea să-l reînceapă,
și ca un reflux al marii frământări maritime contemporane.
Dar și acest lucru avea să fie determinat de rânduiala în
tratatele și căile de comerț.

Și astfel, gospodarul cel încă atât de tânăr, abia la un

an încheiat după urcarea în jâlț, a chemat în sobor Sfatul Țării Moldovei, ca țintă de dezbatere având starea drumurilor comerciale. S-au rânduie, deci, după rang și stare, și poftit-a Ștefan să i se dea seamă! Lucruri de bucurie n-a aflat. E drept că pârcălabii tocmiseră bine cetățile, însă drumurile erau ca și inexistente, potopite de troscot și sparte de zăpoare. Se prăbușiseră de-a latul lor arborii bătrâni și nimeni nu-i ridicase. Așa se tânguiau cei ce dădeau seamă și Ștefan s-a încruntat, arătând că nu-i plac bocetele! Trebuie fapte bune și de îndată îndeplinite! Să se ia măsuri repezi, ca fiecare ținut pe unde trec vechile drumuri să cheme pământeni la treabă! Să desfunde șanțurile, să aducă pietriș din vaduri, să întărească

52

drumurile! Iar din - distanță în distanță să se dărâme hanurile aflate în ruină, să se dureze altele! Să se planteze arbori, dar mai ales pomi roditori, pe amândouă părțile drumurilor, pentru umbră și frumusețe, și pădurici, spre a le ocroti de viscole... Să se statornicească de îndată paza drumurilor, să știe tâlharii că în țara lui Ștefan Vodă nu le merge! Poștele să aibă totdeauna cai de schimb, deosebit de iuți și buni, atât pentru călători în trecere cât și pentru nevoile țării! Și nu cumva să-l ispitească pe careva ochiul șarpelui, să împiedice intrarea în țară a străinilor care au îndreptarea de trecere, *salvconductul semnat* cu pecetea mării sale... Și dacă va fi prins vreun slujbaș, oricine ar fi el, că ia de la neguțătorul străin cât de cât peste taxa și vama poruncită, va cunoaște tăierea mâinii și chiar a capului, căci Țara Moldovei nu are nevoie să i se scoată coadă în lume!

S-au foit în jilțuri boierii Sfatului înțelegând încă o dată că nu-i de glumă cu domnișorul... Dar l-au privit cu dragoste pârcălabii, și înainte de a se întoarce pe la cetăți i s-au plecat și l-au încredințat, nu de răsuflatul *consilium et auxilium*, ci de toată dragostea inimilor lor!

Și, deci, iar s-a dat sfară în țară, și s-a văzut ceea ce de mult nu se mai văzuse: drumul cel mare din brazda Polonului cobora prin Cernăuți și Șiret și ajungea la poarta

Sucevei; și de-acolo se despărțea în două, unul apucând prin Hârlău și Târgul Frumos, spre Iași, spre Lăpușna și Nistru, iar al doilea curgea spre Roman, Bacău și Adjud, și după ce trecea prin Târgul Putnei, Râmnic &!

53

Sărat și Buzău, curgea mai departe prin Țara Românească, prin cetatea Dâmboviței, spre Dunăre și Dârstor; și străbătând Dobrogea ajungea la turnurile sclipitoare ale Bizanțului... Iar drumul ajuns de la Suceava la Iași, în două se despărțea acolo, unul mergând spre Răsărit, după cum s-a mai spus, al doilea apuca spre Sud, prin Vaslui, Bârlad și Tecuci, și trecând fluviul Dunării, ajungea la Isaccea și Babadag, întâlnind lacurile și Marea... Toate drumurile acestea vechi erau pe cursurile râurilor.

Putem spune cu mina pe inimă că hârlețele Moldovei acopereau înapoierea veacurilor anterioare.

18

Este poate nefolositor să întărim și noi prin cuvântul nostru tâlcul acelor fapte! Ilieș-logofăt a scris în ziua de 13 martie 1458, în Suceava, întâiul mare document trimis Brașovenilor, și sună așa glasul voivodului dictând:

„... Am dat această carte a noastră prietenilor noștri, tuturor Brașovenilor, și tuturor neguțătorilor, și întregii țări a Bârsei, tuturor oamenilor și tuturor neguțătorilor... ca să aibă de la noi același așezământ și același drept, pe care l-au avut de la uncheșul nostru, voivodul Alexan
dru...”*

Hotăra cartea domnească toate așezămintele, astfel: toți să vină la Moldova cu încredere și voie bună; să nu plătească decât 4 groși de povară, ca odinioară. Și liberi să fie neguțătorii să umble cu marfa lor prin toată Țara

54

Moldovei; prin cetăți, târguri și iarmaroace; pânza s-o vândă cu cotul, iar postavurile cu bucata. Vama cea mare o vor plăti numai la cetatea Sucevii, și numai acolo, chiar dacă „ar merge dincolo de Mare...” Și la întoarcere spre Brașov, așijderea, vor plăti vamă numai la Suceava, și

voinici sunt neguțătorii să cumpere boi și vaci, și orice le va fi pe plac și la îndemână...

Se părea că simțul de bun gospodar îl va copleși, nelăsând celelalte virtuți dezvoltării, dar de mirare erau puterile creatoare ale acestui om! își amintea de mărturisirile tătărie-su, despre organizarea Moldovei, și parcă ceasul acela de demult învia dintre frunzele căzute odată cu amurgul care pusese pojar pe turnuri! Și parcă auzea ca azi mugetul zimbrului!

Abia aștepta să sfârșească lucrul închegărilor, ca apoi să se gândească și la sine! Deocamdată trebuia să se poată spune, cu toată gura, că fiecare era la locul său, privilegiații la locul lor, robii la locul lor! Dar lucrul acesta avea complicații multiple, căci îndată ce mulțimea birnicii, mârâiau privilegiații; mai ales ei, pânțele nesătule pururi...

Unii mai căutau cu ochii spre Pocuția, la castelul unuia Buciațchi, unde sta Petru Aron Ucigașul, și în taină. Îl doreau și-l așteptau... De câte ori își aducea aminte că are cu Petru Aron o răfuială, Ștefan se întuneca, dar amâna mereu clipa!

Se îndeletnicea acum cu durarea corăbiilor de negoț și cu muștrul oștilor în același timp, și deseori se trezea privind lung și zâmbind spre câte-o fată bălaie, căci era în plină amiază a tinereții, și pașii lui sunau nu știu cum

Se parcă a pustiu prin încăperile de piatră. Ștefan se înfrângea, amânând și clipa nunții cu vreo domniță, până-și va spăla sufletul, pedepsindu-l pe ucigașul tătâne-su! De fapt, firea lui dreaptă îi da ghes să lase la o parte răfuielile lui și să pună mereu numai binele Moldovei înainte! Deci, întrucât tratatul de comerț cu liovenii privea progresul țării, trebuia să-l încheie neîntârziat, totuși sta și se gândea... Oare n-ar fi bine să se repeadă întâi spre Pocuția ca fulgerul, să afle riga Cazimir și șleahicii domniei sale că nu om de paie conduce Țara Moldovei? Se putea folosi chiar clipa de față, căci greimea oștilor Poloniei se aflau tocmai pe Baltica, dând război Teutonilor; așa încât la ceasul acela nici ostile, nici riga nu erau acasă! De altfel, repezindu-se spre Pocuția, atingeau două ținte dintr-odată;

întâi îi învăța minte pe cei ce-l țin la ei pe ucigaș, și în al doilea rând, marșul fulgerător ar fi fost primul și cel mai nimerit moment al călirii oștilor!

19

Deci, după ce a cumpănit bine cu pârcăiabii săi cei mai de taină, a poruncit să se dea strigarea la arme, într-o noapte, pe nepregătite; și dintr-odată arma clopotelor a prins a cânta chemarea; și după ce căpeteniile și-au zvârlit apa rece între ochi, să se dezmeticească, au sărit la arme, și a sărit la arme călărimea ușoară...

Ștefan a auzit glasuri de porunci date prea tare „și arme zăngănind prea tare, și nu i-a plăcut, ci a coborât

36

În curți și a dojenit căpeteniile, amintindu-le că nu la Vavil an se află!

— Să fie tăcere! Totul să se petreacă în tăcere, căci strigă și răcnesc numai cei ce-și pierd firea!

După aspra lecție asupra cumpătului, a ascultat o clipă cum sună arama în văzduhul nopții, și a sărit pe cal, dând semn din sabie spre Oamenita... Galopa în fruntea călă-rimii ușoare, și cu toate că fulguia și vântul ascuțit tăia răsuflatele, galopa înainte, și din negură parcă-l privea ochiul holbat al Ucigașului.

Au ajuns la dealuri grele, la ape repezi; a înfrânt șovăiala oamenilor, stând totdeauna în frunte, ca exemplu, iar când ajungeau la ape mari, înghețate pe margini, marșul fulgerător continua... Să-l ferească cerul pe cel ce murmura sau șovăia! Vedeă privilegiați bătrâni, care de mult nu mai simțiseră rosătura spinării cailor între buci, îi vedeă strâmbându-se de usturime, dar nimeni nu putea descăleca, pentru nimic, pin la popasul ce-l va hotărî Domnul... Și popasul trebuia să fie abia după asaltul Eamenitei!

Cu dragoste se uitau la Ștefan oamenii tineri din călă-timea ușoară, căci în sfârșit îi scosese la treabă după atâta, ședere între ziduri... Dacă unii flămânzeau, ori le era sete, nu găseau cuvânt bun din partea lui Ștefan, dacă

erau văzuți molfăind ori bând! Grija unică a tuturor trebuia să fie grija de cai, căci ei nu știu cere nici apă, nici mâncare! Deci, au descălecat de câteva ori, sub streășină de codru ori de vaduri, și stăteau oștenii și se hodineau

57

doar cât ronțăiau caii! Porunca de înaintare o primeau po neașteptate, și vai de cel ce dormea, căci părăsit rămânea dormind! Galopau prin sate adormite, și nimeni nu da glas, ci treceau în tăcere și-n tropote.

Asaltul asupra Oameniiței a fost într-adevăr că fulgerul, însă Petru Aron n-a putut fi luat de grumaz!

Ștefan a întors calul spre Sud.

Amândouă țintele și le ajunsese: băgase spaimă în domnii Leheiei și muștrul oștilor continua, - unele pâlcuri simulând apropierea vrăjmașului. Cercetarea, harțul și atacul se săvârșeau din poștă în poștă, și voivodul da cuvinte de laudă celor vrednici și vorbe grele celor nu destul de iuți... Când se apropia destul de vrăjmașul imaginar, cavaleria ușoară se pedestrea, și începea lucrul cu armele! Și venea îndată cavaleria grea, și ataca vrăjmașul imaginar în flancuri, și așa de la un timp Ștefan surâdea tot mai mulțumit...

Și iar a cântat arama la Suceava, vestind întoarcerea căăărilor.

20

Atacul asupra Oameniiței a zguduit adânc inima domnului rigă Cazimir, încă în cortul de pe Baltica unde se afla! Înțelegând că la Țara Moldovei a apus vremea domnilor de paie, a trimis lui Ștefan cel Mare cuvânt, să fie prieteni! Să primească Ștefan suzeranitatea domnului

rigă, și așa Petru Aron va fi fugărit din hotarele domnului rigă, să se ducă să roadă pită amară unde poștește!

Ștefan cel Mare a surâs vag. Toate erau bune, însă când cuget! că va trebui să îngenuncheze în fața suzeranului, simțea cum îi bate inima la grumaz! Înțelegea, pentru binele Moldovei și după obiceiul veacului, să devină

vasalul domnului rigă, dar amar va fi ceasul dacă va trebui să-și plece genunchiul și grumazul! Așa încât a băut cel dintâi strop amar și l-a înghițit greu. A trimis răspuns că primește și vorbele de pace, și suzeranitatea, însă vremurile nu-l lasă încă să vină să îngenuncheze! Să facă bine domnul rigă să-l păsuiască!

Petru Aron a părăsit Polonia, dar tot în coasta Moldovei s-a dus, în Țara Românească a Transilvaniei, în castelul domnului Sebastian! A aflat Ștefan și de asta; și le stăpânit, știind că ceasul stropșim vine de bună seamă!

Până una-alta, avea de îndeplinit etapa a doua a marilor lui fapte de gospodar – tractatul de comerț cu țara Lehie; acest lucru l-a învăluit total, socotind că încheierea târgurilor între țări e mai bună decât amestecul cumplit al săbiilor!

Căci Ștefan cel Mare nu era un războinic vărsător de sânge nevinovat; ci apărător al țării sale și războaie de cotropire n-a pornit! Dacă a atacat primul, a atacat pentru a o lua înainte vremurilor! Iar dacă n-ar fi fost Ștefan cel Mare nevoit să arunce valorile umane și mă

5»

teriale în zăpoarele cele înfricoșate, secolul său, prin lumina culturii și abundenței, nu și-ar fi aflat seamă în istorie!

21

În 1460, iulie 3, scrie către neguțătorii din Lemberg. prin mâna lui Ștefan-logofăt, că să poftească cumărfuri și vor da vamă puțină și cinstită, căci burgării din Liov „ne-au rugat să ușurăm vămile”. Vor da liovenii la descărcarea mărfurilor la Suceava: pentru postav 3 groși de grivnă; pentru pânza nemțească, lituaniană și catifea; pentru postav; pentru nădragi; pentru stofe de lână, ce se cheamă „hars”; pentru cuțite, coase și seceri; pentru talere de plumb, cuțite de plumb, brâie ferecate cu plumb; pentru tăvi; pentru șofrane; pentru șepci: pentru. fiare de plug; pentru săbii și paloșe; – pentru toate, vor plăti 3 groși de grivnă, la vama din Șiret... Iar când vor cumpăra din Suceava mărfuri de peste mare; mătase turcească ce se

cheamă „camhă”; tămâie; zân elinesc; scortişoară şi piper; vor plăti 3 groşi de grivnă. Şi așa, s-a rânduie vama pentru fiecare lucru în Paris. cu locurile unde trebuiau plătite, la aducere şi întoarcere.

Şi au prins a da buluc neguţătorii, şi cei din Braşov aduceau mărfuri în samare, pe cai uşurei de munte, urmând drumul prin Prejmer – Târgul Secuiesc – Târgul Trotuşului – Adj ud – Bacău – Roman – Suceava...

Cil

Iar carele Liovenilor, acoperite cu mari coviltire, au prins şi ele a coborî către Suceava şi spre alte cetăţi şi târguri ale Moldovei. Se scurgeau mărfurile Europei spre Orient, îşi Moldova era aria unde se întâlnea mătasea tocmai din China, cu postavul din Germania.

O grijă mare a avut Ştefan în privinţa cumpărării argintului, căci avea nevoie de el pentru ferecaturile icoanelor şi pentru orice alte lucrări de preţ.

A îngăduit liovenilor să aibă casa lor în Suceava, unde găsea rânduiască socotelile.

Drumurile Moldovei şi-au stârnit pulbei-ea sub picioarele vitelor şi sub roţi; iar în târgurile readuse la viaţă, rjca prin farmec, se auzeau graiuri felurite şi se vedea îmbrăcămintea felurită, din multe părţi ale Europei şi Orientului.

În sfârşit, Moldova se punea în rând *<m* civilizaţia timpului!

Şi adus-a Ştefan Vodă meşteri bănari, să topească ine tale şi să bată bani buni, cu bour pe-o parte şi cu înfăţişarea sa pe alta! Şi bănăria se afla chiar între zidurile cetăţii, în preajma ochiului neadormit al Domnului.

22

Hotărât, la Ţara Moldovei viaţa vremurilor de odini – ară amurgea fără putinţă de întoarcere! Cei bătrâni şi Iteu un picior în groapă oftau după anii de demult când

61

Câmpulungul şi Şiretulerau nişte sătişoare, înconjurate de ploi bătrâni tocmai de pe vremea trecerii celei repezi a Cumanilor, şi pe când vitele din satul Sfântul

Ilie pășteau iarbă pe ulicioarele din Suceava... Pe-atunci cu totul altfel era. toate păreau pentru bătrâni calde ca amintirile. Pe-atunci, în tinerețea bătrânilor, oamenii nu alergau după deșertăciunile gătelii, ca azi, în zilele lui Ștefan! Și-și aminteau bătrânii cum, mai de mult, lua omul găina subsuoară, și se ducea și o da de-a dreptul pe-un bulgăre de sare, sau pe câteva luminări, de sărbătorile mari, căci altfel știau oamenii să se gospodărească singuri, luminându-și casele cu seul vitelor îmbibat în petică...

Toate lucrurile și le făceau singuri; își scobeau linguri, ascuțeau fierul în custură și cuțit, iar pentru socotelile mai grele purtau sub brâu răbojul... Totul curgea în liniște și tihnă mai de mult, însă acum, odată cu venirea acestui Ștefănuță a lui Bogdan, toate prindeau a fi anapoda... Domnițele din târguri parcă au prins aripi la tălpi, așa aleargă după camha turcească, după mătasea adusă din Răsărit, de pe cealaltă față a lumii, după catifeaua moale ca mușchiul codrilor, și mai cu seamă după podoabe! Ar fi în stare să-și scoată* și ochii pentru o pietricică rară, adusă de neguțători de la schelele Răsăritului, și ar umbla desculțe prin sticlă toată viața, numai să poată încălța o singură dată papuci de catifea, după moda Apusului Europei...

Coconii nu mai pot de fală, purtând junghere orientale, iar în ce privește mâncărurile, sarmalele celebre afli

62

Moldovei nu mai au nici ele căutarea de demult, ca și borșurile făcute cu măcriș! Piperul și scorțișoara, care valorează aur greu, au dat alt gust bucatelor, și cine nu se dă în vânt după un bob de pipei adus tocmai de la mările calde!

A! fiindcă veni vorba de mările calde, trebuie să spunem că bătrâni sunt de-a dreptul zăpăciți! Cum adică, mări calde? Doar pământul e neted ca o masă și mări fiânt numai atâtea câte le știu din străbunici! Și iată că odată cu piperul, șofranul, cuișoarele și scorțișoara, neguțătorii, aduc și niște vorbe ciudate, că pământul ar fi rotund și s-ar

învârti ca un bob de urmuz în haos! Dacă e așa, cum rămâne cu legea credinței, cu cele șapte zile ale Facerii? Vai, și iar vai, lume! De ce acest voivod tânăr a dat slobodă să se strice obiceiurile, credințele și legile? Oare nu cumva, din pricina ideilor noi, se stârnește vânt tot mai mare dinspre taberele Turcului? Nu cumva va veni cavaleria de pedeapsă a Apocalipsului, tocmai spre a stropși generația tânără și necredincioasă? Cum îndrăznesc corăbierii Europei să spună că dacă pornești dintr-un punct de la Răsărit, te poți întoarce la același punct, venind de la Apus? Se poate o mai mare năzdrăvănie? Și corăbierii lui Ștefan Vodă au adus astfel de bazaconii, căci se întâlnesc cu alți corăbieri și spun prostii de neînchipuit, săpând la temelia dreptei credințe!

Amar oftau egumenii, simțind că un dinte roade filele cărții-cărților, și turnau la predici, duminica, împotriva

83

tuturor celor ce vor mai semăna boabele defăimării, aducând pe pământul Moldovei astfel de vești. Până și pământeni, atât de supuși odinioară, se iau după brașoave, se dau în vânt după pălării cu pană, după chimire de piele cu flori, după ciubote și laibăre... Cu ură se uitau privilegiații la fiarele de plug aduse de la Liov, căci dacă plugurile celor noi vor năvăli așa, atelierele lor dintre zidurile curților depășite fi-vor. Vrând-nevrând, ca să nu le-o ia înainte pământeni slobozi și dijmașii, privilegiații se vedeau nevoiți să se dea și ei la brazdă, cumpărând uneltele puternice...

În ce privește târgurile, „nebunia” veacului era la culme, căci ulițe întregi de case se clădeau parcă peste noapte și se deschideau tot mereu prăvălii, sladnițe sau berării și ateliere, iar acolo unde ieri cosea cojoace Ianoș Ungureanul, azi vezi o prăvălie în lege, cu cojoace înflorite frumos, sau o casă de schimb, unde stă asupra monezilor străine Agop-cămătarul sau Saghizian-zaraful, veniți tocmai din muntele Caucaz... Agențiile de comerț ridicau flamură necunoscută în văzduhul unde până atunci doar vulturii Moldovei planau.

Pe ulițele Sucevei mai ales, treceau la preumblare oșteni în cămăși de zale și cu arme noi-nouțe, iar pe dealurile cetății se auzeau întruna bufnituri, la muștrul balisticei.

Noutatea balistică era strâns legată de venirea hauptmanilor nemți, pietroși și bărboși, și se auzeau de la o poștă când se preumblă, după zornăitul pintenilor...

64

Într-adevăr. Moldova patriarhală muren, și nimic nu Butea nici ocoli, nici amina amurgărea ci sub noutăți! Înainte-mergători în toate erau oamenii tineri, care prindeau a râde deschis de obiceiurile bătrânești, de apucăturile osândite încet-încet pieirii definitive... Ca chiorii dădeau buzna oamenii tineri, să vadă măcar de departe exercițiile cu tunurile, iar cât privește navigația, și-ar fi părăsit părinții, casa și masa, numai să se poată avânt³ în larg pe punțile corăbiilor cu bour... Faptele lui Ștefan

— Atrăgeau ca magnetul tot ce însemna îndrăzneală și risc, tot ce era vânjos și tânăr, tot ce era de necrezut... Așa trebuie să se explice rapiditatea de fulger a războaielor sale prime, căci oștile erau tinere, muștruluite și con

duse de-un om tânăr.

Așa se explică și succesul expedițiilor ei de pedeapsă în ținutul Secuilor!

23

Cum a aflat că Ucigașul stă la pândă, în castelul domnului senior Sebastian, Ștefan a pus iar arama să cânte, și de data asta n-a mai auzit larmă și comenzi prea răstite, și n-a - mai avut nevoie să amintească nimănui că războaiele se câștigă mai ales cu cumpătul oștilor...

S-a avântat în șa, dând semn din sabie către munți, spre Vest!

Totul s-a petrecut cu iuțeala fulgerului, cavaleria ușoară zburând înainte la pânda neconținută. Au pătruns

63

I Slejarul din BorașU

dincolo de munți, ca un vânt repede! Groază și cutremur s-a auzit, și țipătul copiilor, și vaietul mamelor! Focul a izbucnit ici-colo, de sub copitele iurușului. Mai apoi Ștefan sta la poarta domnului senior, între hânsarii avaleriei ușoare, și da glas mare, să știe și să afle pământrenii și domnii de peste munți, că atât timp cât îl vor oploși la ei pe Ucigaș, mereu va veni și el asupra-le cu sabia...

Ucigașul dârdâia de spaimă, ascuns în temnițele castelului, dar Ștefan, dându-și seama că momentul retezării capului n-a venit încă, și-a strâns calul în piteni și a pornit vârtej, înapoi spre trecători și Țara Moldovei.

Domnii de peste munți au luat aminte vorbele sale, însă pe o ureche le-au intrat și pe cealaltă le-au ieșit.

Petru Aron a rămas la ei mai departe.

24

Nu era timp de expediții simple, de pedeapsă, căci în Orient și-n Peninsula Balcanică lucrurile se încurcaseră. Riga Ungariei, Matei Corvin, feciorul lui Ion, era tocmai în Bosnia, dând război cu Mahomed al II-lea. Și Țara Românească tremura în vântul ce se apropia.

Ștefan și-a dat seama numaidecât că de-o va lua timpului înainte, bine fi-va; bine fi-va deci dacă va lua înaintea Turcului Licostromo – cetatea Mării! Ne aflăm în anii de încercare 1462.

Făcând un cât de scurt tur de orizont în veac, și văzând Starea Europei și Orientului, vom vedea cum pe vremea

U

aceea în Ungaria și Polonia se desfășurau sângeroase sfâșieri între seniori. La fel se întâmpla și-n Spania, Francia și Englitera, țările de la brazda Atlanticului. Venețienii și papii făgăduiau eroilor marea cu sarea, dar nu le dădeau nimic, după cum vom avea durerea de a vedea mai încolo. și-n vremea asta, Turcul râvnea să pună laba pe strâtorije Mierii Negre și pe ceiă-XSS – de comerț ale Crimeii; apoi, de pe aceste baze geografice solide, să se repeadă asupra Europei, mai cu putere! Înțelegând deplin starea clipei, Ștefan s-a gândit s-o ia Turcului înainta,

adică luând în mâinile sale cetatea Licostromo, puneă pavăză dinspre Mare între el și Turc.

Și astfel, tocmai pe când domnul Vlad Țepeș era pălit de năvală, s-a repezit și Ștefan spre Licostromo! CSE* demă că greu va fi fost acel ceas al vieții voivodului, căci izbea în bunul său ocrotitor! Însă, Ștefan a știut să pună țara înaintea inimii sale și s-a repezit spre Mare. Sortii n-au fost îasă de partea lui. Tunurile din Licostromo au – huit strășnic, și au izbit apărătorii cu tot ce au putut asupra cutezătorului, nevoindu-l să facă cale întoarsă, rănit greu la un picior.

Această primă etapă a războiului i-a mărit atenția și l-a învățat multe! S-a pregătit și mai bine, și mai îndelung, trei ani. Și în iarna 1465, ianuarie» a poruncit aburcarea artileriei în care, încărcarea tâârfalui și pregătirea cavaleriilor pentru o anumită clipă! între timp, tnuștrul balisticei și lupta de cucerire a cetăților n-au încetat. Și a pregătit Ștefan atacul. al doilea și altfel, prin

B*

n arta diplomaticească! Soli poloni au dus Ecrisori tainice neguțătorilor din Lieostromo, iar Ștefan și-a trimis și el emisarii de taină, vestind anumiți oameni din cetate să fie gata.

Expediția, galopul până la Lieostromo, a durat numai opt zile. Cu toată iarna grea și împotrivirea viscolului, oastea Moldovei a executat o mieare demnă de cele mai vestite oști ale lumii. Când s-a luminat de ziua, în ziua a nouă, apărătorii s-au trezit cu oastea moldoveneasca sub ziduri. Cetatea a fost repede înconjurată. Iar î; aceeași zi, pe la miezul nopții, neguțătorii au deschis în fața oștilor biruitorului o poartă, și așa au pătruns în cetate, prinzându-l pe unul din pârcăâabi. Însă irapotii-vire grozavă au aflat la redutele interioare și Ștefan a dat poruncă artileriei să tragă... Apoi, a doua zi, 25 ianuarie, Lieostromo se preda în mâinile Moldovenilor. Di., această bătălie, Ștefan a deprins latura importantă din ana războiului, surprinderea, și va folosi și arma aceasta de câte ori clipa i-o va dicta.

Acum, Țara Moldovei avea pavăză dinspre Mare, însă tirnise asupra-i mânia teribilă a domnului rigă Mau Corvin! Îndată ce a aflat de fapta lui Ștefan, domnul rigă l-a luat pe Petru Aron la sine, cu gând să-i dea jâlțul Moldovei, după ce Ștefan va fi amestecat cu pulberea! Și încă una mai era mânia domnului rigă, că adică de ce primise Ștefan suzeranitatea Poloniei, și nu pe-a lui?

IS

25

Unii susținători ai unui patriarhalism stupid, vorbind e cultura lui Ștefan cel Mare, au trecut sub tăcere adevărul că mânia sa era și frunte a învățaților! Toți acei lepți* n-au ridicat armele Moldovei din vremea k's mai sus de ghioagă și împlăciu, ignorând total adevărul curat ca lacrima, că însuși voivodul era iscusit și neîntrecut mânuitor de arbaletă, și că celebra halebardă și tunul erau mândrii ale oștilor! Ștefan cel Mare era fiul unui timp scăldat de el însuși în lumină! Moșul său. Alexandru, răsplătea zugerăvirea unor mănăstiri cu daniile de sate. Cărturarul Țamblac fusese la conciliul din Florența, și un boier Gheorghe, în Elveția, la arderea lui an Hus! Moldova era străbătută de luminați oameni europeni și orientali! Pe timpul cui au crescut în preț cancelariile domnești, adevărate și înalte școli de caligrafie, dacă nu tocmai pe timpul lui Ștefan cel Mare? Avem mărturii că celebrul voivod a lăsat veacurilor patruzeci și șapte de mănăstiri, adevărate academii ale acelor timpuri și cu ramuri diverse: pictura; care a creat fresce de valoare unică, sculptura în lemn, sculptura în marmură și piatră, atelierele de țesut covoare, neîntrecută prătă de a stoarce culori din plante, arhitectura, care a lăsat monumentale mărturii. Iar în ce privește școala cântăreților de la Putna, trebuie să spunem că o cercetau învățații din toate țările. apropiate, ducând în patru puncte cardinale faima dascălilor Putneni, a lui Ștefan în cel Mare și Moldovei. Dacă mai ținem seama că la curțile marelui voivod veneau oameni vestiți prin știința lor înaltă, aducând noutățile culturii din cetățile și burgurile Europei, nici într-un caz nu-l putem accepta pe

ilustru] principe al Renașterii, decât la pas cu toate frumusețile timpului. Maria sa era inițiatorul și încurajatorul monumentelor de cultură! Chiar tatăl său l-a dat pe mâna învățaților, și Ștefan singur s-a instruit, după noaptea înspăimântătoare de la Reuseni, în anii de pibegie la cetăți străine...

Știm că și viitorul său rival, Matei Corvin, avea cultură înaltă, că în jurul său se adunau artiști din toată Europa, că marelui rigă, fiul lui Ioan Hunedoreanul, îi plăceau picturile, muzica și poezii, și același lucru îl afirmăm și în legătură cu Ștefan cel Mare. Amândoi erau energii din energia timpului și amândoi auc sculat volbura și au mînat-o înainte, ca pe-un orcan. Sau și cunoscut, cândva, cândva, în anii mai tineri, și vor fi fost chiar și prieteni; când deschidem istoria la fila acestor mari conducători de oști, mari ziditori și mari ocrotitori ai breslelor, ne cuprinde un regret că evenimentele i-au pus față-n față, ca vrăjmași...

Oastea lui Matei Corvin era vestită prin organizare, arme și vitejie. Călărimea grea și călărimea ușoară și pedestrima se ridicau la patruzeci mii oameni.

În luna noiembrie 1487, Matei Corvin a dat poruncă de invazie a Moldovei. Iată-l trecând el însuși, pe la Oituz, mînios și hotărât să-l dea pe Ștefan cel Mare nimicului!

70

Au străbătut drumul prin Brețcu, până la apa și târgui fctușului, urmărind să ajungă la drumul de pe valea Siretului spre Suceava; dar prea târziu și-a dat Matei Corvin seama că atacul asupra Moldovei fusese început greșit!

Era în pragul iernii, și trebuia să ia cu asalt toate cetățile, până la Suceava, riscând atâtea pierderi de vieți, armament și timp! Și cum oastea ungară a ajuns la târgui TE-tuș, s-a pomenit dintr-odată că Moldovenii așezați în trecători sar și-i stropșesc! Cu greutate mare au trecut ostile lui Matei Corvin prin primul val al împotrivirii, însă mai departe au aflat drumurile distruse, acoperite: de arbori prăbușiți de-a curmezișul; și păduri se prăbușeau

asupra invadatorilor, la semnale de corn...

Pâlcurile cavaleriei ușoare moldovene apăreau ca din Pământ, atacau aripile coloanelor, avangărzile și ariergărzile. Cete de pământeni atacau carele greoaie cu hrană și artilerie. În ziua de 29 noiembrie, Matei Corvin ajunge la târgul Romanului, prin Bacău, după istovitoare lupte și pierderi grele, și ostile lui au și prins să murmure văzând că li s-a sfârșit hrana, într-o țară cu satele arse și fântânile otrăvite. Nu se găsea măcar un pai pentru cai.

Ajuns în târgul Romanului, Matei Corvin și-a lăsat oastea la hodină, înainte de a porni atacul cel mare, în același timp trimițând lui Ștefan cuvânt de pace... Stând în târg la Roman până la 7 decembrie, oștenii lui Matei parvin și-au mâncat tainul ce-l mai aveau, iar Ștefan cel Mare se pregătea în vremea asta mai vârtos... Și pornin

71

du-și Matei Corvin ostile, a ajuns la Baia, în apropierea Sucovii, în plină iarnă grozavă moldovenească. În tea a 14-a a lunii decembrie, pe când Ungurii făcuseră din carele lor zid de apărare, și dormeau sau Petre c-a izbit în ci oastea ușoară a Moldovei! Bătălia sea dat la lumina focului, căci îndată s-au aprins și carele și casele, și era vai și-amar, și sclipeau și fulgerau armele, pe sub flăcările vânzolite de vifor... Matei Corvin abia a Kăpat cu fuga, în buci cu săgețile moldovenești!: A apucat către dealul de la Mălini, pe valea Suha Mare, spre muriți, și-l urmărea, oriîncotro fugea, ea iăveria ușoară a Moldovei!

Cu ace. st. prilej Ștefan cel Mare a văzut cu ochii lui, în sfârșit, cum ține la sân răi și hicleni, care abia așteptau să fie biruit și să se întoarcă Petru Aron!

Dăduse poruncă strașnică vornicului Isaiia să stea în așteptare la vadul apei Moldovei, până la semn; și se va da semnalul, să alerge cu pâlcurile pe valea Rișca Mare, să iasă înaintea invadatorilor, să le taie fuga... Însă vornicul Isaiia s-a prefăcut că nu aude semnul și s-a alergat la timp cu pâlcurile! Matei Corvin s-a m-tfilit acasă, hăituit și urmării ele cavaleria ușoară. Izbînd a tei Ștefan cel Mare fusese deplină, însă și veninul ceasului era neînchipuit de

amar!

A răbdat patru ani, până la 16 ianuarie 1471. Atunci l-a prins întâi pe Isaiia-vornicul în târg la Roman. Pe duna, pe Negriiă-paharnicul; și pe Alexa-stolnicul; și

72.

judecându-i cu cutremur mai-e, ponmeit-a gădelui's «M repeadă cu capetele de butuc. A fulgerat toporul în sus și-n jos, de trei ori. S-au cutremurat de moartea hidolilor privilegiații, dându-și seama că Ștefan cel Mare nu mai ține seama de tagme și că va izbi greu, în privilegiați, îndeosebi. Așa sfărâma primele cetățul, primele cuiburi ale hicleniei și puterii de sine stătătoare, ale celor ce avea *uric cu tot venitul*. Lua în mina sa tot mai mult din puterea țării, pentru înfruntarea inevitabilă.

Între timp, răz bunase și uciderea tătâne-su! Când capul lui Petru Aron s-a dat de-a dura, undeva într-un târg din apropierea munților, Ștefan cel Mare a ioc-i. **s** ochii și a revăzut Suceava de demult cu turnurile înflăcărate. A auzit zimbrul boiicâluind, în anii copilăriei. A oftat spre cele trecute și apuse. S-a avântat în să și cum galopa în fruntea cavaleriei ușoare, despica negura cu fruntea și parcă despica timpul spre viitor.

26

Istoria omenirii urca spre culmile primelor mari descoperiri geografice, iar în brazda depărtatului *Apus*, în cetatea Mayența, tipograful Johann Gutenberg desprindea literele din imobilitatea lemnului, deschizând în fața generațiilor o nemaiauzită răspândire a cărților! Isprava: meșterului Johann avea aceeași însemnătate ca și descoperirea focului, încât vestea isprăvii domniei sale a străbătut burgurile, cetățile și mănăstirile, și de bună seamă

73:

că și la Suceava a ajuns, pe marile drumuri de comerț care veneau tocmai din depărtarea Vestului, străbăteau Țara Românească și se pierdeau peste mări, la schelele Orientului.

Mult se va fi minunat Ștefan cel Mare de veștile cele

noi care uimeau timpul! De bună seamă că va fi poftit să asculte, pentru a mia oară, istorisirile neguțătorilor, călătorilor, pictorilor, arhitecților și medicilor, care aflau la ușa sa numai cuvinte de bun venit!

Se împlineau șase ani de când se însurase. Și coconi avea să aibă în curând; și fața lui primea din ce în ce bruma abia văzută a maturității. Simțul de orientare în încurcatele ite politice i se dezvoltase treptat, devenindu-i a doua natură, încât bine a făcut când n-a rupt dintr-odată jugul Turcului, ci cu deosebită chibzuință. A avea doi dușmani dintr-odată, însemna pierdere și pieire; încât, până ce s-a răfuit cu Matei, nu și-a îndreptat spre Ture nici halebarda, nici țința arbaletului! A tăcut când a trebuit să trimită tributul statornicit de Petru Aron, dar s-a mângâiat în sine, știind că și ziua răfuelii e aproape! Întâi trebuia să încerce să înglobeze Țara Românească între prietenele Moldovei, în frontul împotriva cotorpitorului, și lucrul era nespun de greu!

În anii 1470, februarie, a poruncit iar aramei să cânte, și și-a încălărat iar hânsarii cavaleriei ușoare, și într-un galop uimitor de repede a ajuns la Brăila, arzând-o. Drept răspuns, Radu cel Frumos al Țării Românești s-a jeluț Turcului; și îndată și în același an, pe la jumătatea lunii

74

august, Turcul avea să trimită Tătarilor poruncă de năvală. Bătălia s-a dat la Lipiți, și în afară de luarea înapoi a prăzilor și robilor, oastea Moldovei l-a prins pe însuși fiul lui Han-tătar, însă, în mintea Domnului prindeau de mult a se zări zorii unor rânduieli noi cu totul... Privilegiații poate n-au văzut bine ce însemna tăierea netrebnicilor în târg la Roman, și nu aveau de unde să știe că odată cu scurtarea de cap a lui Isaiia, voivodul își proclama începutul independenței față de puterile interne. Prin atacurile de vifor asupra Țăxii Românești, Ștefan cel Mare nu urmărea stricarea țării vecine. Înainte de pornirea viforului asupra Sudului, porneau către ținutul Brăilei, Râmnicului și Buzăului emisarii Sucevii, cu

scrisori, ca să afle tot omul că Moldova n-are nimic de împărțit cu sora ei Țara Românească! Ci că mânia lui Ștefan Vodă e îndreptată numai asupra lui Radu cel Frumos, vândutul Turcului! Tot omul din Țara Românească să stea la locul său, în liniște, și bine ar fi dacă tot omul Țării Românești s-ar ridica la arme, să-l fugărească pe cel ce și-a plecat grumazul!

Scrisorile din Suceava învederau că Ștefan al Moldovei vine ca eliberator, dar nu numai la atât i se mărgineau acțiunile! Scrisori cu verb de flacără plecau spre cetățile de peste munte, poftindu-le să înceteze cu exportul grâului în Țara Românească, pentru că pâinea nu ajunge la masa pământenilor, ci în gropnițele Turcului, întărindu-i proviziile de război [

75

Pe-atunci cetatea de scaun a Țării Românești nu mai era Târgovistea, ci Bucureștiul, abia răsărit în istorie, la 1459. Bălți și pâlcuri de pădure se aflau până-n inima așezării, iar pe apa Dâmboviței, pe amândouă malurile, se aflau mori și hamuri. Eleșteie și iazuri se întindeau până departe, pornind chiar din marginile cetății.

27

Simțind Radu cel Frumos că vin dinspre Moldova timpuri strâmte, a purces și el la înfruntare. Sprijinii! și-i avea în iataganul Turcului și-n banderiile ohabnieilor. Țara cea mare își întorsese fața de la dânsul! Și a strigat Radu cel Frumos în poruncă, zidari și meșteșugari anume, trimițându-i de îndată la brazda Moldovei, să ridice valuri de pământ și cetăți, ca să poată rezista timpurilor strâmte! Și s-au dus în grabă arhitecții și zidarii; și s-a adunat pământenică din brazda Moldovei, la legiuitul lucru de cetăți, iar stratigii Țării Românești au ales locul potrivit, pe apa Siretului, la vadul lui Roșea. Întâi au ochit bine, să vadă dacă Șiretul poate fi pavăză viitoarei cetăți, adică dacă e destul de lat și de învolburat, încât să nu-l poată trece nici cavaleria ușoară a Moldovei, nici cea grea, și nici oastea mare... Au ochit și au chibzuit, și însuși Radu cel Frumos părasea adesea cetatea sălcilor e! e pe Dâmbovița

și urca la brazda de sus. Șirurile de care aduceau neconținut var și pietriș; și bolovani; și stânci masive; și meșterii ziditori măsurau neconținut alte

15

stinei masive, și cu ajutorul scripturilor le tot suprapuneau, legându-le cu mortar.

Sta Radu cel Frumos adese, sus pe schele, și se uita dincolo de brazda vecinului. Poate că adesea îi era rușinea trebuie să se apere de un consăngean. Cert este că frica îl trezea foarte des din somn. Scrisorile lui Ștefan către tot omul Țării Românești prindeau sămânță mai eu seamă între cei mulți; și la o adică, lucrul acesta nu era deloc bun!

Din când în când, pândarii din margini urcau în arbori și, iscodind Țara Moldovei, deslușeau freamăt mare de oameni la câteva bătai de arbaletă. Zăreau freamătul ab; a odată cu seara. Peste zi nu se vedea țipenie... Cetatea Radului ajunsese de mult la creneluri și se ridicau încet și turnurile de apărare...

— Să poftească vecinul Ștefan! se sumețea Radu.

Avea să i se întâmple însă un lucru neașteptat și nemaipomenit! Șiretul încingea cetatea ca un brâu de volbură. Conductele de olane pătrundeau în încăperi aducând apă rece și proaspătă, de-ajuns pentru un asediu de ani o mie... Râdeau spre Țara Moldovei meșterii pietrari și arhitecții, și mai ales ohabnicii din partea locului se bucurau nespun; căci după ce au o asemenea cetate, Ștefan cel Mare nu va mai îndrăzni să-i tulbure!

Însă o vorbă înțeleaptă spunea și pe atunci că „nu-i bine să lauzi borșul înainte de a prinde peștele”... Ceea ce vedeau pândarii peste brazdă era pregătirea contraloviturii! Noaptea, la o depărtare destul de mare, Moldo

7 7

venii săpau într-o liniște profundă o albie, să abată cursul Siretului... Însuși Ștefan înfipsea cel dintâi hârlețul, după ce hotărâse printr-un semn din braț, spre Vest, matca nouă... Lucrau hânsarii cavaleriei ușoare, dăsc Mărați și transformați în pionieri! Corturile bivuacului se aflau

departe, după dealuri, și zilele acelui iulie 1417 dogoreau cumplit, însă hânsarii săvârșeau muștrul înviorării, apoi furau câte-un pui de somn, să fie proaspeți pentru muncă. Ștafete coborau de La Suceava aducând voivodului scrisori, și el le citea repede și da poruncile de cuviință.

Într-o zi a primit cererea suzeranului Cazimir, să-i dea călăreți o mie, să-i însoțească fiul la Boemia, unde fusese proclamat rigă; însă Ștefan a răspuns că iertat să fie, însă oameni nu poate da, căci oamenii Moldovei sunt prinși toți la lucrul cu hârlețul, pentru abaterea Siretului! iar în ce-l privește pe coconul său, e prea crud încă, spre a putea fi trimis în fruntea celor o mie călăreți! Și da și alte răspunsuri, scurte și tăioase, stând în corturile bivuacului, ori în mijlocul hânsarilor la lucrul de noapte!

S-a încruntat Ștefan și a simțit un ghimpe în inimă, când Sohodolski, solul suzeranului, i-a amintit printre altele că ar fi vremea să vină să depună, în fața rigăi Cazimir, jurământul de vasal! însă Ștefan a biruit clipa și a răspuns cu vorbe înțelepte că va veni când i-o vor îngădui vremurile... Oare nu vede bine riga Cazimir că Ștefan n-are când se îndeletnici cu mărunțișuri, de-i cere una ca

73

asta? A oftat Ștefan, stând singur pe-un dâmb, sub spuza stelelor de vară. Șiretul lucea, curgând în liniște, iar mai încolo abia se auzea larma lucrului de abatere.

Curând, planul domnului Ștefan de modificare și supunere a naturii avea să ia sfârșit, cu ținta atinsă! Cu cât se îngâmfau mai tare strategii și arhitecții lui Radu cel Frumos, apa Siretului scădea în fața cetății lor, scădea văzând cu ochii, încât din zi în zi sălbătăciunile apelor abia mai aveau loc să înoate... E drept că și seceta ardea; totuși, niciodată Șiretul nu scăzuse așa, chiar la arșițe și mai mari! Peste scurt timp, în locul brâului de volbură se afla o gropană goală, în ale cărei adâncuri se zbăteau peștii rămași pe mâlurile fierbinți... S-au îngălbenit de spaimă și stratigii și arhitecții, aflând că râul a fost oprit, sus, departe, și îndreptat spre Vest! Acum, cetatea lor părea un stârv de monstru, expus total loviturilor

moldovene.

Și, într-adevăr, într-o dimineață s-a zguduit pământul dinspre Nord. Se vedea pulberea involburându-se. Hânsarii cavaleriei ușoare moldovenești veneau în iuruș ca de furtună. Au oprit, și când s-au avântat iar, au trecut ca nălucile peste albia secată! Însuși domnul Ștefan călărea în fruntea lor, descoperit și cu spada în mână. Cetatea a căzut în mâinile Moldovenilor. Spaima fugarilor s-a împrăștiat repede și a ajuns la București. Radu cel Frumos s-a cutremurat. Voia să-și trimită la adăpost doamna și pe Voichița, copila sa. Era prin noiembrie 1473 și se scuturaseră de mult frunzele. Radu cel Frumos și-a chemat oastea, mare de 64 mii oameni, la ultima înfruntare.

79

Numai cu 12 mii, Ștefan l-a surprins la Cursul Apei, într-o noapte. Curând, rămășițele oștirii lui Radu fugeau spre cetatea de scaun. Ștefan nu s-a mulțumit cu izbânda de la Cursul Apei; ci, îndată a sărit iar pe cal, făcând semn din spadă, spre București. Vârtejul călărimilor a durat două zile, străbătând distanța de 140 km. Apoi, lupta cea decisivă s-a dat la cucerirea Bucureștiului. Flamurile cu bouri au fâlfâit curând pe ulițele încă stropite de sângele bătăliei. Vândutul fugise la Turc, lăsându-și pradă biruitorului avuțiile, soața și pe copila sa. Carele de povară au încărcat averile; și doamna și copila au fost așezate în rădvan și împreună cu oastea Moldovei au pornit către Suceava, Ștefan lăsând în cetate la București, și în toate celelalte cetăți ale biruitului, pârcălabi și flamuri cu bour pe toate turnurile.

Îl așezase domn pe Basarab Laiotă, prieten al Moldovei și Vrajmaș Turcului.

Așa s-a petrecut înfruntarea ultimă cu vândutul și ruptura definitivă cu Osmanlăii; însă Ștefan știa bine ci abia de-atunci înainte vin cumpenele.

28

Se afla la Vaslui, când a venit în ambasadă tocmai din Persia, Isac-Beg. Stăpânul său, șahul Asan-Huzim, îi trimitea cuvânt bun și scrisoare, și-l întreba dacă vrea să-i

e aliat împotriva Turcilor, căci el, Asan-Huzun, îi va lovi în Asia, iar domnul Moldovei să-i izbească din față. Ca un strigăt era cuvântul șahului! Cerca voivodului tefan să sară să-l ajute i s-a stârnească la luptă și alți ferai / Toate țările Europei să le stârnească, spre a șterge de pe fața pământului haitele jafului!

Ștefan a făgăduit că se va gândi și va face cum mai bine.

Solul lui Asan-Huzun avea să jaornească iar, la drum lung, către Buda, având de coborât de-acolo către cetatea

Adriaticii, Veneția; șt? de-acolo avea de bătut altă cale lungă, tocmai la riga Burgunzilor, căci trebuia ca întreg pământul să se ridice, mai cu seamă dacă și arhipăstorul

— Din Vatican îi va îndemna și va binevoi să-și înfigă degel te le în pungă...

Ștefan voivod a binevoit îndată să coboare la cămara Wlogofeților. Cum a deschis ușa, penele de vultur s-au oprit din scris. S-au ridicat, în frunte cu marele logofăt, și scriitorii de slavonie, și cei de latinie, așteptând poruncă.

Îndată, pana de vultur a scriitorului de latinie a prins Wk și uiera ușor, scriind epistola dictată de voivod către capul Hpapistașilor din Roma și către toți rigii și principii Apusului. Apoi, apăsând pecetea sa dedesubt, Ștefan a înmânat scrisoarea lui Isac-Beg.

„Avem prilej acum să zdrobim Turcii, scria epistola fcoivodului. Prea cinstit arhipăstor papistaș, binevoiește a rimite cuvânt de alarmă Venețienilor, căci ei doar sunt trăpânii mărilor: să sară numaidecât, la vestea trâmbiței”.

m

J

Și astfel, după ce Isae-Beg și-a văzut de drum, Ștefan voivod și-a făcut ochii roată, să-și caute prieteni. Și în timp ce se negocia cu prietenii, a venit și răspunsul de la papă și de la Venețieni. Și unii și alții se întreceau în laude, asemuindu-l cu stejarul și cu viforul; însă despre ajutor nici

nu pomeneau!

A oftat Ștefan! Ce era de făcut? Dacă se bizuia pe alții, ar fi însemnat cădere în ticăloșie I

Afară, în noaptea de toamnă lungă, vâjâiau brazii în vânturi. Se auzeau țipetele stolurilor migratoare. Și vijelia de-afară a lucrat asupra inimii sale, deșteptându-i vijelia mocnită.

Înainte de a vesti Țării Moldovei hotărârea, a rânduit pândari și străji de foc. Când prima flacăară a țâșnit în apropierea cetății, i-a răspuns alta, de pe dealurile Botoșanilor. Și de-aeoio s-au aprins alte și alte focuri, pe alte și alte dealuri, tot înainte spre Prut, și Nistru, dincotro dădeau iuruș trâmbele Tătarilor. Alte străji de foc au pornit în jos, spre Reusenii și Liteni, către Bacău și Crăciuna depărtată.

29

Oastea lui Ștefan, de 40.000, și-a ales câmp de luptă potrivit la Racova, între deahmle Vasluiului. Pașa Soliman a ridicat spre Moldova număr de oameni înfricoșător, o sută douăzeci mii!

Ștefan și-a potrivit un pâlc de buciumași și trâmbițaș după dumbrăvi dese. Și cum s-a izbit pașa Soliman în

O

Moldoveni, s-a auzit deodată din latură buciumele și trâm-fbițele! Au apucat într-acolo ienicerii și spahiii, tăind nu-iele-le cu iataganele, scufundându-se în mocirle, sărind cu caii peste trunchiuri gârbove de sălcii. Și văzând Ștefan ca amăgeala sunetelor a prins, și-a strâns calul în pîteni, pornind la atac vijelios, urmat de floarea hânsarilor. Amar hăcuiau săbiile turcimea cuprinsă de groază!

Apoi, după istovirea zbuciumului, după ce ultimul geatmăt s-a stins, Ștefan cel Mare a poruncit adunarea oștiloa.

Au venit și urmăritorii pâlcurilor biruite, și răniții încă stropiți de sânge proaspăt. Se întrebau de ce-i adună, oare?

Ce nouă poruncă de viforâre îi mai așteaptă?

Ca\raleria ușoară e gata să sară pe cai; cavaleria

grea așijderea!

Se bulucise ca de-un vânt oastea mare; iar privilegiații zâmbeau în bărbî, gândind că vor merge încotrova, la prădat mână de lucru.

Dar Ștefan cel Mare sta tăcut în mijlocul careului. Se muncea în sine, având de săvârșit o ruptură în obiceiuri. A glăsuț puternic, mulțumind tuturor și fiecărui pentru sîngele vărsat. Apoi. a poruncit să iasă la față săvârșitorii de fapte mari, oricine ar fi ei:

— Dijmași sau supuși cu totul privilegiaților, toți să iasă la față, cu îndrăzneală! Să iasă la față și oștenii cei simpli, cuceritorii de fapt ai acestei victorii!

Cînd au prins a ieși la față și dijmași, și supuși, s-au auzit privilegiații murmurînd de mirare, văzînd că se dărimă în Țara Moldovei rînduiaia veche 1

*t**

m

Cu mîna sa a început a împărți Ștefan cel Mare moții și ranguri oamenilor simpli; și cum le da hrisovul, rîdea de bucurie! Murmurul privilegiaților a crescut, dar s-a stins cu totul, amintindu-și ei de o tăiere a netrebnicilor... Și așa, la acel praznic, omul cel simplu, săvârșitor al faptelor mari, a ajuns răzeș sau boieraș, după puterea sabiei!

Cotitura cea mare din viața voivodului și din istoria Moldovei se săvârșea în tăcere, sub fulguirea înecat: „Ziua era pe sfârșite. Venea un amurg tulbure. Tot «Rul privilegiat a înțeles atunci că amurgirea tagmelor nevrednice nu se mai poate înlătura. Ștefan cel Mare sărise parei peste un munte, pe calul său alb ca neaua acelei zile; sărise peste muntele timpului, din obiceiurile vechi, ca-ntr-o câmpie însořită, drept în inima pămîntenilor!

Cînd s-a întors, la Suceava și-n toată Moldova cînta arama. Știa însă că abia de-atunci înainte îl aștepta urgia cea mare! Firea lui încrezătoare în dreptate și cunoașterea adîncă a oamenilor l-au povățuit să nu se lase amețit de laudele ce veneau din toată Europa, buluc!

Cum se aștepta la răzbunare, în anii următori, în

1476. a trimis la Roma și la Veneția pe ambasadorii Petrea și Cataneu, să zguduie inimile înghețate!

— Părinte papă! striga Petrea, într-un târziu, ajuns la Cetatea Vaticanului. Nu de laude are nevoie marele Ștefan voivod! El vă apără țările cu sabia; și nu trebuie să-l lăsați singur între vânturile ce vin! Dați-i bani, să adune oaste multă, căci de oaste are nevoie, nu de vorbe!

De la Roma, Petrea și Cataneu au urcat în cetatea Mării Adrratice, Veneția; dar și acolo au găsit tot inimi taft. de. Știa Venețienii rosti vorbe subțiri pe vârful Ine pentru amăgirea copiilor și muierilor celor

— Vai și-amar! striga Petrea, și striga Cataneu. Dacă; pu lăsați vorbele deșarte și nu treceți la arme, domnul ostru Ștefan poate pieri în vânt; și Turcii au să ajungă BĂnă aici, să vă răstoarne altarele și tarabele!

O mare neliniște a trecut prin adunarea Venețienilor!

Ei erau stăpânii mărilor, având până în Asia cetăți de I; și pe toate le apărau folosind brațul semințiilor I de Când era vorba însă de pregătit flote ori de băgat mfca în pungă, o întorceau pe limba subțire și iscusită a I: lor, însă, Petrea și Cutanru nu s-au lăsat cu una, cu două» C-e-o spuneau de la obraz, că așa l-au lăudat și pe albane-Eul Scanderbeg, făgăduindu-i marea cu sarea, însă până la rină vestitul viteaz a fost lăsat singur în furtuni! Le-a ratat cum i-au amăgit și pe alții, numai să stea în dreptul I urilor lor, să le țină scut socotelilor de neguțători! Ei, Petrea și Cataneu, nu se puteau întoarce la Ștefan voivod aista plină de vorbe! Maria sa avea nevoie de oști!

Un murmur mai des a trecut printre neguțători, între-Jbându-se unii pe alții ce trebuiau să facă. Însă tuturor I: răspuns *viesser* Dogele, arătând solilor că nu are bani. Astfel auzindu-l, Petrea și Cataneu s-au uitat unul la altul. Apoi s-au întors mârniți la Suceava, în ce-i plivește pe Venețieni, au trimis la Ștefan voivod nbasador subțire foarte la minte, să-l poarte cu vorba, în ea nu cumva să se împace cu Osmanlăii! Tot pe ambasadorul acela, numit Paul Omenbon, l-au trimis și la Asan-Huzun, în Persia. Mult

s-a mâhnit Ștefan, când, în loc de aur pentru întocmirea oștilor, i s-a adus o bucată de postav! Adânc pălit în inimă, l-a rugat pe *messer* Paul să-și ia înapoi postavul și să roage pe neguțătorii venețieni să-și șteargă cu el contoarele și pragurile zarafilor]

Adânc ofta inima lui Ștefan!

Însă, *messer* ambasador Paul avea pe lângă mânia sa și alt rost. I-a spus după oarecare șovăială, că atunci când au fost în solie la Veneția *messer* Petrea și *messer* Cataneu nu le-au ajuns banii de ședere, încât au trebuit să se ospăteze și să doarmă pe socoteala cetății Dogilor. Și rămânând datori cu 200 lire venețiene, să binevoiască mânia sa Ștefan Ea înapoieze banii, tot în clipa aceea, căci Veneția, are nevoie...

Ștefan voivod a stat o clipă înmărmurit; apoi s-a uitat așa de crunt, încât *messer* Paul s-a făcut alb și s-a dat trei pași înapoi. Ștefan și-a recăpătat cumpătul. A poruncit să vină vistiernicul, să lepede neguțătorului 200 lire! După aceea, i-a urat să meargă sănătos cu inima lui înghețată; și l-a rugat să ducă cuvânt celor ce l-au trimis, că-i pare rău de vorba începută cu ei și că niciodată, nici oamenii lui, nici epistolele lui, nu-i vor mai încurca...

Însă abia și-a sfârșit cuvântul. Au prins să se răsunе buciumele străjilor. Ștefan s-a repezit la fereastră și a văzut șiragul focurilor în noapte, ca niște urmuzuri alburii până departe. A venit căpetenia hânsarilor, arătându-i *ht*

U cutremur mare că s-au neliniștit ierburile la Nistru! Aceeași veste a adus-o altă căpetenie; iar alta a arătat, îfățișându-se, că s-aprind focurile și dinspre. Țara Itomâească, din Sud!

Ștefan voivod și-a întors fața de la fereastră.

În clipa aceea *messer* Paul Omenbon l-a văzut îmbă-
[trântit, A ieșit repede, să nu-l apuce spulberul în Moldova. EDar oricât de câine ar fi fost la inimă, *messer* Paul simțea mn regret amar că Ștefan voivod rămâne singur în mijlocul kijeliilor! Și adânc l-a mișcat o clipă mai târziu mărinimia (moldovenească, pentru că Ștefan, cu toată greutatea ceasurii, a poruncit să i se aducă cei mai buni cai; și pită

albă; își miere multă; și vin de cel mai bun; încât *messer* să; ajungă la Veneția cu fărâmitura-n barbă...

În timp ce călărea galop spre cetatea Bistriței, *messer* fi aul vedea cum se trezesc satele, cum alte focuri se aprind țân noapte, în timp ce clopotele bubuiau prevestind furtuna. Toarte repede, drumul spre munți s-a ticsit de care încărcate cu copii, cu moșnegi, cu lucruri apucate în grabă. Bă-țrâni bărboși coborau clopotele satelor din turnuri, și le slobozeau în fântâni, până la alinare. Turme, vite și cai se amestecau printre carele în mers, și Venețianul a deosebit că spre munți apucă numai cei nevrednici. Bărbați călări, iânarmați cu arcuri, cu pari, coase și topoare, se adunau pe tăpșanuri și femeile le potriveau la oblânc traistele cu pită îi brânză, merinde în drumul zbuciumului. Nimeni nu bo

87

cea, nimeni nu plângea. Toți grăiau încet, cumpătat, o înainte de a porni la un drum firesc. Făurar iile lucrau de zor. Faurii mișcau loiurileți în cărbunii aprinși se vedo). guri de topoare și vârfuri de lănci. Barosuri izbeau fier... subțiindu-l. În mișcările faurilor nu se vedea defel atingerea groazei. Lucrau grăbiți, dar cu tact și stăpânire de sine.

Rădvane boierești treceau spre Cetatea Neamțului și Bistrița. Bătrâni și bărboși boieri răcneau la vizitii săi în urmă, robii lor minau cirezi de vite și turme, sub pan vătăjeilor călări. La o vreme, au ajuns în îngrămădea; 5 pângarii cei bătrâni ai Sucevei. Cei tineri se întemeiaser. i toți, cu toate breslele, sub steagul lui Ștefan voivod1, încât spre munți fugeau numai bătrânii. În care cu roți înalte. sub coviltire, ședeau vechi meșteri cojocari, vechi făurari de clopote și ziditori de mănăstiri.

Înainte de zborșirea vremurilor, Ștefan cel Mare a trimis solie la Buda, cu scrisoare de împăcare. Să uite domnul rigă Mateiaș stropșeala de la Baia, și să-și împ: spadele, în zbuciumul comun, căci așa e frumos să fie, și așa e sănătos! Și a trimis tot atunci salvconduct 90 latinește, tuturor neguțătorilor din Transilvania și Țara

Ungurului, începând așa: „*Discretis ac honorabilibus vins
pidici ac juratis, et sen, ioribus în Braşovia existeTU nabis
semper honorandis...*”

După ruşinea pătită de Soliman Paşa, vestitul sultan
Mrthomed II s-a arătat pe cal alb din seraiuri! fac). f
semn din iatagan spre Dunăre! În Mngerea de la Raeova în
trebuia plătită așa fel, încât domnul Moldovei ca un lup să
urle! Aducea Mahomed nenumărate seminții din Asia și din
toată peninsula Balcanică. Poruncise Tătarilor să lovea. –
că și ei, când le va da semn.

În acel iulie 1475, Ștefan a coborât la Dunăre. N-a
mai încercat, să oprească năvala. A chemat în ajutor stihia,
ca Dacii de pe vremea când a venit Darius și a cerut
pământ și apă! Cum băntuia arșița cumplită, a poruncit
oștenilor să dea ioc ierburilor și semănăturilor. Și cu cât
oastea Moldovei se trăgea spre inima pământului, zidul de
foc dintre ei și Turci se tot ridica.

Toată zarea, din Răsărit și Asfințit, era fum negru.
Focul înainta neîncetat, urca dealurile aprinzându-le,
cobora văi, năvălea în lungul șesurilor; iar urca, iar cobora,
încât sălbăticiunile din ierburi alergau cu groază, căutând
zările apelor răcoroase. Vâjâiau arzând codri vechi și
păduri tinere. Și stihia focului intra în sate. Oamenii
fugeau. Pâlcuri de oaste, rânduite anume, turnau în fântâni
otrăvuri – venin de șarpe și zeamă de cucută. Când a venit
tindul cetăților, Ștefan a poruncit să se dea foc Iașilor,
Bacăului și Romanului. Și târgul Băii ardea. Funinginea
plutea într-un strat gros înaintea vâlvătăilor: se așeza pe
fețele asudate, pe arme, în părul vitelor. Toată țara era
vâlvătsie. Uneori, când se aprindeau mari codri de brad, se
ridicau noaptea flăcări gigantice, lingând văzduhul negru
ca păcura.

Armii lui Mahomed al II-lea înaintau cu groază
printre focuri. Țineau mai cu seamă cursul nurilor, dar n-ai

N

toate râurile erau seci, din pricina secetei
însăpăimântătoare din acel iulie. Se înnegriseră de
funingine oștenii, caii, vitele de povară. Peste sudoarea

lipicioasă se prindea un strat gros de șperlă fierbinte. Vitele mugeau de sete. Oamenii» slăbiți și ei, căutau cu deznădejde apă. Dar cum se opreau la fântâni și beau, cădeau trăsniți de veninul șerpilor. Toi așa piereau bivoli, cămilele și caii; încât Mahomed scrișea văzându-și pieirea.

Da poruncă oștilor să treacă prin foc, să pună mâna pe Ștefan voivod!

j Acum, în cel mai întunecat ceas al greului, avea să se învedereze că puterea lumii se sprijină pe mulțimi și e nebun cine ar nega acest adevăr etern! De lucrul acesta era bine încredințat și Ștefan voivod, căci forța lui în armile țărănești și atunci sta!

Când au auzit că se bulucesc și Tătarii, dinspre Nistru, pământeni au cerut marii căpetenii păsuire, să fugă pe la vetre, să-și ducă familiile la adăpost. Ne închipuim scurtul început de răzmeriță, și ni-l închipuim pe Ștefan stând crunt în fața acestei realități: cam va face față năvălitorilor, dacă puterea cea mare îl părăsește? Privilegiații 13 vor fi sfătuit să astupe gura țăranilor cu pumnul și să-i țină mai departe sub steag! Însă glasurile pământenilor creșteau! Puțin lipsea până la aruncarea armelor!

Ștefan a stat și a cugetat adânc: dacă-și arată pumnul spre pământeni, ei îl vor părăsi pentru totdeauna, și de unde-și va lua putere la încercările viitoare? Hotărât, nu trebuia să se despartă de țărani; așa încât i-a învoit la **n** vetre, pentru câteva zile, și a rămas în fața puhoiului dw» **r** cu 10.000 oșteni, „floarea vitejilor” cum pe drept îi numește cronică.

A doua putere a stihiei chemată de el în ajutor era muntele cu pădurile. Și astfel, numai cu cei 10.000, s-a tras pe Pârăul Alb și a făcut acolo întărituri de pământ și arbori. A potrivit artileria gata de tragere. Cum s-au arătat Turcii, tunurile moldovenești au prins a bate. Ienicerii și spahiii prindeau a da înapoi. Astfel văzând, Mahomed a smuls steagul din mâna unui oștean și el însuși s-a repezit spre întăritură. Ienicerii și spahiii l-au urmat într-un

cumplit iuruș. A început un măcel fără seamăn. Tunarii Moldovei se prăbușeau unul câte unul, și tot mai mulți vrăjmași săreau înăăuntru întăriturii. Cei 10.000 picau unul după altul. Însă nimeni nu da înapoi. Floarea vitejilor Moldovei sta pe pozițiile poruncite, până la ultima săgeată, până când li se rupeau săbiile, până-i copleșea sângele și moartea.

Departe, în munți, s-auzeau răcnetele, bubuiturile tunurilor, mugetele vitelor. În toate părțile ardea Moldova, aeâncetat ardea, ca un rug uriaș, și vântul ușor al verii purta funinginile, cenușa și duhoarea de carne arsă, în toate laturile zărilor. Iar la Valea Albă, cei 10.000 au pierit până la unul, cu un eroism atât de neînfricat, încât însuși Mahorned sultan a făcut semn de laudă spre stârvurile lor.

Ștefan a umblat pribeag și singur. Vorbe din bătrâni spun cum chiar maica măriei sale l-ar fi gonit în acel ecaa greu de la poarta Cetății Neamțului, sfătuindu-l să meargă numaidecât să adune oști! Și tot vorbele din bătrâni spun

Și cum l-a gonit Daniil Sihastrul din ușa chiliei sak! oameni de bună-crediață l-au văzut la vremea aceea pe Ștefan voivod, în târg la Snyatin, în Polonia, stând la o masă *haite* căruțași și ospălând pită sărmana. Fapt este că foarte repede și-a adunat oaste și avea să izbească balaurul Semilunii.

30

Pâlcuri mari turcești pătrunseseră în munți. Dădeau de femei și copii. Scoteau juvăturile. Îi legau în cete și-i trimiteau pe calea fără întoarcere a Stambuiului. Bătrânilor li se fulgerau capetele.

Când au văzut femeile de pe Bistrița că le vine capătul; că vor fi apucate de păr și zvârlite în rândurile robilor; când au văzut că le așteaptă batjocura, au început bocetul și se căinau una pe alta. Cu nouă rânduri de lacrimi plângeau, în timp ce vrăjmașii urcau neconținut și înconjurau locul, cu iataganele-n dinți și cu juvăturile pregătite.

— Opriți, surorilor! a strigat deodată una, Lina. Ce-i mai de preț pe lume, robia ori moartea?

— Moartea! au răspuns cele mai multe.

— Dacă-i așa, să murim, dar să murim luptând! înșfăcați furcile de tors și leucile de la care!

Să fi văzut după aceea cum împungeau bistrițencele cu furcile „cum mânuiau resteieie și leucile! Izbeau eu parii în picioarele cailor, încât Turcii se prăbușeau în râpi, unde-i iubeau alți pari. Însă vrăjmașii erau mulți în

Lina, cu puținele bistiițence rămase vii s-au tot ferit din calea lor, au umblat prin adâncul râpilor și prin hu-geaguri, însă Turcii se tot apropiau și din toate părțile le ieșeau înainte.

Cum a ajuns pe malul Bistriței, Lina a cunoscut îndată că satul de peste apă ssatul ei. Era ars până-n pământ. Oameni uciși se vedeau pe ulițe și prin ogrăzi. Râul se învârteja la picioarele femeilor. Turcii erau tot mai aproape...

— Dacă-i numaidecât de moarte, să ne zvârlim în apa asta, a părinților noștri! a apus Lina, cu hotărâre.

Unele dintre ele erau fricoase, temătoare de moarte. S-au sfătuit repede, să se lege unele de altele de părul capului, și așa să se arunce în râu, ca nici fricoasele să nu pice în batjocură și robie...

Așa au și făcut; s-au înnodat una de alta, și s-au zvârlit toate deodată într-o duruitoare.

Le-au acoperit spumele râului.

31

După ce și-a odihnit ostile, sultanul a poruncit să împresoare cetățile Moldovei. Astfel, a bătut cu tunurile Cetatea Neamțului, după aceea a pornit spre Suceava și a pus foc Târgului de Jos, dar s-a oprit într-o lungă împresurare. Pâcurile lui de oaste, hămesite de foame, căutau mâncare într-o țară arsă până-n pământ. Și astfel, pe lângă foamete. s-a lăsat asupra oștilor și ciuma.

K

Mahomed sultan lăsase poruncă să i se trimită tainuri, pe galioane, prin Marea Neagră. A și repezit de la Suceava călăreți, să întrebe la seraiuri de ce nu mai vin tainurile? Și pe când stătea în șanțurile dimprejurul cetății,

printre cei morți de ciumă și printre cei ce piereau încet de foame și sete, a primit vestea năprasnică cum că toate galioanele cu tainuri le scufundase furtuna în apele Mării! Mahomed sultan s-a repezit la aducătorul vestei atât de proaste și i-a retezat grumazul. A poruncit repede despresurarea cetății și fuga spre Dunăre. Și auzindu-l, printre Turci a trecut un murmur de bucurie. Scoteau tunurile din șanțuri, se rânduiau pâlcuri și apucau spre Țara de Jos. Însă tot mai îngrozitor îi secera foamea și arșița, iar ciurma ajunsese la o culme a pierzării. Și Țara Moldovei era așternută cu cenușă. Secaseră apele de-a binelea. Și fântânile așijderea. Turcii scormoneau prin movile de gunoaie arse, pe sub mormane de scrum, pe sub ruine, căutând cu desperare hrană. Corbii croncăneau pe deasupra steagurilor plecate, învingătorul Constantinopolului se întreba dacă iese din Moldova învingător sau învins.

Și pe când ostile lui nici nu visau la vreun atac, Ștefan cel Mare a ieșit ca din pământ!

Spune despre aceasta cronicarul Ureche: „... După poticala lui Ștefan Vodă ce au pierdut războiul, de sânge au strâns oaste ce au putut degrabă, și s-au dus după Turci, și i-au ajuns trecând Dunărea la vreme de masă, și lovindu-i fără veste i-au speriat de au plecat a fugi, lăsând

M

pleanul și tot ce au fost prădat. fără Ștefan Vodă le-au luat pleanul tot, și s-au întors înapoi cu izbândă”.

Iată, deci, că tot mulțimile de pământeni l-au ajutat pe Ștefan voivod până la urmă! Din vremea aceea s-au păstrat deosebit de frumoase legende, cum e cea amintită, cu apriga mândrie a mamei voivodului, și cealaltă, cu Daniil Sihastrul. Noi vom consemna aici încă una, cu feciorii din Vrancea!

Deci, pe când umbla Ștefan Vodă pribeag și singur, căutând oaste, nimerit-a în munți, la o vrednică femeie, una Vrincioaia. Și văzându-l ea pe voivod amărât și părăsit, l-ar fi întrebat:

— Ștefan Vodă, de ce ești trist și de ce geme inima

ta?

— Sunt părăsit și singur, mamă Vrâncioaie! Țara mi-i arsă și pustită! Ostile mi-au pierit și mi s-au risipit, încât nu mai am putere să alung vrăjmașul...

— Doamne și măria ta! Șapte feciori am, și ți-i dau cu dragă inimă, să-ți fie de ajutor în greul cumpenei...

Și sfârșind, Vrâncioaia și-a chemat feciorii, și dându-i voivodului în seamă, ar fi spus în adaus:

— Ia-ți-i, măria ta, să alungați vrăjmașii...

— N-am să te uit, mamă Vrâncioaie! ar fi dat cuvânt Ștefan voivod. Îți voi duce feciorii la isprăvi mari, iar dacă vor pieri în zbucium, amintirea nu li se va șterge în veacul-veacului!

Și s-au dus cei șapte vrânceni; și s-au adunat cu alți pământeni; și scris le-a fost să piară în bătălii, toți șapte...

1 Pradă.

S5

Și se spune că după Stingerea zbuciumului, Ștefan adus aminte de ei și de cuvântul dat Vrâncioaiei. Pula Mi, munții Vrancei amintesc vitejia de demult.

32

Într-o noapte de veghe și singurătate, Ștefan cel Mare își tânguia țara și inima. Se uita împrejurul său și se întreba unde era floarea vitejilor Moldovei! Cădea o ploaia puternică. Luceau fulgere în ferestrele cetății. Zidurile se hurducau ușor când. tuna. Ștefan tânguia țara arsă și se gândea câtă vreme va maitrebui până la o reînviere. Însă, cum s-a luminat de ziuă, a văzut împrejurimile spălate de ploaie și colțul biruitor al ierburilor ieșind la soare, parcă spre a dovedi că viața nu piere... Și s-a gândit Ștefan voivod la neguțătorii mincinoși de la Veneția, și amar i-a dojenit în gându-i, căci și din pricina nepăsării lor vitejii îi pieriseră și țara trecuse prin pârjol!

Cu toate că-și luase pentru totdeauna rămas bun de la mincinoșii zarafi, l-a trimis la ei, totuși, pe bătrânul cărturar Ion Țamblac, și înainte de a porni, l-a rugat să le-o spună de la obraz, și tot de la obraz să i-o spună și arhipăstorului papistaș! Să-i întrebe unde-i falnicul Asan-

Huzun, șahul Perșilor? Din vina cui a pierit? Oare n-a pierit tocmai pentru că s-a bizuit pe făgăduielile lor goale?

Să-i tulbure la mesele bogate, și, în somnul lor, fantoma lui Scanderbeg!

Î» fi

I s-a le arate neguțătorilor și papei că li se apropie și lor scăpatul! Ștefan voivod a stat în furtună cât a putut! Dom«ui dimprejur, în loc să-i fi sărit în ajutoars au vrut să-i puprindă țara! Să spună Venețienilor, să folosească bucata de postav ca năframă pentru șters lacrimile! Căci în lacrimi *bor* izbucni, când le vor pătrunde ienicerii în casele le negoț!

Ambasada lui Ion Țamblac a ajuns la Veneția în pii 1478, în mai 3. Căpeteniile neguțătorilor s-au adunat repede la Senat. Înainte de a-și începe cuvântul, Ion Țamflac i-a cercetat pe rând:

!, - „*Prea înălțate principe și domn!* a început el, ci lind epistola lui Ștefan voivod... *Aceste sunt lucrurile pe mare le spun cu gura mea, eu, Ion Țamblac, sol și uncheș fi domnului Ștefan Voivod, din partea lui Ștefan Voh? odL jlă toate acestea s-au săvârșit din partea Turcilor în țara sa, Luminăția voastră trebuie să fi auzit de la mulți. E măevărat însă că cele ce au urmat nu i s-ar fi înirmplat dacă ar fi știut că principii creștini și vecini cu dânsul au să se poarte cu el așa cum s-au purtat.*

Nu vreau să mai adaug cât de folositoare este pentru treburile creștine această țărișoară a mea: socotesc de prisos să mai spun, căci prea vădit este”.

— Așadar, aceste sunt lucrurile ce mi-a poruncit Ștefan, Bă le aduc la cunoștința domniilor voastre... a încheiat Ion Ifamblac, după o scurtă oprire. Aflați că am scrisori și worbe către Prea Sfântul Părinte. Dacă domniile voastre îmi veți îngădui să mă duc, mă voi duce; dacă nu, nu!

— Stejarul din Borzești

87

Sfârșindu-și cuvântul Ion Țamblac și-a dat seama că nici de data aceasta Ștefan voivod nu se va bucura de

ajutorul Venețienilor. Le-a spus în adaus că au să se căiască amar când vor simți și ei ce înseamnă robia! Și părăsind adunarea, s-a oprit într-o piață cu porumbei și a privit cetatea.

Era noapte și luminau ferestrele.

S-auzeau muzici și glasuri vesele de petrecere.

Pe canale pluteau gondole.

Ion Țamblac i-a blestemat, încredințându-i printr-un cavânt greu, rostit în sinea lui, că stejarul Moldovei nu se

Va prăbuși!

33

Era zi de hrămuire la țara Moldovei. Oamenii petreceau, uitând viforele trecute și amăgindu-se asupra celor viitoare.

Ștefan cel Mare a pornit în preumblare, cu puțini soți de drum, să-și vadă țara în petrecere, parcă să ia putere din puterea acestei oști mari, harnică pe ogor, de mânca pământul, ca furtuna la petrecere și amarnică la darea sângelui pentru țară!

Încă din primele clipe, mânia sa a și simțit cum tinerețea i se întoarce acasă, ca o fată bălaie dusă vremelnice pe la alte așezări, pe la alte hore. Și a poruncit petrecere mare, și mânia sa, în târg la Suceava 1

Medelnicerii au așternut masă.

Au prins să se arate bogățiile, pe tăvi și-n butii!

Au grăbit dinspre culmii etolnicei și paharniceii

SS

— Când s-a lăsat noaptea peste steagul cu bour, cămărașul He lumini a pus în sfeșnice luminări de ceară curată. Pușijașii au cercetat încă o dată bombardele de la Creneluri, Cum s-a suit pe zid straja de Răsărit, și la țintit ochii spre Kealuri, unde stăteau pândarii focurilor dinspre Nistru, I Ștefan a frânt pita!

Apoi, când a ridicat paharul, mesenii s-au ridicat și la ironeluri au trăsniat toate bombardele deodată!

Luminările și-au plecat flăcările, ca de-un vânt!

S-au zguduit ferestrele, în timp ce huietul se rostogolea hpre păduri și văi, până departe. Așa a priceput

țara că în clipa aceea Ștefan a intrat în petrecere. Târgul, așternut IOS, pe pârâu, a prins a descărca sâcâiușuri, la întrecere cu bufniturile bombardelor. La cramele satelor, țigani robi icărpinau în draci cobze și lăute! Răzeși și dijmași crăpau pământul sub tactul repede al Bătutei.

Dar care om moldovean nu se bucura?

Încărcau carele cu măturii ale belșugului și dragostei; butii cu vin, pâini de grâu, mascuri fripți la țiglă, struguri; porneau spre Suoeava-n sus, întemeind petreceri la focuri, Hn apropierea voivodului, pe dealuri și pe Câmpia Direplății. Împreună cu Ștefan apărau țara, împreună să petreacă! Cu el împărțeau nevoile, cu el să împartă și bucuriile răgazului! Când trăsneau bombardele» ei se săltau din Burul ștergarelor, ridicau cupole și ulcelele, închinându-le fepx e turnurile cetății. Beau până la fund, dintr-o sorbitură, în sănătatea lui Ștefan voivod, dorindu-i cu glas tare întru pulți ani să trăiască!

m

— Oștenii mei... a spus Ștefan Vodă, auzindu-i, și s-a dus la o fereastră, să-i vadă așternuți împrejurul butiilor și ștergarelor.

Și *p* închinat cupa pentru tot norodul lui, pentru toată Moldova zbuciumată

Apoi s-a așezat iar la masă, în timp ce cămărașul de lumini schimba al doilea rând de luminări, în sfeșnicele aurite și-n ulcioare.

După ce a văzut pământenii în petrecere, Ștefan a căzut pe gânduri.

— Mi-am amintit de cei morți... a rostit încet, vărsând sub masă câțiva stropi de vin.

Mesenii tăceau, căzuți și ei pe gânduri, către bățăliile înfricoșate ale Moldovei. Unde erau Mârza și Stanciu, Bodea vornicul, pârcălabii Pașcu și Buhtea, și Iuga Postelnicul? Pieriseră toți sub iataganele lui Mahomed Sultan, apărând întăriturile pădurilor. Pierise atunci floarea luptătorilor. Dusesse Pârâul Alb la vale sângele Moldovei, amestecându-l cu prundurile și florile.

Ștefan și-a amintit cum și după izbânda de la Valea Albă s-au grăbit iar toți rigii Europei să-l laude. La ban-eheturi se închinau cupe de aur, în numele Eroului lăsat să apere Europa singur...

S-au ridicat mesenii. Bombardele au trăsnit iar, hohotind din douăsprezece guri de foc. Iar închinau răzeșii, așternuți pe dealuri și pe Câmpia Dreptății. Străjerul dinspre Nistru sta tipărit pe albăstrimea văzduhului, sprijinit „m halebardă. Deodată a zărit departe, în negura nopții, o flacăară, pe dealurile Botoșanilor. Altă scânteioară a clipit, mai

1.40

departe, încât străjerul și-a dus cornul la gură; dar și

t*

It iar, la locul lui, când clipirile focului au pierit.

Era târzie vreme de noapte. Sfetnicii și oaspeții au trăit la odăi, să se întindă somnului. S-a risipit și răzeșimea. otul a căzut în liniște. Numai la o ferestruică a cetății se reea ca o pată gălbuie. Acolo sta Ștefan, singur, în priviere. Oare ce furtuni se vor mai stârni asupra-i? Va mai ițea. oare, și de acum înainte, să înfrângă vânturile? îniala i-a trecut repede.

Se înălbăstreau ferestrele, în zorii de toamnă. Lumână-le pâlpâiau pe sfârșite. Ștefan Vodă a ieșit pe zid. cu capul și, să-l bată vântul dimineții. Steagul cu bour fâlfâia pe un Se desluseau păduri de rugină și dealuri goale. Munți ibaștri se vedeau în depărtare, la Asfințit. Ștefan a coprât de pe zid, în timp ce la Mirăuți clopotele sunau derbătoare.

Apoi, Ștefan s-a tras în chilioara lui, să cugete. Ce va mâine? Răspunsul i l-au dat mai târziu niște pământeni pe la smârcurile dunărene, care zăriseră, după stufuri, bane și vârf de lănci. Galioane cu corăbieri negii se arară la geana mării. Și multe cumpene aveau să vină!

multe ori aveau să-l mai laude pe Ștefan voivod rigii craii, la ospățuri.

O cută i se adâncise între sprâncene.

În sfârșit, în fața timpurilor strâmte ce trebuiau

șovină, I hi simțit să urce la toazda. Leahului, spre a depune ju-BLtnint de vasal; și n-a fost zi mai neagră în viața voivomdului! Înainte de purcedere, a tot repezit într-acolo soli cu scrisori, arătând că în niciun chip nu acceptă să-și plece genunchiul, de față cu lume adunată, ci în momentul cel crâncen să se afle singur numai cu Cazimir riga...

Bătrânul și îngâmfatul rigă a răs în sine și în fața șleahțicilor săi, neînțelegând de fel izvorul atâtor opreliști din firea cutezătorului vasal. A trimis răspuns că primește să fie numai singur când va fi să îngenuncheze Ștefan, și că în acest scop va veni la Colomeia. S-au înghesuit taberele la Colomeea. Riga Cazimir nu și-a ținut cuvântul. Când Ștefan a îngenuncheat, cortul sub care stăteau numai ei doi s-a ridicat! Ștefan a înghițit greu rușinea, dar avea să se răzbune amarnic mai târziu, la Codrii Cosminului, lângă Cernăuți!

Acestea se întâmplau în anii 1484, și în Apusul Europei se petreceau fenomene extraordinare, în curajul străpunerii necunoscutului. Nu târziu după aceea, corăbierul Bartholomeo Díaz înconjura Africa, descoperind, în sfârșit, drumul pe mări spre India, și lărgind aria lumii, înglobând pământuri și ape în științele geografice.» Iar în 1492, Cristofor Columb străbătea Atlanticul, descoperind lumi noi și uimind de o mie de ori prin fapta sa țările și cetățile.

În Germania, în cetatea Nürnberg, curioșii puteau vedea globul pământesc alcătuit de Marthin Behaim, și călătorii și neguțătorii grăiau și la Suceava despre toate cele noi și extraordinare. Cu cât vestile marilor descoperiri se îndesau, Ștefan voivod își da seama că începe o lume nouă și tânără, și-l ardea suspinul că a ajuns la căruntețe și la amurgul cel inevitabil. Îl chinuia rana de la picior căpătată în primele lupte de la Licostromo, și medici europeni și din

Isia veneau să-l oblojească. A încercat știința nouă a mofcicinei, scriind către dogele Veneției, *messer Leonardo*

Lojedano, să-i trimită medicamente, și a chemat la patul său ilți și alți medici, din Germania și Italia. Stejarul presimțea apropierea desfrunzirii, dar rădăcinile lui erau tot pdânc înfipite.

Astfel, avea să-și dovedească puternicia până la amur-fcul definitiv, când Ion Albert, noul rigă polon, a vrut să-i surprindă țara și să-l înlocuiască. Mințind că merge cu oș-lile sale spre a cuceri din mâna Turcului cetățile Mării, Ion Ifubert a fost prins cu minciuna, și stropșit îngrozitor în jlocirii Cosminului! Pleavă s-a ales din puternica oaste a Invadatorului, când a fost prinsă în codru, între copacii gata pregătiți de prăbușire! Tunurile grele, trase de câte cinci-leci de cai, cavaleria ușoară și cea grea, gloatele și carele m³ povară, toți și toate una cu pământul s-au făcut.

Atunci și-a spălat Ștefan cel Mare și rușinea de la nlomeia!

Pentru a ne da seama de vânturile vieții lui, e destul să arătăm că a purtat patruzeci și șapte de războaie și aproape clin toate a ieșit învingător. După fiecare război I zidit monumente pe osemintele vitejilor, după cum Ducii lui Burebista ridicau gorgane, după cum alte popoare din antichitate ridicau dumbrăvi.

Ștefan voivod a stat drept, jumătate de secol, însă fallicul stejar care rezistase tuturor furtunilor s-a prăbușit teodată. El, care a avut liniștea vântului și se odihnisse prea puțin în jâlț, la sfârșit zăcea pe patul de suferință, ținut de lodagră, cu toate că inima de șoim se repezea Spre cer.

103

Simțind unii privilegiați că nu se mai poate mișca, ou și prins să pună la cale hicleniile binecunoscute. Și prinzându-i, Ștefan voivod a poruncit să fie legați în juvături! Și să fie scoși afară din cetate, pe Câmpia Dreptății!

Și adunându-se pârgarii și oștenii, și toată suflarea Moldovei, a urmat înfricoșător județ.

După ce i-a dat osândeii, Ștefan voivod a privit întinderile, râurile, semănăturile coapte, pădurile și munții fumurii încremeniți sub pâclele depărtării.

— Săraca Moldovă! a oftat adânc Maria sa, și ochii albaștri au slobozit două lacrimi.

VKANCEA

1

Războiul înfricoșat din iulie 1476, la Valea Albă s-a jehâi. și cumpăna a stat vremelnic de partea puterilor lui fciahom. Pierit-a acolo floarea vitejilor. Pulbere să îi din hânsarii cavaleriei ușoare, și dirf cavaleria grea. Țara licidevei era arsă din cer. până-n pământ. Focul dezlănțuit fc-a adăugat arșiței grozave de iulie, încât cimitir era lumea, de la Dunăre ia brazda Pocuției.

Și după ce cumpăna s-a înclinat de partea puterilor lîrgiei, și după ce apele Pârăului Alb s-au întunecat de sân«ele curs, Ștefan Voivod a privit gurile tunurilor moldovenesti încă fumegând. S-a uitat la artileristii morți între wo\i, la hânsarii adormiți de veci odată cu caii lor, s-a uitat la arcași, la arbaletieri – și întunecată jale l-a cuprins... JDchii lui au și lepădat un șirag de lacrimi către soarele răsărind. A gemut înspăimântător asupra tăcutului câmp I luptă:

— Oh. feciorii Moldovei mele!...»

Dar unui bărbat vrednic nu-i stă bine să-l vadă soarele lăcrămând: a pornit numaidecât, însoțit doar de câțiva supraviețuitori, întâi s-a gândit să treacă brazda Moldovei, să fceară ajutor de la rigi și crai, dar știa că cuvântul lor ține Ki frunza-n vânt... Trebuia să se bizuie și acum numai v

165

pe țară, trebuia să „cheme în ajutor ultimii stropi de vlagă ai țărișoarei lui, ce s-ar fi putut asemana cu o căprioară încolțită de tigru, și de leopard, și de leu în același timp.

Cine asculta noaptea codrii, bine și adânc auzea cornul Voivodului. Semăna cu mugetul zimbrului. Era ca o chemare ultimă la încercarea vitejiei. Ecourile preluau chemarea și o duceau în tuspatri zările, ori încotro se aflau sate răzlețe sau bejenari. Trimisese Voivodul și câțiva

călăreți pe drumurile ferite, să afle țară pribeagă prin hârtoape și munți, și s-o cheme la încordarea ultimă... Și încet-încet rămășițele de țară se adunau pilc lângă pilc, pe când cotropitorii nici nu gândeau...

Sultanul Mahomed al II-lea împresurase în vremea asta, cu o parte din oaste, Suceava, și-și trimisese altă parte pe apa Nistrului, la Hotin.

Dar cetatea Sucevii se da greu! Rezistau eroic și tunarii, și arcașii de la meterez! Văzând deci că nu-i treabă ușoară, Mahom sultanul a poruncit să se sape șanțuri și mai adânci, căci aveau să țină cetatea împresurată mult, până ce toată vietatea avea să piară de foame și sete... Dar n-au mai apucat să vadă cum se predă cuibul vulturilor Moldovei! Foamea s-a arătat în rândurile oștilor împresurătoare. Secera și setea, căci fântânile erau otrăvite, iar râu-șorul Sucevii aproape secase. Mai apoi, urgiei, foamei și setei i s-a adăugat a treia, și cea mai grozavă, ciuma, și a prins și ea să secere în șanțurile împresurătoare!

Sultanul Mahom nu se mai gândea acum decât la un drum de scăpare din această Bogdanie Neagră!! Și-a

— Nume dat Moldovei de cotropitorii turci.

chemat căpeteniile într-o noapte, la cortul întunecimii sale! Căpeteniile numaidecât au venit, și au căzut cu fața la pământ, bătând temenea spre secera lunii și spre tuiurile de pe ușa cortului.

— Ce aveți de spus? s-a stropșit Mahom. Am învins Cara-Bogdania sau nu?

— Am învins-o! au răspuns căpeteniile într-un glas.

— Pe totdeauna?

— Pe totdeauna! a răspuns un pașă. Ștefan Voivopul a și pierit la Valea Albă.

— Ba, Moldova n-ați învins-o, iar Ștefan cel Mare n-a murit! s-a auzit un glas de la meterez, și o piatră a astupat gura ce grăise.

Au huit tunurile de pe ziduri - au răspuns tunurile Ide pe colinele împrejmuitoare. Mahom a poruncit tuturor să sară la un iuruș ultim, dar nu i-au răspuns decât

gejrnetele răniților și muribunzilor. Și peste șanțurile potopită de foamete și ciumă, tunarii Sucevii vărsau ghiulele, și ploua cu pietre, și săgețile întunecau soarele.

Apoi, într-o noapte, apărătorii cetății au auzit cum cotropitorii prind a părăsi șanțurile, lăsându-și răniții, muri-[bunzii și morții - și apucă repede spre sud, la Dunăre...

Curgeau ca un puhoi, nemaipomenit de lung, și lat, și [învălmășit. Mâncaseră vitele de povară și caii, încât cu [greu își duceau armele și mai cu seamă tunurile... Cum se prepezeau la fântâni, să bea, dădeau de-o mocirlă neagră.

1 Tui - steag făcut de obicei din coadă de cal.

107; stoarsă până la strop de alți însetați, din alte coloane în

Nu se mai uitau că-n jurul fântânilor se aflau morți, iriți - de otrava băută: își înfingeau și ei gurile în mocă la din pumnii tremurânzi, și o mâncau hulpav, și după un timp își dădeau ochii peste cap...

Așa mășuaia în coborâșul spre Dunăre oastea Mahom! Și cu cât timpul trecea, grija întuneca și mai tare fruntea cotropi torului: unde se afla Ștefan, domnul Bogdaniei? De ce în tot lungul acestei țări nimeni și nimic nu se arată? Astfel gândind, Mahom tot câtă spre munții și codrii plini de întuneric. Simțea că primejdia dintr-acolo va veni, și porunca bulucurilor să mășă-îuiască mai strânse, mai repede... Cercetașii zăreau uneori, înainte, departe, călărimi. dar toate dispăreau ca niște năluciri, în umbre. Și cornuri. se auzeau... Și chemări de clopote... Dar cum se opreau cotropitorii să le asculte mai bine, încetau și cornurile și clopotele. Mahom gândea însă: Cum ar putea renaște așa de repede Neagra Bogdănie. ansă din cer până-n pământ, și cu eroii ei morți la Vâlqa Albă?

Cum putea renaște Neagra Bogdănie, cotropitorii aveau»-o afle numaidecât...

2

Într-un sâtișor de pe apa Troi asului, într-o noapte, a ajuns la un om pribeag. S-a arătat întâi la un foc din margine. Bejenarii i-au văzut ciubotele rupte, sumanul,

aria brașovenească, obrajii încrețiți de niște griji ne-*me*. L-au poftit la foc, și cu sfială i s-au plecat, când s-a ucit în loc și i-a fulgerat în cornul de la șold piatra rupă. Îl însoțea un feciorel îmbrăcat la fel, tot în *sumart*, cu pălărie brașovenească și cu ciubote rupie rândoi s-au pierdut în întuneric, tăcuți, așa cum ajun→eră la focul de pe malul apei. S-au oprit în mijlocul Btului, în crucea drumurilor, în fața unei case înneonju-Kă de garduri înalte, ca de întărituri, și de pomi uriași, *m*

[- Aici... a spus pribeagul cel bătrân. Bate în poartă...

[- Bat! Dar parcă are să deschidă? a răspuns feciore-B. Cine deschide pe-o cumpănă ca asta?

[- Bate în poartă! a spus încă o dată pribeagul bă-lân. Cine doarme pe-o cumpănă ca asta?

dorul a bătut des și apăsător, dar numai pustiul a
F

puns după gardurile înalte. S-a stârnit o cucuvaie...

— Bate mai tare... a poruncit iar pribeagul bătrân.

Dacă răspunde nici a treia oară... - atunci...

— ...înseamnă că mama Vraneea a murit. Bifai baie I dată!

— Bat, cum să nu bat? Iată...

Feciorelul a bătut a treia oară, mai tare, și au răspuns numai pustiul și țipătul cucuvaei...

— Nu răspunde...

— Se vede că nu răspunde... Să încercăm și cu glasul tomului...

109

Sfârșind cuvântul, pribeagul bătrân și-a scos cornul de la șold. Când și l-a ridicat spre gură, feciorelul i s-a ple» cât cu sfială, amintindu-i că și cornul se uscaseră de sete și și pierduse tăria glasului, așa încât ar trebui să-i toarne măcar un strop de vin în muștuc.

— Dar ai vin? a întrebat pribeagul bătrân, bucuros.

— Mai sunt doi stropi: unul pentru gura cornului, celălalt pentru inima Mariei Tale...

— Îți mulțumesc pentru amândoi! a răspuns pribeagul, și i-a venit un pic inima la loc, și după ce a dat

cornului să bea, și-a ferit mustața într-o parte și-n alta, și și-a ridicat chiupul cu vin spre gură...

Apoi cornul a sunat o dată, înalt, până-n tăria cerului, pe urmă a coborât într-o aulire molcomă. Și, cum a tăcut cornul, pribegii i-au ascultat ecourile, rostogolindu-se până-n adâncimile întunericului, ca o ciurdă de zimbri... Și nici acum poarta nu s-a deschis.

Și a mai sunat o dată cornul, și glasul lui n-a mai urcat la tărie, ci parcă adâncul pământului ofta... Și poarta tot nu s-a deschis.

Și nu s-a deschis nici când a răsunat a treia oară, mai adânc, mai prelung, până ce toate văile Trotușului se umpluseră de chemări de corn; erau ca niște ciurde de zimbri, îndepărtându-se în fugă cumplită, ca rostogolirile de tunet, înconjurând jur-împrejur zarea și întorcându-se și pierind în vecinătatea casei tăcute...

— Se vede că mama Vrancea a murit... a spus oftând pribeagul bătrân. Să mergem...

tiu

— Să mergem?

I Bar n-au apucat a porni. Drugi au sunat, repeziți la parte de pe porți. Un glas amarnic de femeie striga, întreba:

— Hei! Hei! He-he-hei... Dar unde ești, Doamne?

Iu am visat, sau am înnebunit, sau a sunat cornul lui efan Vodă?... Unde ești, Ștefan Vodă? Hei! Hei! Hei!

turn erai aici! Dar nu, nu se poate: numai un corn din *mia* Moldovei mugește ca zimbrul...

— Cu drept grăit-ai... a răspuns pribeagul bătrân. Un Ingur corn sună ea atâta jale... Pace și sănătate, mamă frâneea!

— Doamne, Măria Ta! a răcnit mama Vrancea, că Ind în genunchi și sărutându-i poala sumanului. Dacă nu

— Ai fi domn și stăpân, te-aș lua în brațe și te-aș săruta...

Pe I tim în răzeșia mea...!

— Mulțumim domniei tale, marnă Vrancea! Te urkez,

căci ni-i foame și sete... și inima ne sângeră de jale...

Cumau intrat în ogradă, drugii au fost repeziți la loc e porți, și mama Vrancea a deschis ușa larg, și făclii lueau, ourând, în casa de răzeș, largă, însă cu psreții goliți de scorțuri și lăicere.

— Umblu și adun țară... a glăsuț Ștefan Voivod, lupă ce s-a ospătat din belșug, împreună cu soțul său.

De bună seamă ai auzit, mamă, jalea Moldovei întâmplată

Ia Valea Albă... Acolo mi-au rămas și hânsarii, și pedesjrirnea, și Mahom însuși mi-a împresurat cetatea străbunilor, Suceava!

III

— Am auzit, Măria Ta, de toate nenorocirile! He-he. hei, Doamne! Păcat că nu mai trăiește Toader al meu, că altfel se rânduiau cumpenele timpului. Dar ce drum ai, Doamne?

— Pornim mal departe, să adunăm țară...

— Prea bine, Doamne! Văd însă că stai slab, și cu încălțările, și cu îmbrăcărilor... Am să caut într-o ladă, numai dac-oi nimeri pe întuneric locul unde-am îngropat-o... Mai suit în ea niște încălțări și niște îmbrăcați, de pe când trăia Toader... Ți-l amintești?

— Cum i-aș putea uita? a răspuns Ștefan Voivod, și a stat o clipită cu ochii țințiți în timp, la o vijelie petrecută la Podul înalt lângă Vaslui. Toader? Se poate să-l fi uitat, mamă Vrancea? Venise la bătălie cu șase feciori... Dar ce-ți fac feciorii?

— Sunt sus în munte... După ce Toader al meu a pierit la Podul înalt, răpus chiar de paloșul begâerbegului1...

— Îmi amintesc! Toader, soțul domniei tale, a dărimat întâi calul acelui begâerbeg, secerându-i picioarele cu un drug".

— ...da, Doamne! Pe urmă a fost praznicul oștilor, cu răsplata vrednicilor? Feciorii mei s-au întors toți, cu tatăl lor mort, dus pe pat de sulițe! Sub căpătâi i-ai fost pus chiar Măria Ta, cu mâna Mariei Tale, hrisov de vrednicie.

1 Beglerberg - cuvânt de origine turcă, înseamnă căpetenia unei provincii.

112

și dovadă în veac că a știut să apere pământtd Hârinw» șese! Iar feciorilor mei le-ai dat seu leală în veci, de bir și oaste...

— Așa este. Scutiți să fie și de acum înainte, în vecii-vecilor... Iar acum, te rugăm, mamă Vrancea, stinge făcliile, să furăm timpului un pui de somn...

Numaidecât făcliile s-au stins.

Cum oaspeții au adormit, mama Vrancea a ieșit în tindă. A luat de după ușă buciumul mare. L-a scos în prag. I-a turnat în gură borș acru și o oală mare de vin. Pe urmă I-a luat pe umăr și a urcat pe-un dâmb.

Inti, buciumul a dat un geamăt, o chemare de probă. Și mama Vrancea a prins după aceea să sune din bucium, cu toată puterea ei de zmeoaică:

Coborâți! Coborâți! Repede! Repede!

Și, nu după mult, s-a auzit răspunsul din creasta muntelui, din alte buciume, ca niște suspine sau ca niște fâlfâiri de pasăre pe apele nopții:

«Până-n zori, venim! Până-n zori, venim...»

Și-n vremea asta. Ștefan Voivod dormea profund, și ca prin vis auzea aulitul buciumului ei. Și după ce aulitul

III

a s-a alina, el a adormit mai profund, după atâtea zile și săptămâni de pribegie. În răstimpuri ofta prin somn: - Oh, Moldova a inimii mele...

, 3

Cum soarele a dat primul fulger apelor Trotușului, Maria Sa a sărit din așternut, gata de drum, parcă rușinat că-l apucase lumina dormind. Numaidecât s-a mirat tare, văzând la căpătâiul patului îmbrăcări de răzeș noi-nouțe, mirosind a busuioc, și alături cu patul cizme cu botfori roșii, brașovenesti, cu bold sclipitor în față și cu piteni ușor zornăitori. Două tolbe, tu pită proaspătă și cu caș, stăteau, de asemenea, alături, pe laiță, iar pe masă se afla gata pregătită gustarea de dimineață și o ploscă cu vin,

destul de pântecoasă. Apa din cană mirosea a dumbravnic, încât când și-a clătit cu ea fața și gura, Ștefan Voivod a simțit toată puterea pădurilor Moldovei; parcă întinerise la loc, dintr-odată, absorbind tinerețea dintr-un stejar cu rădăcinile până-n adâncul timpului și pământului și cu coama până-n soare...

Mama Vrancea sta sfioasă la ușă, așteptând îngăduință să intre. Zâmbea cald, ca orice mamă când își pregătește feciorul de drum lung, și ofta des, bodogănind cine știe ce, ca să-și acopere jalea...

HI

Moldovei! e-api văzut în-forățîșez Măka Ta! binevoiești.

— Iată, Măria Ta! De la mine puțin, de la alții mai mult. Îți sta bine îmbrăcarea de răzeș, căci tu, Doamne, ești doar răzeșul *cel* mare, părintele răzeșilor Sameni, Doamne, cu Toader al meu, și când **t** acum o clipită, îmbrăcat așa, mi-a venit să te și să te sărut... Dar nu despre asta-i vorba, Altceva dau eu pământului Moldovei: dacă uită-te afară...

Ștefan Voivod s-a uitat deodată pe fereastră, și s-a dat un pas înapoi. S-a frecat pe la ochi, să alunge o nălucire, o amăgeală... Ce era asta? Când se adunaseră cele șase cete de călăreți, sub streășină codrului? Cine erau căpeteniile, feciorii ceia pietroși, la cușme cu pană de vultur și cu bold?

— Iată Doamne... a continuat mama Vrancea, plângând de bucurie. Prin hrisov i-ai scutit de bir și moarte, dar cum să stea la scuteală, când pământul strămoșesc geme? Ți-i dau, Doamne: du-i la fapte de vitejie... și ce va mai fi vom mai vedea...

Ștefan Voievod nu s-a putut stăpâni: i-a apucat mina dreaptă și i-a sărutat-o adânc, rostind:

— Îți mulțumesc, mamă...

Și, sfârșind, Ștefan Voivod și-a zdrobit o lacrimă între gene, apoi a ieșit în pridvor, drept în bătaia zorilor. S-au descoperit cele șase cete. Într-un glas au strigat:

— Întru mulți ani să trăiești, Măria Ta... Du-ne la

fapte de vitejie!

? i

lui.

— Numai decît, fii ai Vrancei! a răspuns Ștefan Voivod, și fleiorelul ce-l însoțea i-a adus la prag un armăsar negru:

— ificalecă, Doamne, că ne apucă ziua albă.

— Du-i la fapte de vitejie... spunea în vremea asta mama Vrancea, uitându-se la feciorii ei, pe rînd, și rîzînd printre lacrimi. Poate i-ai uitat, de la Podul înalt, Doamne! Să ți-i amintesc eu: pe primul, cel voinic cît zmeul, și semănînd ca doi stropi de apă cu taică-Tsu. Costaehe îl cheamă! Pe al doilea, cel cu fața brăzdată de patos, și cruciș și curmeziș, Dragoș îl cheamă. Pe al treilea, cel sfios sub cușmă, Vasilică îl cheamă! Pe al patrulea, cel cu ochii iuți, îl cheamă Gheorghită! Pe al cincilea, cei cam cărn, îl cheamă Onofrei! Iar al șaselea, Doamne, poartă numele lui Făt-Frumos din basm, adică Ion îl cheamă, și uite-l, Măria Ta, că abia se ține în șa de iute ce-i...

Și, cu cît rostea numele feciorilor ei, mama Vrancea, cu toată înfățișarea și glasul de zmeoaică, simțea cum o podidește tot mai tare plînsul.

— Dar pe mine, mamă, cum de m-ai uitat la număr?

s-a auzit deodată un glas subțirel. Ce-i asta, bădie Costaehe? Ce te uiți așa de rîu la mine? Ei, da' am fugit de la monahia Bistriței, de la cărturărie, căci Moldova are nevoie și de brațul meu...

Mirare mare au arătat cei șase frați, dai mai mare, Vrancea și Ștefan Voivod!

Îi.

— Cine-i, și al cui e puiul? a pus întrebare Maria Sa.

— Puiul? Care pui? a răspuns nou-venitul. Pui am fost, Doamne... Sunt Mitruț, al șaptelea fecior al Vran-cei! De cînd sunt unii oameni opriți să porceadă la fapte de vitejie? Vreau, Măria Ta, mamă, și fraților, să merg la luptă...

— Ba, fă bine și te astîmpără... a răspuns Vrancea, albă de spaimă. Tu, la luptă? Ești crud încă, și drumu-i

lungi Poate ostile Moldovei vor ajunge tocmai la Țâligrad 1!

— Apoi, tocmai de aceea am fugit de la monahie, căci vreau să merg până la Țâligrad și eu... îngăduit fie-mi, Măria Ta, să mă alătur scuturilor tale... Iată, am și eu arme tari...

Mitruț și-a și arătat Voivodului spada și scutul, și calul înșeuat gata, lăsat mai la fereală.

— Dar știi mânuî spada? l-a întrebat Ștefan Vodă, zâmbind stins.

— Bineînțeleș, Doamne...

— R Ba, știe mai bine mânuî cărțile, Măria Ta! Căcă doar de aceea l-am dat tocmai la monahia Bistriței, să iasă caligraf... Nu știe mânuî arme! Nu-l crede...

Și grăind, mama Vrancea se îngălbenise rău, de teamă că Voivodul îi va primi pe vânturatecul Mitruț în oaste...

1 Țâligrad - Istanbul.

UT

— Îngăduiești, Măria Ta? întreabă Mitruț, a treia oară. Mă poți pune la o probă, dacă te îndoiești de vrednicia mea...

— Hai! s-a auzit deodată glasul ca de zmeu al lui Costache. Ți-arăt eu ție cum se fuge de la învățătură...

— Ți-arăt eu... s-a auzit și glasul lui Onofrei.

— Nu-i nevoie de nicio probă... a răspuns Ștefan Voivod, în timp ce Mitruț se și oțăra spre spadele celor doi frați. Țara Moldovei, dragul meu Prâslea mititel, are nevoie și de aprigi mânuitori de penițe de vultur. Rămâi la vatră! întoarce-te la învățătură...

— Ascult, Doamne, a răspuns Mitruț, cu un surâș șiret bine ascuns sub cușma cu bold.

— Să aibă iertare, Măria Ta... a spus mama Vrancea, și plângea mai tare, și strângea degeaba, în pumnul vrednic să sfarme cremene, lacrimile, ca pe niște grăunțe dese, aurii în soarele dimineții.

Prâslea cel mic părea o fată de voievod, coborâtă dintr-o zugrăveală veche; fața cu zâmbetul sfios, mâinile

albe și subțiri, părul ineâat căzându-i pe sub coif pe umerii de față, straietele alese, de domnișor, toate arătau că Mitruț învață cărturărie și stă la umbră...

— Măcar să-mi petrec frații, Doamne... se ruga el, îngenuncheat în fața lui Ștefan Voivod. Îi petrec drum de-o poștă și mă întorc.

— Fie-i îngăduit aceasta! a răspuns Ștefan Voivod către Vrancea și către feciorii ei. Dar să-ți ții cuvântul, Prâsleo...

113

— Se poate altfel, Doamne? a întors răspuns Prâsica, Am doar când vedea și turcime năvălitoare și Țăligradul...

— Să aveți grijă de Mitruț, să nu meargă prea departe! striga mama Vrancea.

— Numai până la Țăligrad... a răspuns Mitruț, râzând.

— Să aveți grijă, să se întoarcă într-un ceas, sănătos... a strigat ea, din nou, în timp ce pâlcurile ieșeau de sub streășină codrului și se rânduiau în urma Voivodului.

Apoi, mama Vrancea și-a scăpat capul în piept. N-a plâns. A gemut numai, ca o zmeoaică. Ură mai neagră a cuprins-o împotriva cotropitorilor. Își va mai vedea feciorii?

...

Chiar din clipa aceea a și început a-i aștepta. Auzea tropote neconținute: poate treceau alte și alte călăriri ale Moldovei, poate își auzea doar bătăile inimii.

4.

Bulucurile turcești se zvârcoleau mai departe în jos spre Dunăre, mai uscate de foame și sete, și dintr-odată, pe când nimeni nu se aștepta, Țara Moldovei s-a trezit ca un singur cuget și ca un singur gând. Primul semnal l-a dat natura, bubuind din tunetele îngrozitoare, trăsbind și fulgerând - și au început clopotele, cornurile și buciumele, și nu se vedea nici în cer nici în pământ... Călăriri

119

și pedestrimi au apărut deodată, cu mii de spade și lănci, iar arbaletetele și tunurile nu mai aveau număr...

Printre cornurile chemătoare se deskișea unul cu muget ca ă! zimbrului, și se auzea numai în frunte, mereu unde vrăjmașii erau mai mulți și toate pâlcurile se orientau după chemarea lui...

Ștefan Voivod încerca să-i prindă viu pe întunecimea Sa Mahom, și-l urmau pas cu pas, mișcare cu mișcare, feciorii Vrancei! Amarnic învârtea un drug prins în lanț Costache! Dar aprigul luptător mereu parcă avea o nălucire: de-un timp încoace, în toiul luptelor, pe la popasurile pentru strângerea răniților, mereu i se năzărea o față cunoscută, un feciorel frumos ca o fată, semănând așa de bine cu Prâslea!... Sta locului Costache, cât sta, să se uite, dar feciorelul, fie că-și lăsa capul în piept, fie că și-l întorcea repede în altă parte, sau, dacă era toiul zbuluciumului, se avânta repede înainte.

— Știți bine că Prâslea s-a dus acasă? Nu cumva l-a păcălit pe Vasilică? E adevărat că l-ai dus până la Adjud?

— Numaidecât, Costache. Dar ce, te-au apucat iar vedeniile? L-a dus până aproape de casă...

Și Costache iar își învârtea drugul grozav, și Gheorghită și Onofrei îl urmau cu spadele grele, ca la apiigile vânători de mistreți și lupi!

— Pe dânșii, mă! Nu-i lăsați, mă! Dați ca-n elini, mă...!

IM

După câtva timp turcimea fugea spre brazda celeilalte țări românești, către Brăila și Galați, la Dunăre, la galioanele de salvare...

— Opriți-i mă! Nu-i lăsați, mă! Dar să știți că Mi-truț a fost, fraților! Jur că l-am văzut pe Prâslea! Nu-i? Unde-i? Că acum era la spatele nostru... S-a întors acasă, cum a făgăduit, sau văd eu năluci?

— S-a întors, dar mai mult cu sila s-a întors... Cel puțin așa spune Vasile, că el l-a dus înapoi, până la apa Trotușului!

— Și? Și?

— Vasue s-a întors, iar Mitruț a apucat spre casă!...

— Hm! Mare lucru ar fi... a încheiat Costacheși se tot

freca pe la ochi, să sperie nălucirea.

— Hei, Costache, ești chior? De ce lași Capcânu să fugă pe lângă tine? Arde-l, în numele Tatălui! Așa! N-ai grijă! Prâslea e acum acasă la sânul mămuchii...

Dar Costache a boldit deodată niște ochi mari cât cepele, spre o latură a câmpului de luptă, drept pe malul Siretului: iatagane și hangere îl îngrămădeau pe Prâslea, și-l împingeau spre râu...

— Dar acela cine-i? Nu-i el? Ha? Prâslea! Hei, Prâslea... Hai, repede, în ajutorul lui, că-l spintecă harapii lui

Mahom... Prâslea, ține-te bine, că venim... venim...

Toți și-au dat seama, deodată, că se rupseseră de pilcul lui Ștefan Voivod, și vrăjmași mulți îi înconjurau...

121

— Pe dânșii, mă! a răsenit Costacho, luându-și calul în pintoni și parcă zburând cu dânsul... Nu era mai bine dacă-l însoțea unul din noi pe Prâslea până acasă? Căci doar e mic... Dați! Dați, mă! Dați, dați!

Și astfel, schimbând sudalme și miluind vrăjmașii cu moarte, cei șase frați treceau ca vijelia înainte, în ajutorul lui Prâslea neascultătorul...

Și bătălia s-a învălmășit mereu înainte, spre Dunăre, și acum se auzeau și tunurile de pe galioanele turcești. Spadele românești, când se îndesau, când se răreau în jurul lui Ștefan Voivod, în timp ce bulucurile lui Mahom se aruncau pe corăbii sau de-a dreptul în apa Dunării...

Deodată, Ștefan Voivod n-a mai simțit lângă dânsul puterea celor șase feciori - dar i-a zărit, departe, luptând unul contra zece... și pe urmă nu i-a mai văzut.

Și bătălia sfârșindu-se odată cu seara, Ștefan Voivod a văzut cumpăna stând toată de partea săbiilor Moldovei. Și s-a purces la îngroparea morților și la alinarea celor răniri. Pieriseră cei șase feciori ai Vrancei. Ștefan Voivod a îngenuncheat și lângă Costache, și lângă Onofrei. și lângă Dragoș. La urmă a întrebat:

— Dar, oare, Prâslea? N-o fi venit și el, înapoi, de la Adjud?

Dar de unul, Prâslea, nu auzise nimeni. Singurii care știaau cine era acel Prâslea dormeau de mult, alături, somnul cel lung. Ștefan Voivod a poruncit oștilor descoperi
122

rea în fața eroilor. Și ostile s-au descoperit în „tăcere, pe urmă a poruncit să se pregătească numaidecât șase scuturi, și să fie bine împodobite, cu flori și ierburi. Și ostile i-au așezat pe cei șase feciori ai Vrancei pe scuturi și au pornit, în frunte cu Voivodul, spre apa Trotușului, sunau prelung surlele și cornurile. Și cu cât se apropiau de sate, îi întâmpinau clopotele încântări de aramă. Și se opreau des în drumul lor, și îngropau morții și adunau răniții. Ieșeau la marginea drumurilor satele și cetățile, să se uite la feciorii Vrancei, și să-și dea seama ce jertfa dăduse ea, pentru pământul strămoșesc. Natura reînvia, mai puternică, după urgia pârjolurilor, iar ploaia căzută la timp înviorase totul, de la spin până la ținta luceafărului. Și după un timp s-a învălmășit alaiul, spre Adjud, pe apa Siretului. S-au așternut ostile la hodină. Și pe când îngropau alți și alți morți, l-au deosebit pe unul cu obraz de față și cu ciuboțele de domniță! Avea un hanger înfipt în inimă. Pierise cu capul pe-o piatră din râu, dar întors spre cer, și zâmbea Prăslea, zâmbea și acum, către soare și ciocâiii, în timp ce Ștefan Voivod plângea de i se scutura zaua...

— Oh, feciorelul tatii! Neascultătorule! îl jeluia Maria Sa, săruindu-i obrazii reci, smuângându-i apoi din inimă hangerul. Ce voi spune maicii tale, neascultătorule?

Și plângeau ostile mocnit, în timp ce Ștefan Voivod îl ducea pe Prăslea în brațe, spre al șaptelea scut și răsunau cornurile. Și de la Adjud la Bacău, și pe toată valea

123

Trotușului, băteau clopotele, și nu se afla om să nu întrebe cine-i domnita cu ciuboțele, întinsă așa de frumos pe scutul al șaptelea... Și popor se aduna lângă popor, să urmeze alaiul, și bucium lângă bucium se aduna, și corn lângă corn, și parcă țara toată urca spre răzeșia Vrancei.

Ca să se mai ia cu treaba, și să-și mai uite gândurile,

mama Vrancea începuse a-i pregăti lui Pxisâea merinde de drum, numaidecât, căci îndată ce se întorcea, trebuia să ia din nou calea monahiei! Dar trecea timpul și el nu se mai întorcea...

Într-o zi aluatul dospea în copaia mare și focul în cuptor trosnea. «Cu cât îl trimit pe Mitruț înapoi mai repede, cu atât mai bine va fi... își spunea ea, căci dacă soarta războiului se schimbă și cumpăna stă de-a binelea de partea lui Mahom? Valea noastră va fi și ea stropșită de istov, și va trebui să pierim toți, însă Mitruț trebuie să scape, să ne urce sămânța neamului în veac... - *

Așa gândea mama Vrancea, frământând aluatul și măbind focul în cuptor, însă cu ochii sta numai spre fereastră... Și timpul trecea. De mult Mitruț ar fi trebuit să fi ajuns acasă...

Soarele trecuse de amiază, de mult, și pe când umbrele codrului se înngeau, potopind văile, ea a sărit ca arsă» auzind un călăreț... A sărit la fereastră! A țipat:

— Mitruț! Mitru!

Dar călărețul nici n-a întors capul. Era un vestitor deal lui Ștefan Voivod. Striga:

— Fiți gata! Bătălia a început...

Mama Vrancea s-a întunecat ca noaptea. A văzut că Mitruț nu mai vine...

Aștepta apoi zi și noapte și asculta foșnetele și glasul vântului și ușoara larmă a depărtărilor. Deseori, când apele vuiiau, prea tare, ori când vântul dărâma arbori bătrâni prin tauri *, ea sărea speriată, ieșea în prag și până la ziuă asculta inima tăcerilor. Trecători răzleți, oșteni sloboziți la vatră îi dăduseră veste despre sfârșitul cumpătului, și știa că Moldova era acum liberă... dar feciorii ei? veneau pe scut sau sub scut? «Numai de-ar trăi Prâslea... oh, dragul mamei Prâslea...» Uneori câinii ei ciobănești, coborâți din munte, apucau în lungul drumului, urlând de dorul stăpânilor. Într-o zi, câinii i s-au întors la prag urlând, și ea a cetit în urlet semnul de moarte. «Ce bine ar fi dacă s-ar întoarce măcar Prâslea cel mic...» – gândea ea.

Câinii au apucat iar la drum, și s-au întors abia după

o zi. Și când să uitat ea pe culmea dealului, departe, departe, a deslușit pulbere și qști oprite... Erau ca o pădure sub flamuri multicolore. De ce se opriseră, oare? Mama Vrancea a scos în prag buciumul mare. I-a turnat întâi în

1 Tăurî - apă stătătoare, puțin adâncă.

129

muștuc cuvenitele porții de vin și borș. Apoi și l-a potrivit la gură. A întrebat spre oști:

«Ce-i, feciori? Ce-i, feciori? Veniți? Veniți? Veniți? Veniți?»

Au răspuns, la o vreme, peste zece mii de buciume și cornuri:

«Venim... venim... » Venim... venim...»

Și mama Vrancea le-a întrebat pe toate:

*

«Dar feciorii mei?

Dar el.

Prâslea mititel?»

Buciumele și cornurile nu i-au mai răspuns. Băteau numai clopotele pe văi și dinii urlau. Și a întrebat iar, mama Vrancea:

«Unde-i el, Prâslea mititel?»

126

Atunci s-a auzit cornul lui Ștefan Voivod, ca mugetul zimbrului. Suna a vitejie, arătând mamei Vrancea că și Prâslea pierise pentru țară...

— Dar e liberă Moldova! a spus mama Vrancea, și plângea în hohote, însă s-a stăpânit, cum s-au zărit flamurile din capul alaiului.

— V-am dăruit pământului străbun, dragii mei fi... a strigat ea, mai apoi, privindu-și feciorii, și toți șapte dormeau adânc și lin, între ostile așezate pe două rânduri. Buciumele tăcuseră.

— Fapta lor va dăinui până-n veacul-veacului... a rostit Ștefan Voivod. Pe trupurile lor care au avut atâta putere, pe cele șapte inimi ale fiilor domniei tale, mamă, vom clădi nu șapte cetăți, căci și cetățile se destramă; pe

inimile lor de eroi vom ridica șapte munți...

— Oh, Prâslea! Prâslea... neascultăiorule... plânge siama Vrancea, potrivindu-i mai bine la căpătâi frunze binemirosoare de dumbravnic și captalan.

Ștefan Voivod a poruncit unui fecior de casă să-i aducă arbaleta...

Și cum i s-a adus arbaleta, Maria Sa a ochit un dâmb, pentru Costache; și a mai ochit unul, pentru Onofrei; și încă unul, pentru Dragoș; și încă unul, pentru Ion. Iar ia urmă, pentru Prâslea, a ochit o colină gătită cu flori ca o miroasă.» Și a pornit scuturile cu eroii și cornurile Moldovei sunau, petrecându-i, ei cânta arama tocmai în înal

127

tul cerului. Vulturi *în* șirag s-au arătat, *în* număr de șapte, planând asupra celor șapte coline.

Și după aceea, poruncit-a Ștefan Voivod oștilor și întregului popor strâns să aducă pământ și să înalțe munți peste mormintele eroilor. Și cărau ostile pământ, cu scuturile și cu coifurile, și munții se înălțau, și mama Vrancea se uita mândră cum se ridică fiilor ei amintire, nu pentru timpuri, ci pentru cât va dura pământul. Și după ce munții s-au înălțat cât zborul șoimului, poruncit-a Ștefan Voivod să se planteze pe ei păduri. Și s-au plantat păduri.

Și e adevărat că de atunci au trecut secolii în număr de cinci, dar călătorii prin țara Vrancei au tot aruncat pe cei șapte munți pământ, încât munții s-au tot ridicat, până au fost așa cum sunt în ziua de azi! Și nimic nu-i mai armonios ca susurul vântului prin codrii din munții Vrancei... Și când răsar stelele, mai ales în nopțile limpezi de toamnă, parcă-s focurile taberelor lui Ștefan Voivod, răsărite din eternitate.

Legenda Vrancei și a feciorilor ei a ajuns până la noi, din om în om, cale de cinci sute de ani. Am ascultat-o și noi, și am scris-o, pentru ca de la noi să meargă mai departe... înainte însă de a o scrie, ne-am dus în munții Vrancei și am respirat adânc aerul tare, mirosind a durat -, bravnic și captalan.

Într-o noapte mi s-a părut chiar că aud două chemări
Suna una puternic, parcă-ar fi datat din bucium o zme.

123

I

oaicfi; a doua îi da răspuns și semăna cu mugetul
zimbrului.

M-am înfiorat, deși știam bine că oricât vor exista
codri și va bate vântul, și oricât va susura frunza, se vor
auzi mereu, și buciumul Vrancei și zimbrul lui Ștefan
Voivod.

9 - Stejarul din Borzești

Uătf MACHOS ȘI DROMICHETES

După cum tot scrierile mărturisesc, dacii cu o mână
țineau plugul, cu cealaltă sapa! Erau neîntrecuți arcași. Ca
ploaia curgeau săgețile lor otrăvite în venin de viperă!
După cum se spune în cărți, și îndeosebi după cum spune
Herodot, ei credeau că sufletul nu are moarte.

Vor fi văzut cotropitorii, de bună seamă, ciudata să-
getare a furtunilor, unul din cele mai grandioase
spectacole ale antichității. Cum se arătau furtunile din
depărtările mării sau dinspre munți, arcașii, dacii se
strângeau într-o alcătuire compactă. La un semn porneau
strigătele împotriva furtunii! Din arcuri țâșneau mii și mii
de săgeți, pierzându-se în înălțimea văzduhului,
amestecându-se cu trăsnetele, cu fulgerele și cu
bubuiturile tunetelor! Așa credeau ei că-l ajută pe marele
Gebeleizis, zeul seninătății și luminii, să biruiască în lupta
cu întunericul!

Când dacii aveau de trimis solie către Zamolxis, de
obicei se alegea feciorul cel mai frumos, și era aruncat în
sus în așa fel, încât să cadă drept în sulilele ridicate! Cel
ce nu pierea la prima aruncare, era izgonit din obște, căci
se credea că marele zeu n-a vrut să-i dea intrare și loc în
împărăția vieții fără sfârșit.

130

Disprețul de moarte al dacilor era uimitor și-i ftoeti 1
de neînvins!

L-i. rul, fluviul cel mare, era drumul din milenii al

negotului. Se spune că expediția Argonauților n-ar fi mers să caute lâna de aur numai la legendara Colhida, în Caucaz, ci ar fi apucat în sus, pe Istru și prin alte râuri, către inima Daciei, poate la Abrutus, și că s-ar fi înapoiat prin Adriatica.

Odată, s-a stropșit asupra Daciei un cotropitor îngâmfat, Lisimachos al Macedoniei. Dacii viețuiau în liniște și muncă, fără să poftescă să-și arunce venin din ochi peste hotar străin.

A fost zdrobit Lisimachos, iar fiul său, Agatocâes, prins în luptă. Comandantul dac Dromicbetes l-a trimis însă pe Agatocâes înapoi acasă, părintelui său, deși acesta îi pustiise țara. Ba, la ducere, l-a încărcat cu daruri nenumărate.

Drept aceea, îngtmfatul l'simaehos a adunat și mai tare oaste, o sută de mii de oameni! Iar s-a repezit asupra dacilor! De data asta însă și dacii s-au gândit la străbunii și la strategia lor! Au dat și ei foc semănăturilor! Au astupat și ei fântânile sau le-au otrăvit! Ostile cotropirii piereau urmărind zadarnic pâlcuri răzlețe! După un timp, ajunsă la capătul puterii și răbdării, inima lui Lisimachos crăpa! Însă, pe când se pregătea poate să-și ia tălpășița peste Istru. dacii lui Dromiehetes. ca din pământ, au răsărit! L-au înconjurat! L-au supus ascuțișului nimicirii!

Lisimachos și-a plecat trufia!

Și-a întins repede brațele să primească lanțul sclaviei

I

Însă Dromiehetes i-a zâmbit.

131

r, - a petrecut chiar, la cetatea Helis.

L-a poftit la masă...

Mirat se uita Lisimachos, mai mirate se uitau căpeteniile lui!

Și s-a întins, în cetatea Helis, pe malul Istrului, la umbră. Întâi o masă aleasă, cu farfurii de aur. Și s-au adus și linguri de aur.

Macedonenii și-au făcut ochii mai mari, când bucătarii și paharnicii au prins a căra mâncăruri rare și

vinuri scumpe. Se uitau mai mirați cum alături de masa lor se întindea o masa simplă de lemn, cu străchini de lemn.

1 ele da lemn s-au adus vase de lut ars pline cu apă. Ca bucate, au fost aduse doar dăraburi de pită...

— Poftim și ospătați! a dat cuvânt Dromichetes către Lisimachos, arătându-l masa cea scumpă.

S-au așezat năvălitorii la masa scumpă! Dromichetes și ai săi la cea săracă.

Și pe când macedonenii cărau la gură mâncărurile și băuturile, Dromichetes s-a ridicat și a cuvântat astfel:

— Binevoiește, Lisimachos, părinte al meu, și spune-mi: care din aceste două mese e mai bogată: a noastră sau a voastră?

— De bună seamă că a noastră! a dat Lisimachos răspuns, neînțelegând tâcul.

— Dacă-i așa, bunule părinte, binevoiește și-mi răspunde la altă întrebare: dacă masa voastră e mai bogată, ce căutați în sârmanul pământ al dacilor? De ce nu vă mulțumiți cu bogăția voastră? De ce veniți și ne stricați i-i*

sărmanele câmpii și așezări? O, părinte al meu, îmi poți da răspuns la întrebarea asta?

Lisimachos a înghițit în sec. Și-a plecat în jos obrazul bine biciuit cu acest cuvânt. S-a ridicat. Și-a cerut iertare. A făgăduit că niciodată nu va mai cotropi pământuri. Ba, după cum arată scrierile, i-ar fi înapoiat lui Dromichetes cetățile luate la năvălirea dintâi! Alte cărți spun că s-au și înnemurit, Dromichetes luând de soață pe fata lui Lisimaehos.

Așa a pățit îngâmfatul, când a trecut Istrul a două oară!

STEJARUL DIN BOI & ZEȘTI

Ștefan cel Mare îndrăgise plaiurile Moldovei încă din copilărie. Îi plăcea să se joace cu copiii răzeșilor. Toți îi spuneau Ștefăniță sau Ștefănuță, și era bucuria lor când venea prin părțile Trotușului. Mic, îndesat, sprinten și ager, nu-l putea nimeni întrece în aruncarea săgeților către

un Avea ochi albaștri, părul inelat. Purta și zale ușoare. Și nis-e pinteni frumoși. Așa îl aducea păfântelesău, Bogdan voievod, dinainte, pe șa, arătându-i frumuseți și bogății pe întinsurile patriei, de la Suceâva-n jos. dar lui Ștefan îi plăceau cel mai mult împrejurimile Borzeștelor, unde se afla un stejar uriaș, rotund în coroană, gros cât să-l cuprindă patru oameni. Acolo se aduna Ștefan cu copiii de prin partea locului. Toți dădeau chiote că s-au întâlnit. Îndată începea jeaca. După ce se minunau de dibăcia lui Ștefan la săgetareaurilor. prindeau să se joace „de-a tătarii”. Se despărțeau în două cete: cei din ceata lui Ștefan erau moldovenii, cei din ceata a doua erau tătarii, în frunte cu puiul de răzeș Mitruț.

Pe vremea aceea Moldova era pământ al năvălirilor. Veneau tătarii și-i pârjoleau până și iarba. Erau se „satele și cetățile. Oamenii erau legați cu juvățul de gât și duși în robie.

134

Când bătea vestea rea dinspre vadurile năvălitorilor, s-aprindeau focuri pe dealuri, căci așa era ștafeta de pe atunci, a moldovenilor: se aprindea un foc mare tocmai pe Prut, în culmea unui deal mare, și-l zăreau alți pândari, de pe alte dealuri, și așa focurile s-aprindeau unul după altul, din deal în deal, până sub pădurile Sucevei. Așa afla domnul de primejdie. Își aduna ostile de țară și ostile în leafă, să țină piept cumpenei. Dar tătarii erau mai tari și nu mai avea pace sărmana Moldovă! Oamenii fugeau în codru și-n munte, în timp ce semănăturile ardeau și salcie erau șterse de pe fața pământului.

2

Era în ziua aceea un văzduh limpede ca lacrima. Înfloriseră trandafirii sălbatici și suâfina. Era vremea e 1 cântă toate păsările câmpului, când țârâie din niște ușoare strune miile de gâze de prin fânuri. Ciocârlile umpluseră văzduhul de cântare.

Glasurile copiilor din Borzești s-amestecau eu glasurile f păsărilor, și parcă era ziua aceea un imn închinat drumul seșilor nemuritoare ale firii. Deodată

prima ceată de copii, în frunte cu Ștefăniță, s-a ascuns la pândă într-o pădurice. Cealaltă, în frunte cu Mitruț, s-a ascuns după un deal, pe unde năvăleau de obicei tătarii cei adevărați. Apoi s-a lăratat Mitruț, ca un han tătăresc ce se prefăcea că este, lăscodind cu ochii împrejurimile stejarului. La un chiot

133

al lui, copiii s-au aruncat în năvală, umplând valea de veselie strigătelor. A ieșit și ceata lui Ștefăniță din pădure, și săgețile de trestie Vâjâiau ușurel, întrecându-se cu bâzâitul bondarilor. Bătălia a durat, aproape un ceas. Tare era Ștefăniță, tare și Mitruț, dar până ia urmă Ștefăniță a ieșit biruitor. Prins între niște lănci de trestie, ca un hantătar, Mitruț a fost dus la județ, în fața puilor de moldoveni. Așezat, pe un butuc, sub stejarul cel rămușos, Ștefăniță a prins a-l judeca strașnic, întrebându-l: de ce-i calcă țara? de ce ucide copiii? de ce dă foc satelor? Nu se pot apuca năvălitorii de munca pământului, să nu mai fie spaimă pentru țara Moldovei?

Întrebându-l, Ștefăniță își limpezea, de fapt, primejdia tătarilor și necazurile oamenilor. Își strânse pumnii. În lungul obrazului îi aluneca o lacrimă, întâia lacrimă de ciudă.

Văxuse cu ochii lui sate arzând și carele Moldovei în pribegie. Văzuse și corbi zburând spre etarvurile oamenilor. Zărise și tătari, pe vxi deal, departe, și-n urma lor cerul era înroșit de focuri. Asta era întâia amintire a voievodului despre tătari.

— De ce? a întreat încă-o dată Ștefăniță, așa de crunt, încât Mitruț aproape că și-a pierdut firea, iar ceilalți copii au stat din răs. De ce calci pământ străin, han nelegiuit? Ce pedeapsă i se cuvine pentru că a năvălit în țară străină?

— Județ - judecată.

În

La întrebarea asta, copiii și-au plecat ochii, pe gânduri. Ce pedeapsă li se dă de obicei năvălitorilor? auziseră din bătrâni că-i treceau prin sabie, că le tăiau

nasurile, ori le scotea ochii...

— Să i se reteze nasul... a spus unul.

— Nu! e prea puțin! a răspuns Ștefăniță.

— Să i se scoată ochii!...

— Nu, e prea puțin!

— Atunci spânzurat să fie de ramurile stejarului... a spus altul, și Mitruț nu mai putea de bucurie că va fi legat ca frânghiile de subsuori și urcat sus, sus, cum nu mai urcase niciodată. Copiii și-au desfăcut cingătorile, apoi și le-au legat una de alte. Toți râdeau și chiuiau, numai Ștefăniță stătea încruntat și tăcut, ca un adevărat judecător al năvălitorilor.

— Așa! a spus el, în timp ce copiii ceilalți îl trăgeau pe Mitruț în sus.

Mitruț râdea și bătea din palme.

L-au urcat până la jumătatea stejarului, și l-au lăsat în leagănul ușurel al vântului. Deodată, cum râdea el așa și be legăna, s-a uitat departe. A îngălbenit! Glasul i-a pierit în gât! Abia i izbutit să strige:

— Tătarii i... Vin tătarii!... Vin tătarii...

Și se uita cu groază cum vin tătarii cei adevărați, în galopul cailor, cu iataganele-n dinți, cu șomoiohuri aprinse în vârful sulitelor.

— Coborâți-mă repede... vin tătarii! a strigat el a doua oară, dar copiii au luat-o la fugă, spre sat, ținând:

137

— Tătarii... vin tătarii!

Au prins să bată clopotele de furtună. Oamenii apucau spre codru, ori înșfăcau parii afumați la capăt, furcile, coasele și topoarele, gata de apărare. Pretutindeni s-auzeau țipetele copiilor și-ale femeilor:

— Tătarii!... vin tătarii!...

Și băteau mai tare clopotele.

3

Tătarii năvăleau într-o trâmbă lungă, și-n urma lor colburile urcau până-n înălțimi, amestecate cu fumurile Satelor aprinse. Cum au ajuns sub stejarul din ițfzești, hanul năvălitorilor l-a zărit între ramuri pe Mitruț, aproape

mort de spaimă.

— Ce-i facem copilului din stejar? a întrebat un ataman. Tragem cu săgeții e în el?

— Nu! a răspuns hanul. Dacă trage careva în el vreo săgeată, îi ucid...

— De ce? s-au mirat tătarii.

— Pentru că pe acest pui de moldovean vreau să-l ucid eu! Fac rămășag că-l nimeresc drept în inimă, cu prima săgeată...

— Să vedem... au spus celelalte căpetenii și cetele s-au așternut pe vale, în priveală.

— Fie-ți milă... a răcnit Mitruț, când hanul a întina arcul, dar n-a mai apucat să spună nimic, căci o săgeată l-a nimerit drept în inimă și l-a omorât.

138

Apoi trâmba a sărit pe cai, a pornit galop, dând foc satelor, ucizând și prăpădind tot, spre Sucouva-n sus.

4

În vremea aste, Bogdan voievod galopa spre munți, ținându-l pe Ștefăniță dinaintea lui. Se lăsase întunericul. Că. area codrilor urca.

— Niciodată să nu uiți, fiul meu... îi spunea voievodul. Copilul din Borzești trebuie răzbunat!

— Niciodată n-am să uit, tată... a răspuns Ștefăniță. Pe Mitruț am să-l răzbun eu, cu mâna mea! Dacă trăiește hanul până cresc eu mare, îl spânzur de stejarul din Borzești...

— Așa să faci! i-a răspuns tatăl. Ca să se învețe minte, să nu mai omoare oameni nevinovați, să nu mai calce pământ străin...

Și Bogdan voievod i-a grăit toată noaptea, la un schit din munte, arătându-i prin cuvânt de foc, că apărarea pământului străbunilor e cel mai sfânt lucru al vitejilor!

— Să at J uiți. Ștefăniță, că legea noastră e apărarea păaiântului străbun! Să n-ai miia de năvălitori! La foc și pară, răspunde-le cu foc și pară!

— N-aia să uit, tată! Am să răzbun sângele lui Mitruț și al sărmanei noastre Moldove...

Pirjoaul urca tot înainte, din Țara de Jos, spre cetatea de scaun a Sucevei. Ardeau pădurile, ardeau câmpiile. Norodul legat în funii apuca drumurile robiei. Prin sate și cătunuri arse se vedeau copii înfipți în parii gardurilor.

Astfel necăjea Moldova acelor vremuri. Dar cu cât Bogdan voievod îmbătrânea, se ridica Ștefăniță, ca un stejar tânăr! Nu uita nici în somn moartea îngrozitoare a lui Mitruț. Cum și-a pus pe frunte coroana Moldovei, întâi a vrut să facă rânduială dinspre tătari. Nu le-a călcat pământurile, ci a trimis oameni să-i întrebe: se liniștesc sau nu? Căci prea s-a încruntat lumea de atâta sânge și năvăliri! îi sfătuia cu domolul, după firea moldovenească, să se lase de pradă, să se apuce de lucru, ca oamenii Moldovei, căci cu prada n-au s-ajungă departe PSĂ afle hanul că țara are demn tânăr și viteaz și va fi vai și amar de cei ce-i vor mai călca hotarele...

Hanul a primit cuvântul lui Ștefan cel Mare cu mânie strașnică. A scrâșnit:

— Auzi, câinele! Cum îndrăznește să-mi trimită astfel de cuvânt, mie, hanul hanilor?!... Cu buzduganul am să-i zdrobesc dinții! Am, să-i tai limba cu paloșul, să nu mai poată grăi așa...

— E tânăr și are cutezanța tinereții! i-au spus atamanii. Să-l învățăm oleacă minte! Dar ar fi bine, Măria Ta, să rămâi în cort, căci ești ostenit de bătrânețe...

— Nu! a răspuns hanul, dând poruncă oștenilor să se pregătească. Mă duc să-l învăț minte pe puiul acesta cutezător

Și astfel, iar s-au aprins focurile de veste, din deal în deal, de la Prut până la zidurile Sucevei. Răzeșii Țării de Jos s-au strâns la Borzești, în preajma vadului mare al năvălitorilor. A boporit și Ștefan, cu țara, de cum i s-a adus vestea de cumpănă.

Într-o noapte cerul s-a făcut roșu cât țineau zărilor. Ardeau satele și câmpiile. Puținii pământeni scăpați cu zile veneau îngroziți, rânduindu-se în oastea voievodului.

Ca să-i amăgească pe tătari spre Borzești, Ștefan a trimis înaintea lor o oaste de harță, care se ivea din păduri, tăia în dușmani și iar se făcea nevăzută în singurătățile hârtoapelor. Tot așa, zi cu zi, hanul urmărea oastea de harță, până ce, într-o dimineață, a zărit stejarul din Borzești... A rămas pe gânduri... parcă mai fusese pe aici, în tinerețe... Nu? Ia să-și aducă aminte...

— Aici te-ai dovedit cel mai de seamă săgetător... i-a spus un ataman bătrân. Ți-aduci aminte?

— Da, da, îmi aduc aminte... a răspuns hanul, și în clipa aceea a auzit buciumele și cornurile de luptă ale Moldovei!

Bătălia cumplită s-a încins cât ai scapără din ochi. Valea s-a umplut de nechezaturile cailor, de bufniturile scuturilor. Luceau lăncile. Zbârnâiau săgețile. Ștefan cel Mare își deschide drum spre inima bătăliei, către han, izbind în dreapta și-n stânga cu buzduganul! Striga:

— Izbiți, feciori, pentru răzbunarea lui Mitruț... Unde-s răzeșii din Borzești? Izbiți, răzeși!...

Deodată, a ajuns față-n față cu han-tătarul! Cu o lovitură de buzdugan i-a repezit paloșul din mână 1 îl putea

141

ucide din a doua lovitură, dar l-a luat în pieptul calului și

I-a cârduit deoparte. În vremea asta ostile cotropitoare fugeau mine înd pământul.

Apoi, pe la asfințitul soarelui, moldovenii s-au așternut la hodină, pe coasta dealului.

— Acum să-l judecăm pe han-tătar!... a strigat Ștefan cel Mare, în fața cortului așezat sub stejar. Ce moarte să-i dăm, răzeși?

— Să-i scoatem ochii... au bubuit mii de glasuri.

— Să-l trecem prin sabie... au bubuit altele.

— Nu! a răspuns Ștefan cel Mare și i s-au umezit ochii, amintindu-și întâmplarea năprasnică din copilărie. Nu, răzeși, căci am cu acest lup al pustiei o socoteală... Han-tătare, ți-aduci aminte? Tu l-ai ucis pe Mitruț, între

ramurile acestui stejar... Ridicați-l, feciori, în funie...

Apoi, după ce năvălitorul și-a primit pedeapsa, trei zile și trei nopți au stat ostile moldovene în petrecere.

Astfel se răzbuna Ștefan cel Mare asupra năvălitorilor, tăindu-le pofta de pâine străină!

CUPRINS

zimbrul. -, -:: 5

vrancea.: ...).:.)... 105

lisimachos și dromichetes...). 130

STEJARUL DIN BORZEȘTI...): ... 134

Biblioteca școlarului

(Clasele I-IV)

Editura căș Ion Creangă

LECTOR: GEOROBTA PASARIN TIUINOKEDACTOH:
FLORICA PREDA

BUN DE TIPALÎ fr7.01.1933. APĂRUT 1983. COLI
TIPAR 4, 5.

COMANDA NH. 30.509

COMBINATUL POLIGRAFIC

5. CASA SCÂNTEII", PIAȚA SCÂNTEII NR. 1.

BUCUREȘTI.

REPUBLICA SOCIALISTA ROMÂNIA